

הישיבה השלוש-מאות-ושלושים-וארבע של הכנסת השישית

יום שני, כ' חשון תשכ"ט (11 נובמבר 1968)
ירושלים, הכנסת, שעה 16.03

א. מסמכים שהונחו על שולחן הכנסת

לדיון מוקדם - א. חוק הבחירות (דרכי תעמולה) (תיקון), תשכ"ט-1968, - הצעת חבר-הכנסת י. רפאל;
ב. חוק מסי מכס ובלו (שינוי תעריף) (תיקון מס' 4), תשכ"ט-1968, - הצעת חבר-הכנסת ש. פרלשטיין;
ג. חוק הגימלאות לנפגעי ספר (תיקון) תשכ"ט-1968, - הצעת חבר-הכנסת מ. חוני; ד. חוק רישוי עסקים (תיקון), תשכ"ט-1968, - הצעת חבר-הכנסת ח. לנדאו;
ה. חוק התכנון והבנייה (תיקון מס' 2), תשכ"ט-1968, - הצעת חבר-הכנסת ח. לנדאו.

הי"ר ק. לוז:
אני מתכבד לפתוח את ישיבת הכנסת. ראשונה נשמע הודעה מפי מזכיר הכנסת על המסמכים שהונחו על שולחן הכנסת.

מזכיר הכנסת ח. ליאור:
ברשות יושב-ראש הכנסת, הנני מתכבד להודיע כי הונחו היום על שולחן הכנסת:
לקריאה ראשונה, מטעם הממשלה - חוק הסעד (טיפול במפגרים), תשכ"ט-1968.

ב. הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני

כיום ההישגים עמנו, מן העקרונות לא סטינו, וגם כוחנו עמנו לקראת המערכות שנוכחו.

ואוסיף גם זאת: הממשלה, כפי שהיא, לא נמנעה משום הכרעה שהיתה מחוייבת המציאות המדינית ולא החמיצה שום הזדמנות שעלתה מתוך המציאות המדינית. אם לא הכריעה יותר משהכריעה ולא עשתה צעדים, שאולי גראו דרושים לשאינם מעוררים בעניין לפרי טיו - הרי זה לפי שהמציאות המדינית עצמה לא הצדיקה זאת. אני אומר זאת אף שבינתיים עברו עלינו מאורעות ותהליכים שונים, בשבעה-עשר החודשים שהלפנו קיימה הממשלה את הישגי הבטחון בלי לקפח את סיכוי השלום, ובלי לחדול לחפש אחרי כל סיכוי כזה ולבררו.

חברי הכנסת, למרות הפסקת האש הרשמית נהר"ים ונפצעים אורחים וחיילים שלנו. לא מכבר הביא כאן שר הבטחון את מספרים. מאז נמשכה שרשרת הדמים. לפני שבועיים בערך היה קציר דמים באזור התעלה, וכן בעמק הירדן ובמקומות אחרים. הקברות עודם רעננים. המשפחות אך זה תמו ימי השבעה שלחן. נשלח מכאן את רגשי אחווה והשתתפותו של הית כולו באבל של המשפחות. וברכה לחיילים ולממונים עליהם - בעמידה על המשמר, בים, ביבשה ובאוויר.

אין עם שנפשו יכולה להיות אדישה לשפיכת דמי בניו. עם זאת, אנו יודעים, שיש משהו בתולדותינו ובמהותנו העושה אותנו רגישים לאיבוד חיים יחיד מאחרים. לא קשה להתחקות על שורשי הדבר ואין לראות בכך חולשה. היחס הזה אל כל יחיד בישראל, אל נפש אחת מישראל, הוא אחד הדברים שעשה אותנו מה שהננו. אבל הכאב לבדו הוא יועץ מדיני מפקפק. גם בהיותנו כואבים, עלינו לראות את הדברים ראייה מפוכחת. לא ישיבתנו על גדות התעלה והירדן היא

הי"ר ק. לוז:
על סדר-היום - הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני. רשות הדיבור לראש הממשלה.

ראש-הממשלה ל. אשכול:
אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. חודשים מספר אחר תום מלחמת ששת הימים סקרתי מעל הבמה הזאת את מצבנו. בימים ההם ובזמן הזה לא עסקנו, בסופו של דבר, אלא בעניין אחד - מאבק על השלום. ניסינו כל דרך ונעזרנו בכל אמצעי כדי להשיג שלום. ועדיין אנו בעיצומו של המאבק.

אחזור ואסכם את עקרונות היסוד של מדיניות הממשלה.

הסדר שלום ממשי וחווה חתום בידי הצדדים הוא יסוד לכל הסדר בינינו לבין הארצות השכנות, וכל מרכיבו של ההסדר הזה, לרבות גבולות מוסכמים ובטוחים, תלויים בשלום ואין להם כלל קיום אלא עמו; בלעדיו - עומדת בתוקפה מפת הפסקת האש בכל הגזרות.

הרצון לשלום כזה מולך דרך משא-ומתן ישיר ועשית חוץ שלום בין ישראל לבין שכנותיה, ביחד או בנפרד; אי-הנכונות למגע ישיר היא ביסודה אי-הכרה, ובלי הכרה אין שלום.

שיט חופשי לאוניותינו בתעלת סואץ והגנה ממשית על חופש המעבר במצרי טיראן הם תנאי לשלום; השלום יביא שיתוף-פעולה אזורי לפתרון בעיות שונות, לרבות פתרון בעיות חפליטים במסגרת אזורית ובין-לאומית.

במבט לאחור, הרי גם הישגי מלחמת ששת הימים וגם עקרונות המדיניות שקבענו, בעינם עומדים. גם

ביסוד עמדתו הראה הנשיא ג'ונסון לא רק הבנה לצד המדיני והבטחוני של הבעיה. הוא הבין, כמעטים בקרב אישי עולם הדגולים, את מהותה הרוחנית וזההי-טורית המיוחדת של מדינת ישראל. מבחינה זו אני בטוח, שהעם היהודי יאמץ אותו אל זכרונם הקיבוצי כדרך שאמץ אישים שקדמו לו, אם בארצות-הברית ואם בארצות אחרות, שעמדו לנו בשעות מפנה ומצוקה היסטוריות.

בארצות-הברית נערכו בשבוע שעבר בחירות כלליות לנשיאות. אחזור ואבדך מעל דוכן זה את הנשיא המיועד, ריצ'ארד ניקסון, להיבחרו. זכורות לי היטב פגישותי עמו. זכורות לי ההבנה והידידות שעלו מתוך דבריו. אני מאמין, שאפשר לסמוך על רצונו הכן והנאמן לעשות למען השלום והבטחון באיזור שלנו ובעולם כולו.

אני סבור שיש יסוד להניח, כי כל ממשל אמריקני יפעל לשלומה, לבטחונה ולשיגשוגה של ישראל. מדי-ניות כזאת עולה בקנה אחד עם מה שארצות-הברית מנסה לעשות בעולם בכלל. הדבר עולה מדבריהם של אישים אמריקנים בעולם מרכזיים מכל המפלגות, החוגים וזרמי המחשבה. הדאגה לשלום באיזור, לבטחון ישראל, לקידום שלום מוסכם ולחזקתו כושר התגוננותה של ישראל — זה דבר המשותף לכולם.

חברי הכנסת, כוחנו להדוף אויב, ואם אפשר — להרתיעו, הוא עתה יסוד מוסד לשמירת השלום. אמנם, נסיון מלחמת ששת הימים מלמד אותנו, כי מושג ההרתעה הוא יחסי. כידוע, גם בשנת 1967 היתה ההערכה המקובלת, ולא רק אצלנו אלא בקרב מומחים בעולם, שאין לצפות למלחמת תגובה מצרית עד שנת 1970. אשרינו שלא הסתפקנו בתחזית ורודה, אם זה הצבע המתאים לעניין זה, והיינו מוכנים להדוף התקפה ולהביס אויב. ההערכה ההיא, שאין זה עלול לקרות אלא ב-1970, נתבדתה, בעיקר מתוך שלא הביאה בחש"בון את הכוח האממוצינאלי של שיכנוע עצמי, כוח הפו-על מעבר לתחום הרצינאלי, בקרב המצרים. גורם זה פועל גם כיום, ויש להביאו בחשבון, בפרט בכל הנוגע לרמת הכוננות והיכולת שלנו.

ומכאן, חברי הכנסת, להערכת המצב במזרח התי-כון כיום.

בקרב מדינות ערב נעה, אולי, ההתפתחות בין שני קטבים: הקוטב האחד הוא קוטב התהייה על הראשונות, קוטב בחינת הדרך מעיקרה. עמדה זו, אף שעודנה רחוקה מעמדתנו שלנו, או מן העמדה הנכונה והנבונה, מעידה על רוח של "נחפשה דרכינו ונחקורה". הקוטב האחר הוא קוטב האיבה הקיצונית, הרואה במלחמה בלבד מוצא ופתרון.

אין ספק כי מצרים היא גורם מרכזי לעניין הנכו-נות או אי-הנכונות לשלום. מצרים הוכתה כאן ונכשלה בתתן — ויכול הייתי לצרף גם את תוצאות האיחוד עם סוריה — מחמת תעתועי מנהיגיה. וכעת, יותר מאשר בעבר, היא תלויה בחסדי מדינות ערביות אחרות ובחסידי מדינות שמחוץ לעולם הערבי, בכלכלתה ובבטחונה. בקרב העולם הערבי כיום נחלשה השפעתה הכללית. שוב אין די בכך שירצה נאצר בוועידת פיסה, כדי שתתכנס. אבל עדיין מצרים קובעת את יחסו של העולם הערבי לישראל. עד כדי כך, שאותם גורמים בעולם

המרבה חללים בישראל, אלא איבתם הבלתי-מתפשרת של השליטים הערביים. ידענו אבידות קשות ומכאיבות כל השנים. עמידתנו בקווי בטחון, אף שאין בה כדי למנוע שפיכת דמים, יש בה כדי להרחיק סכנה לעצם קיומנו. בזה השיגונו.

מכוח עמידה זו היה לאל ידו של צה"ל לפשוט באחרונה על עמק היאור ולהביא דבר אזהרה חמור, לאמור: לא תהיה ישראל לבדה חשופה לפגיעה. רק אם יהיה שקט מעבר מזה של הגבול — של כל גבול —, ישובו בשקט גם מעברו השני.

וייאמר גם זה: רב ממספר אבידותינו מספר ההרו-גים והפצועים בקרב הערבים. אנו מצרים על דם כל אדם שנשפך. ולא היה צורך שיהיו קרבנות כלל, אילו שלטו אחריות, שפיות-הדעת ורצון שלום במדינות סביבונ.

אחרי שהובסו במלחמה, ביקשו אויבנו להשליך יתבם על מלחמת החתרנות ולעשותה מלחמה עממית — ולא עלתה בידם. אף שהיו עליות ספוראדיות בפעי-לות החבלנים, נעארו הפעולות הללו בגדר מכשיר צבאי בלתי-סדיר של מדינות ערב, אחר שנכשלו בשדה-הקרב פנים אל פנים.

תושבי השטחים הנתונים בשליטתנו לא נגררו אחרי הגורמים שביקשו לעשותם בסיס ועיתודה להתקפה בלתי-פוסקת עלינו. נקטנו אמצעים המכבידים על החזירה העויינת לתחומנו, והאמצעים הללו נתנו את אותותיהם.

ניתנה אפשרות להכרה הדדית חדשה בין יהודים לבין מיליון ערבים בשטחים. גם תושביהם וגם אורחיהם מקרוב ומרחוק הכירו אותנו בדרך שלא הכירונו למעלה מעשרים שנה. הייתי אומר, כי הורם אולי קצו של מלח הזרות והפחד, שהורידו שליטי ערב בינינו לבין עמיהם כשאסרו מלחמה על תקומת ישראל.

ידענו — אין קשר מידי של סיבה ומסובב בין הכרה חדשה זו לבין נכונות לחיות יחד. אבל אין ספק, שהכרה כזאת היא תנאי לנכונות לחיות בשכנות, תנאי דרוש גם אם איננו מספיק. לא בן-לילה תיעלם שגה, שטופנה בירת שאת זה עשרים שנה. קשה לכפות שכנות טובה וידידות. אבל ככל האפשר — יש לפעול בכיוון זה. כל בקיע בחומות הזרות והאימה מפני הבלתי-ידוע יש בו כדי לסייע בכך. אולי מסייעת לכך גם מדיניות החיים היומיומיים שלנו בשטחים.

ויצוין — צבאות המדינות השכנות התחזקו. ברית-המועצות לא חדלה מלקומם את הריסות הצבאות הער-ביים ואף מלהעלותם לעצמה העולה במידה ניכרת על מה שהיה לפני מלחמת ששת הימים. אביא דוגמה אחת בולטת: מטוסי קרב-הפצצה שבידי מצרים, מספרם כיום בערך פי אחד וחצי משהיה במלחמת ששת הימים.

מדל גם כוחנו שלנו בכל הזרועות. אציין במיוחד את קליטת מטוסי ה"סקיהוק". ואציין בהוקרה ובהער-כה את יחסו של הנשיא ג'ונסון, שהראה, כבר בזמן שהייתו אצלנו בטקסס בתחילת השנה, ערות והבנה לצורך לשמור על מאזן הכוחות במזרח התיכון. והדבר בא אז על ביטוי בהודעתנו המשותפת. אני מקווה שהצעד הנוסף שעשה בכיוון לאספקת מטוסים על-קוליים ישא פרוי בעתיד הקרוב.

ועוד הערה, רבותי: קראתי אתמול בעניין — ואולי קראו גם אחדים מכם — עוד ראיין של נשיא מצרים ובו משתמעת הבעת רצון בשלום.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):
הסדר מדיני.

ראש-הממשלה ל. אשכול:

הודעה זו סותרת ההודעות קודמות שיצאו מפיו זה לא כבר, והבאתי כאן זה עתה קטעים מתוכן.

בשעה שאני מהרהר בהודעה זו, האחרונה, אני יכול להשכיח מלבי מסכת עקובה מדם ועתירת-איבה — את מסכת יחסי מצרים — ישראל משעה שעלה נאצר לשלטון. נאצר קיים הסגר על מצרי טיראן עד שנשבר המצור בשנת 1956.

כעבור אחת-עשרה שנה, למרות כל מה שנאמר ונשקבע במשפחת העמים, אף שהוצב כוח של האו"ם — ובהסכמתו הוצב — לשמור על חופש השיט, קם נשיא מצרים ב־23 במאי 1967 וחזר וחסם את המצרים אחד — ששילח את חיל האו"ם מעמדותיו, תוך שהזרים כוח צבאי אדיר לסיני עד גבולות ישראל.

לא די בכך — הוא ומפקדיו הבכירים של צבאו הכריזו בלשון שאינה משתמעת לשני פנים, שריכוז זה מכוון לתכלית אחת: מחיית ישראל, למען לא ייזכר שמה עוד במשפחת העמים, להאביד זיכרה מגוי.

לאחר המפולת הצבאית עמד נשיא מצרים וכינס ועידת פיסגה ערבית בחארטום וזם שם את החלטת הלאומים שהוכרתי. ומאו, כאמור, לתוספת הדגשת הלאומים, פרש כנפו על כנופיות מרצחים ומחבלים ושילח אש מנשקו שלו, בים ביבשה ובאוויר — תוך שהפר את הפסקת האש הפרה זדונית ומשוועת.

את עמו לא חייג לשלום, בתקופה זו של שנה וחצי, אלא הסיתו, הלך והסת, לאיבה ולמלחמה. את צבאו צייד שוב בגשק התקפה משוכלל מאוד ודחה כל הצעה בין-לאומית לפירוק נשק או להמעטתו בפיקוח הדדי. כל השנים הללו, תוך שעשה את המעשים הללו, ותוך שהעלה את המתח המקומי והבין-לאומי באזור, לא פסק פיו מדברי הרגעה באזני זרים.

ואף-על-פי-כך, מתוך שאנו רוצים בשלום ומחפשים כל קרן אור הבוקעת מן האפלה, אני שואל ואומר היום באזני העולם כולו ובאזני עמי האיזור: אדוני נשיא מצרים: אם אכן רצונך בשלום, תמצא אותנו מוכנים לכך בכל לבנו, ובכל עת. אם אתה מוכן לכך — התקום! התאזר עוז, התסיק את המסקנה הפשוטה והטבעית: התודיע שאתה מוכן לשיחות אתנו לעשיית חוזה שלום, בלי להתנות תנאים מעכבים ומכשילים?

אנו מחכים לתשובה.

חברי הכנסת, כבר ציינתי את מעשיה של ברית-המועצות בחיזוק כוחן הצבאי של מדינות ערב. ואולם — אם מתוך רצון לחיזוק המשטרים האוהדים את ברית-המועצות, ואם מתוך חישובים גלובאליים — הרו"סים עושים גם מעשים אחרים ומשקיעים עצמם יותר ויותר בענייני האיזור. מעשים אלה — ספק יחזקו ספק לא יחזקו את המשטרים שמוסקבה רוצה ביקרם ואת מעמדה של ברית-המועצות; ואולם ודאי שהם עלולים לדרדר את המצב באיזור.

הערבי, שהיו רוצים בשינוי כלשהו, מוצאים את עצמם מחוץ למסגרת. גם ירדן, ואפילו ניה שיש לה בעניין זה רצונות משלה, או שיש בה גורמים שיש להם רצונות משלהם, אינה משוחררת מלחצי קהיר.

קהיר עצמה נעה, לכאורה, בין שני הקטבים שהזכרתי — בין קוטב הקיצוניות לבין קוטב בחינת הדרך. יש שם קיצוניים, אם בצבא ואם מחוצה לו, ויש אינטלי-גנציה התוהה אולי על עצמה ועל דרכה, ואף חוגים אחרים שיש להם אולי רתיעה מפני כניסת מצרים לתוך מלתעותיה של מעצמה גדולה. על כל פנים, אין תזווה חיובית בעמדת ההנהגה המצרית. וראיה לדבר לא רק מפתחות האש הזדוניות, אלא גם מכוונות מוצהרות.

נוכח דיבורים דו-משמעיים במידה, שדוברים מצריים משמיעים מחוץ למצרים, מן הראוי להזכיר מה שנאמר עצמו אומר: הנה, ב־14 בספטמבר דיבר הוא על „שחרור האדמה" כעל חובה קדושה וכעל תפקיד עיקרי. הוא קרא לפעול לשם כך בכל הדרכים והאמצעים ולגייס כל כוח שאפשר. ב־23 ביולי פירש נאצר את המושג „שחרור האדמה" והוסיף לו את הביטוי „הגשמת הצנחון". תוך הדגשה שיש לרכז לכך את כל הכוח הצבאי. הוא חזר על העקרון, כי „מג שגלוק בכוח לא יוחזר אלא בכוח", כאילו לא ידיו שילחו אש באזור. נאצר שוב הטעים את הלאומים של חארטום — לא משא ומתן, לא שלום ולא הכרה, והוסיף עליהם לאו רביעי: „לא ייעשו עסקות על השבון השטחים הפלשתינאיים והעם הפלשתינאי". ולסיכום — בכך שלא הושג שלום, הוא רואה כשלון לישראל ונצחון לעצמו.

אין להסיק מכך אלא שתי מסקנות: לפי ההודעות אלה לא תבוא מצרים על סיפוקה אלא מתוך נסיון ערעור אלים מחודש על עצם קיומה של ישראל. מעולם לא היה לביטוי „פלשתינה", במילון המדיני הערבי, פירוש חלקי. אם נאצר חותר ל„סטטוס קוו אנטה", הרי ייתכן שזה לאו דווקא „סטטוס קוו אנטה" 5 ביוני 1967. הכוונה, כנראה, ל„סטטוס קוו אנטה" 2 בנובמבר 1917, כאילו הדבר בידיו. ולא לשווא באה ההסתה „סביב תאריך זה, 2 בנובמבר, בכל השופרות. זו מסקנה אחת.

המסקנה השנייה היא זאת: כל זמן שמצרים רואה בארגוני טרור למיניהם את ילדי טיפוחיה, ובשלום — מטרה ממטרות ישראל דווקא, רחמנא ליצלן — אין לראות את הסתמכותה על החלטת השלום של מועצת הבטחון אלא כצביעות. ועלי להזהיר ולומר שעמדה זו של מצרים עלולה — אינה חייבת, אבל עלולה — להביא לידי משבר חמור.

לסיכום: התוקפנות בגבול, הנסיונות לעורר ולהסית את התושבים הערבים שבארץ-ישראל והמערכה המדינית שהערבים מנהלים, אם באו"ם ואם במגעיהם בבי-רות שונות, אינם אלא גילויים שונים של פעולה תוקפנית משולבת. לעתים קרובות מדברים דברי נועם כביכול, באו"ם ומחוצה לו, ובאותה שעה משלחים אש ורצח בגבולות ומעבר להם, כדי תלתול אתר כך את העדר השלום בהתגוננותה של ישראל. כמו בבעיית הפליטים, שוב שליט מצרים חורש על גבם המעונה של ערביי ארץ-ישראל.

ועד מה הביא את ארצו שלו — הוא הפך את מצרים למחנה דלים צבאי. הוא הביא על עצמו סכנות בהווה ובעתיד.

רבותי חברי הכנסת, לא נביאי ישראל בשעתם ולא התנועה הלאומית היהודית, תנועת שיבת ציון, בזמן הזה, לא הבדילו בין חזון לאומי לחזון אנושי. מבחינה רחבה יותר, הדבר נכון לא רק לגבי אותם הזרמים שבתנועת התחייה היהודית, שחרתו במפורש חזון אנושי כללי על דגלם. הדבר נכון לגבי תנועת התחייה היהודית הלאומית כולה. לא עשינו שקר בנפשנו ולא שילמנו מס־שפתיים לאיש, בשעה שאמרנו, כי חזון השלום והפריחה הכללית לאיזור כולו, על כל עמיו, הוא חלק אינטגרלי מחזון התחייה שלנו. כיום, עוד יותר מת־מיד, אנו בטוחים כי בכוחו של האיזור הזה להתקיים ולחיות בכבוד ולהיות למקום פריחה לכל יושביו.

אם נצדף את המשאבים הלאומיים ואת המרץ הלאומי המתבזבז בכל העמים הללו גם יחד, מחמת שזאה עיוורת מצד אחד, ומחמת כורח הגנה מצד שני, אם נחשוב לרגע קט, מה אפשר היה לעשות באמצעים הללו ובמרץ הזה כדי לגאול בני־אדם מדלותם וממצוק־תם, כדי להחזיר לפרשת־דרכים עולמית זו את מקומה הרוחני המרכזי — יעלו סיכומינו על כל דמיון.

השלום הוא לנו ייעוד יסודי. מבחינה זו לא אחלוק על הערכת אויבנו. מקור הטרגדיה הוא בכך, שהם כבולים במחשבה, שמשום כך אין לה חלק ונחלה בו. מדינתנו — פניה לשיתוף־פעולה ולקידום עמים קרובים ורחוקים בדרכם לפיתוח, ליציאה מחשכת ימי־הביג־יים אל העולם המודרני, להנחלת ערכים. הלוא הדברים כאין וכאפס לעומת מה שהיינו מסוגלים לעשות יחד, אם ישחרר השלום כוחות ואמצעים שאנו מגוונים כיום מלהפעילם לתכלית זו. הפריה הודית במשק ובחיי הרוח, במדע ובהגות, כל אלה בדלים שהם בתחום הישג־היד, אם אך יימצא הכוח הנפשי הפנימי בקרב הארצות שסביבנו להשלים, אם לא למעלה מזה, עם היותנו כאן ולעלות על דרך של שלום. אין סיבה שבעולם, שלא נקים כאן יחד איזור שלו, איזור של גבולות פתוחים ושל שיתוף־פעולה מפרה. אין סיבה, אבל יש מגיעים ומגיעות הגודרים בעד ממשלות העמים השכנים את הדרך לשלום. יותר מאתנו הם משלמים בעד זה את מלוא המחיר — בסבל אנושי, בנחשלות חברתית ותרבות־ית, במצוקות פליטים.

האיזור הזה עשיר דיו, בקרקע, במים ובאוצרות טבע, כדי לפרנס תושביו בכבוד וביצירה. זה עשרים שנה היו פליטי ערב הפליטים לנשק מדיני וצבאי, כל זה במחיר ניוון הגוף והנפש.

במאמץ בין־לאומי ואזורי משותף אפשר לפתור את הבעיה ולהנחיל אושר לבני־אדם. יקום נא באיזור ובעולם הכוח לעשות זאת. חלקנו לא ייעדר. ואין שום תרומה ממשית לדבר הזה בהצעות שנועשה מפעל לדוג־מה, שיהיה ממילא כטיפה בים. יכולתנו בהתיישבות, של עצמנו ושל אחרים, ידועה גם בלאו הכי. לא דוגמה חסרה, אלא שלום וכבוד הדדי ומעשה רב של שיתוף־פעולה אזורי ועולמי.

רבותי, סיכומים אלה שסיכמתי באזניכם עד כה אינם באים למדנו מצוות שב ואל תעשה. מיטב חזונות־נו יעלה מעל, אם לא נעצור כוח לעשות את המוטל עלינו, אם לא נהיה חזקים דינו כדי לתת את מלוא המשמעות להישגים שזכינו בהם.

ועל ראש שמחתנו ודאגתנו גם יחד — ירושלים

איני רוצה להוסיף דברים רבים בחזות קשה זו. ואולם עלי לומר בכל הנוגע לעם בישראל:

העם הזה יילחם אם יותקף, הוא לא יישאר בודד. מצפונם של עמים ושל מיליוני ידידים בעולם כולו לא יניח זאת.

חברי הכנסת, תוך שאנו מצווים על כוננות ועל הגברת הכוח בכל המובנים, הצבאי המשקי והחברתי, — נמשיך במאמצים מדיניים רבים במאבק על השלום. כבעבר כן בהווה, מגמה זו במרכז פעולתנו. פירוש של דבר, שדק שלום הוא העשוי לבוא במקום המצב הקיים; שלום המשנה את מערכת היחסים מיסודה, שלום שהוא פרי כבוד הדדי; שלום שהוא פרי הידברות דיון בין שני הצדדים; שלום הקובע יחסים בין שני הצדדים, כמנהג אומות בנות־תרבות.

דיבורים על שלום, או על נכונות לשלום, או על נכונות לביטול לוחמות, אינם מתיישבים עם הפרה מתמדת של הפסקת האש. ועלי לקבוע — ואתם עדים לכך — כי האש לא הופסקה, אף כי השתנתה צורת הלוחמה. יש להבהיר לעצמנו ולאחרים, כי מדינות המחוולות תקריות דמים, המעורדות פעילות חבלה והמניחות לתוקפים להשתמש בשטחן כבסיס להתקפה תיהם וכמקור לאש המשתלחת לעברנו, אינן זכאיות לעורר בלב מישהו את הרושם, שפניהן לשלום של אמת, לביצוע החלטה בין־לאומית הקוראת לשלום.

עמידתנו האיתנה ומאמצינו המדיניים וההסברתיים, שאינם פוסקים, יצרו אווירה שסיכלה את מאמצי מדי־נות ערב ובעלות־בריתן לערער את מעמדה ואת עקרונותיה של ישראל ולהתנכל לשאיפותיה. פעלם של שר החוץ ושל נציגינו הדיפלומטיים באו"ם ובבירות העולם וכן העוסקים בהסברה ברחבי העולם — לא היה לשווא.

ופעמים — לא קלה עלינו המלאכה; שהרי הריעו לנו כשעמדנו בסכנה חמורה, והיינו לבדנו. וכעת, כאשר הבסנו את אויבנו, משיאים לנו עצות שאינן מתיישבות עם שמירת בטחוננו להבא, עם גבולות הבטחון החיוניים ועם משטר של שלום אמיתי.

האומנם רק בצד לנו זוכה אחרית תקוותו של העם היהודי להבנה, תקווה שמקורה בויקה ההיסטורית הבל־תי־מעוררת בין עם ישראל לארץ־ישראל?

כל היועץ לנו לקבל פחות משלום מלא, מוכר, מוסכם ומקוים, לאורך־ימים ומשני הצדדים, כל המציע לנו פחות בטחון־אמת, פחות מבטוי מובהק לזיקתנו ההיסטורית, — יועץ לנו למעשה לחזור לתהו־ובוהו של מאי 1967.

במאבק על שלום־אמת גם מקור יחסנו לשליחותו של הד"ר יארינג. אנו מחייבים את השליחות הזאת קודם כל מבחינה עקרונית. הד"ר יארינג פועל, מכוח החלטה של מועצת הבטחון, לכינון שלום בר־קיימא. מי שמחפש דרכים לשלום כזה, ברוך יהיה. ואנו אומרים זאת גם בשעה שאנו יודעים, כי עד כה לא עלה ביד הד"ר יארינג להביא את הצדדים לידי משא־ומתן.

עד כה לא שיגרו לנו ממשלות ערב באמצעותו אפילו הבהרה לשאלה הפשוטה: רוצים בשלום או לא? ומה טיבו של שלום? אנו טענו בחיטים, והם השיבו לנו בשעורים. והרי עקרון יסודי בידנו, שהשלום הדרוש והמחוייב הוא שלום מוסכם ולא הסדר כפוי מבחון.

בין הגולה ובין ישראל — מפעלי העלייה, מפעלי התרומה, ההתנדבות היוצאת מן הכלל של יהודי העולם לישראל, מפעלי ההלוואות, ולאחרונה יצאנו בקריאה ליהודי העולם ואשתקד קיימנו כאן ועידה כלכלית. בשבוע שעבר כינסו ח"י מפגש עוקב של נציגים יהודיים; בקרוב נכנס בירושלם לים ועידה יהודית לדיון במכלול הקשרים בין חלקי העם, וקשר העלייה במרכזם. תפוצות ישראל נתבעו ונענו בעזרה חומרית ובכסונות ולשיתוף מעמיק במשק.

בכנס זוטא, שהתקיים בשבוע שעבר, ראינו בפעם השלישית זיק נוסף חדש, או אולי יותר מזיק: להבה מתפרצת מלב העם היהודי ומלב היהודים כאשר המפעל יודע לגנוע בגימין נפשם ולעוררם.

חלילה, כמובן, שנשמוך על הגולה לבדה. כולנו נתבעים למאמץ עילאי, גם בתחומי המשק, כדי להוסיף כוח, שהוא בסופו של דבר התשתית לכל יכולת שלנו, גם לעניין קליטת עלייה, גם לעניין ריבוי טבעי וגם לעניין הבטחון.

עלינו לעבוד יותר, לחסוך יותר, למתן את תביענו־תינו לרווחת הפרט כדי להגדיל את כוח הכלל, כדי שנזדקק פחות למתנת בשר־דם ולהלוואתם. צרכי הבטחון וההתיישבות עיצבו תמונה של גאות במשק. עלינו להשכיל להשתמש במצב הזה כדי להשיג ביתר קלות את היעדים שניסו להשיג במחיר כבד יותר בימי המיתון: להשיג את ייעול המשק, הגברת היצוא הרווחי, הכוונת כוח־אדם למקום שהוא דרוש והפחתת התלות ביבוא. רבותי חברי הכנסת, דומה שמותר לומר בסיכום: יש הצדקה שנהא צופים אל העתיד בלי פחד אבל גם בלי אשליות. נשקפים לנו מבחנים מדיניים ובטחוניים גם יחד, ואפשר שהמבחנים הבטחוניים יהיו קשים מכל אשר ידענו זה שנה וחצי. איש לא יוכל להתנבא בוודאות, אבל אינולת היא אם לא נביא את האפשרות הזאת בחשבון. בפעולתנו המדינית ובכוונותנו הבטחוניות אנו נאבקים על השלום לנו ולבנינו אחרינו, למדינה, לאיזור ולעולם כולו.

בעמדתנו על בטחוננו, על זכויותינו ועל שאיפות־נו, נהיה זקוקים למלוא המאמץ, למלוא הפכחון והתאחריות ולמלוא הסולידאריות במדינה ובעם. ובכוח העמידה הזאת נגיע אל הגאולה ואל השלום.

המאוחדת, בירתנו הנצחית. לפיכך, פיתוח ירושלים ואיכלוסיה הם משימה ראשונה־במעלה לעם ישראל, למדינתו ולממשלה. אני מקווה כי בזמן שעבר עד עכשיו התגברנו על הקשיים הראשונים וכי התנופה היא עתה בעיצומה.

ובמידה רבה תלוי פיתוחה של ירושלים בעלייה, עליית יהודים מן הגלות.

העלייה היא כמובן גורם מכריע לגבי עתידנו בכלל. למעשה אפשר לומר שבה הכל תלוי, והבטחון בכלל. כל מאמצינו צריכים להיות מכוונים להגברתה ואין לנו להסתפק בהישגים, הגם שבשנה האחרונה, ובפרט בחודשים האחרונים, חלה התאוששות בעניין זה.

הקמנו בממשלה משרד לקליטת העלייה. משמעות העיקרית של הדבר איננה אידוגנית. פירוש קודם כל מתן אפשרות להיערכות כל אמצעייה המשקיים והאי־גויים של המדינה לתפקיד של קליטה. פירוש גם שיחרור כל משאביה של ההסתדרות הציונית, באדם ובאמצעים, למשימות הראשונות בעלייה ובקליטה.

ובצד העלייה תצויין ההתנחלות, ההיאחזות וההתיישבות. באזורים שונים. הדברים ידועים ואין צורך למנותם כאן.

מעמסה גדולה ואתגר גדול מחכים כאן לנוער שלנו, הגדל כאן. אבל תוספת תנופה תובעת הידוק הקשר בין מדינת ישראל לבין עם ישראל בתפוצותיו. אמרתי פעם, שאנו צפויים חלילה לסכנה שייאמר עלינו, כי הדור הזה בנה מדינה ואיבד עם. יש לעמוד על המשמר ולמנוע אסון.

הסולידאריות היהודית, הנבנית סביב המדינה, היא גם הכוח העיקרי בימינו הסוכך בעד הנוער היהודי מפני הטמיעה. יש כעת התעוררות עצומה בנוער היהודי — אולי אוסיף: יחסית, — ובנוער בכלל, והיא זורמת לאו דווקא באפיקים לאומיים; לכך בעיקר אני מכון את המלה „יחסית“.

הבה נקווה שתציב הסולידאריות היהודית אתגר לאומי ואנושי משולב לנוער הזה.

לא מעט נעשה בעבר הקרוב להידוק הקשר בין המדינה לבין התפוצות. איני יכול למנות את כל המפעלים, את כל החישוקים שהוקמו במשך עשרות בשנים

דיון

בכנסת ופורסם בעתונות, איך רוסיה חודרת בכל עוז למזרח התיכון, ועל ממדי הנשק שהיא מספקת לערבים ועל התעצמותם בכוחות היבשה, האוויר והים, שלא תרצה לאלפי מדריכים, מומחים ויועצים סובייטיים שנמצאים כיום באורח קבע במצרים, בסוריה, בעיראק, באלג'יר ועוד.

רוסיה היתה תמיד ספינקס ולא ידעו את כוונותיה. לאחר מעשה צ'כוסלובקיה, איש אינו יודע לאן פניה מועדות. התקווה היחידה, בדרך הטבע, שלא תרצה להילחם עם ארצות־הברית, ומשלוח חמישים „פנטומים“ הוא לטובתנו גם משום שמשמעותו, שיימשכו תמיכות כאלה. זה יכול לשמש כהרתעה מסוימת מלצאת למלחמה נגדנו. בכל זאת אי־אפשר לדעת את כוונותיה של רוסיה.

הי"ר ק. לז :

אנו עוברים לדיון. רשות הדיבור לחבר־הכנסת לוי, ואחריו לחבר־הכנסת הכהן.

יצחק מאיר לוי (אגודת ישראל) :

כבוד היושב־ראש, כנסת נכבדה. מצבנו המדיני והפיסי מאוד קשה ומסוכן. קודם לכל, הגנו חלק מן העולם והמלחמה הקרה לא פסקה אף לרגע, מודיינים בלי הרף ומדי פעם ממצאים כלי־נשק חדשים.

ואצלנו כאן, עברו שבעה־עשר חודשים מאז מלחמת ששת הימים והמצב מאוד עדין, מסוכן ומסוכן בכל השטח־חיים. רוסיה לא פסקה מלצייד מחדש את הערבים, לא רק במאה אחוז מן הנשק שהיו להם לפני מלחמה זו, אלא אף במאה וחמישים עד מאתיים אחוז. כבר נמסר

או על חסד לאומים. עלי לומר, שלא רק במלחמת ששת הימים ראינו חסדי ה', אלא אף במלחמת הטרור. אמנם היו קרבנות רבים שטרור, וכל קרבן מכאבי לנו מאוד, אבל אנו רואים גם בזה ניסי ה' כשם שראינו אותם במלחמה. יהודים רבים כל-כך מתרכזים תכופות ליד הכותל המערבי, והיו עוד ריכוזים גדולים של יהודים בהזדמנויות רבות, בהן היתה פצצה אחת מפילה חס וחלילה קרבנות רבים ללא שיעור ומעוררת מבוכה בכל הארץ, אבל ה' מציל אותנו בכל יום ובכל שעה.

אנו רואים יד ה' גם במישור המדיני. אנו מודים שאיננו מבינים מה קורה לעינינו, אין אתנו יודע עד מה, הנסתרות לה' אלקינו והנגלות לנו ולבנינו. ואם מאמינים ש' עושה הכל - הגם שיש לעשות הכל גם בדרך הטבע, - צריכות העיניים להיות מופנות לשומר ישראל, להתקרב אליו ולא להתרחק ממנו, משום שעל-פי דרך הטבע מצבנו קשה ורציני עד מאוד.

מה אם יחס העולם והאוי"ם אלינו יהיה רע כלפינו כפי שהיה עד עתה משום ששונאים אותנו, הגם שאולי הוטב היחס בימים האחרונים, אבל זה עלול להשתנות ושוב יהיה יחס אלינו עויין ביותר? עתה אמריקה היא באמת ידידתנו, ואולי האינטרסים שלה קרובים לשלנו, משום שאינה יכולה להשלים עם כך שהסובייטים יהיו הבעלים על המזרח התיכון כולו, אבל התנאים והנסיבות משתנים או שלא נוכל למלא את כל משאלותיה, ומה יהיה אז אם ישתנה יחסה אלינו? כבר יש לנו נסיון מר עם דה-גול שלחם נגד הערבים והציג עצמו כבעל-בריתה של ישראל, ואף בבית זה אמרו לא פעם, שדה-גול הוא מגיננו ומושיענו שיכולים לסמוך עליו בהחלט, אך בסופו של דבר נתהפך לגמרי. מי יודע אם לא יוכל דבר זה לקרות גם באמריקה, ואם אמריקה תשנה את יחסה כלפינו, ואם העולם יתייחס אלינו כתוקפנים, ורוסיה עומדת מאחורי אלגינו, אזי אחרי צ'כוסלובקיה - וכאן הרי השקיעו הרוסים עוד יותר - ברור שהסכנה עלולה להתגבר במידה עצומה.

בוודאי ה' יעזור לנו, אבל אני מדבר עכשיו על-פי דרך הטבע, ורבים היו מתחשבים רק בדרך הטבע. נכון שעם הערבים אי-אפשר לשחק, ואולי הדיבורים המרובים בדבר גישושי שלום יכולים לעזור אותם עוד יותר למלחמה מאשר לשלום. אבל מאידך גיסא, אם נשלים ולא נגיב נגד תעמולתם כי נשארנו עם תוקפני שאינו מתחשב במועצת הבטחון, באוי"ם ובשום גורם אחר - אף-על-פי שבאופן יחסי אנו מתחשבים בעולם כפי שהוא מתייחס אלינו - הרי לאחר שרוסיה עומדת כולה לימין הערבים ולאחר מעשה צ'כוסלובקיה, אם ייווכחו לדעת שהעולם נגדנו, תיהפך הסכנה למוחשית יותר ויותר.

לכן, לדעתי, יש לעשות את שלושת הדברים הללו: (א) לעשות הכל לחיזוק צבאנו, שיהא מוכן כל רגע לתגובה שתדרש, כמובן בשעה נוחה לנו ובדרכים הנ"ל. אות בעינינו; (ב) להמשיך לעשות הכל בשטח המדיני וכפי שאנו פועלים במישור זה, במיוחד בזמן האחרון; בדבר שינוי היחס הטובה לפחות מצד חלק מהעולם; (ג) אבל מלבד כל אלה, וזה העיקר, יש להרים עינינו השמימה ולשים בה' מבטחנו, שיעזור לנו כפי שעזר לנו עד עתה. לא פעם אנו מוצאים את עצמנו ללא פתרון בדרך הטבע, וראינו זאת כולנו לפני שנה וחצי, ועתה

שליט מצרים, נאצר, אשר החשיב עצמו למנהיג העולם הערבי, ספג אכזבות מרות כל-כך, נפל לראש וכל צעדיו גובעים מתוך יאוש. לכן הוא חושב שמלחמה חדשה תציל אותו. אבל הוא, סוריה, עיראק ועוד, נפלו כולם לזרועותיה של רוסיה, והרוסים הם השליטים למעשה על מדינות אלו. אף אם לא תתערב רוסיה במלחמה במישור, הרי בעקיפין יכולה היא לנהל את המלחמה. ישנם המכחישים שהרוסים היו מעורבים בתקריות הגבול האחרונות ליד תעלת סואץ, בהן נהרגו חמישה-עשר יהודים וכארבעים נפצעו, אבל יש גם להניח שהמצרים לא עשו זאת בלי עצתם של הרוסים ויש לחשוש מתופעות כאלו. במלחמה ממש, חס וחלילה, עשויה מצרים לקבל תשובה כהלכה, אבל ברור שבמלחמה כזו יהיה המצב רציני ביותר.

בעזרת השם ננצח גם במלחמה חדשה, אבל כולנו יודעים במה זה קשור, מי יודע אם לא תהיה הרבה יותר קשה מן המלחמות שקדמו לה ומי יודע מה יהיה מספר הקרבנות שלנו במלחמה חדשה. ואם שלוש המלחמות לא השפיעו על הערבים לשנות את יחסם כלפינו, אין כל ערובה שמלחמה רביעית - שגם בה ננצח בעזרת ה' - תפעל בכיוון הרצוי ולא יכינו עצמם למלחמה חמישית. אנו עומדים איפוא לפני תהום פעורה, כי כל נפש יקרה בעינינו, והערבים מוכנים להפקיר מיליוני אנשים. בינתיים גם הטרור לא פסק, וכל שידור רדיו, המודיע על תקרית שיוימת בגבול, מעורר בנו חרדה עד ששומעים כי לא היו נפגעים. אולם כמעט מדי יום נפלו קרבנות וכל נפש יקרה בעינינו וכמה ידאב לבנו למראה קרובי החללים. אל לנו לשכוח גם שאנו נמצאים בים של מיליוני ערבים, ומיליון ערבים ויותר בתוך ארץ-ישראל, אשר רובם ככולם חונקו על יסודות של שנאה כבושה לישראל. גם זה אומר משהו.

ובמצב הפוליטי, ידוע שעשו שונא ליעקב, וכבר אמרתי שאפשר לעמוד על מהותן של האומות מתוך יחסן ליהודים בכל הזמנים, והדבר בלט ביותר בתקופת שלטונו של היטלר. גם עתה, כאשר אנו מגישים לאוי"ם תלונות צודקות, לכל הדעות, אין שומעים לנו, בשעה שכל תלונות הערבים זוכות לאזון קשבת. רבים מעמי העולם רואים אותנו כתוקפנים - וזה כבר נכנס ללבם כדבר עובדתי - מפני שלא הסכמנו שישחטו אותנו ולא נסכים שסכנה זו תחזור עוד פעם.

משום שזמני מוגבל, רצוני להצטמצם ולומר, שבמצב העיניינים שלנו יש שתי גישות. האחת שראינו בצורה בולטת לפני שבעה-עשר חודשים כי ה' שוכן בציון. בין מאות רבות של חובדות וספרים, שהופיעו על מלחמת ששת הימים, הופיעה חוברת אחת בשם 'פלאי מלחמת ששת הימים ולקחה', שבה מסופרות רק עובדות כהווייתן ומהן רואים שאמנם קרו לנו ניסים שלא על-פי דרך הטבע, לא על-ידי פלוגי או אלמוני, אלא יד ה' היתה בעזרנו, כמו שהוא עזר לנו במשך עשרות השנים האחרונות בארצנו הקדושה, וראו ממש בחוש - מי שרק רצה לדאות - כי ה' שוכן בציון. היתה התעוררות גדולה ועודה לוחשת בין רבבות יהודים כאן ובעולם כולו. התעוררות זו מלמדת שעלינו לשוב למקורנו.

אולם ישנה גישה שנייה שמגמתה להשתיק את ההתעוררות הפנימית הזאת, לסמוך על כוחי ועוצם ידי

ובין כך. זה טוען ש„אני אשאר בשלטון ואתה לא“, וזה משיב לו: „דווקא בידי יישאר השלטון ולא בידך“. את כל המאבקים האלה רואים הכל והנוער כאן ובעולם וגם הגויים. כולם תמהים ושואלים: מה קרה לכם חכם ונבון, בזמן שבעזרת ה' חלק גדול של הארץ הוא בידנו, הסכנות עצומות, הבעיות קשות וגדולות, האם מותר בזמן כזה — כשהבעיות צריכות להעסיק אותנו יומם ולילה — לבזבז חלק גדול מן הזמן והמרץ על דברים אישיים כל-כך?

יש לזכור שחלק גדול מן הגישים שאירעו לנו היה בכך שכל העם, בכל העולם, החליט לעשות הכל לבטחון המדינה. איזה רושם עשה ויעשה עליהם המצב הפנימי במפלגה הגדולה, מפלגת העבודה? איני רוצה למתוח ביקורת, אבל רצוני להבין: כמה מפלגה גדולה, מפלגת העבודה, מהי מטרותיה ומהו רעיונה? הסוציאליזם של הגויים פשט מכבר את הרגל, ורוסיה הסובייטית הוכיחה מכבר לאן עלול רעיון זה להוביל. רעיון הלא-מיות גרידא מזמן אינו קיים. מה, איפוא, יש במפלגה זו? עובדה שחסר לה רעיון מרכזי וחסר לה יסוד שילכד אותה, ובאין חזון ייפרע עם. לכן, במקום להקדיש את כל המרץ והזמן להצלת העם, עוסקים בעניינים אישיים.

קיימת התעוררות גדולה בחלק גדול של העם. אדרבה, צאו וראו מה שנעשה בכותל המערבי ובכל המקומות הקדושים. במשך שבעה-עשר החודשים נוהרים וזורמים בלי הרף, ביום ולילה, המוני יהודים, מכל השכבות, לכותל המערבי. איך הם ניגשים בחדרת קודש לשפוך את שיה תפילותם לפני אבני הקודש ומנשקים אותן כשהם מרגישים בעומק פנימיותם את התקרבותם למקום הקדוש והמקודש! רבבות רבבות של יהודים אמנם אינם מבינים, אבל הם מרגישים את הרוח האלו-קית שבקרבם, הם מרגישים שהם שייכים לעם סגולה, עם קדוש, ואת הרגשתם זו מבטאים הם ליד הכותל המערבי. בואו לשם עם שוח, בשעות הלילה המאוחרות, בכל מזג אוויר, בשרב ובכפור, תמיד תמצאו שם יהודים המתרפקים על אבני הכותל המערבי. שום דבר אינו עוצר יהודים מלבקר שם וכולם נמשכים למקום זה ושואפים להיות בקרבתו. האם יכול משהו להכחיש זאת ולהפטיר כי זהו אתר עתיק ותו לא, דבר שהוא אבסורד ממש? האם אפשר להתייחס בשוויון-נפש כאשר נוכחים לדעת עד כמה קשורים המוני בית ישראל למקום הקודש והמקדש?

עברו עלינו זה עתה החגים, ראש השנה, יום הכי-פורים, סוכות ושמחת תורה. בימים אלה הדגישו גם יהודים שהתחנכו אחרת, הם וילדיהם, התקרבות לה' יתברך. סימן הוא שיש לנו משהו ויש משהו בעם הזה. למרבה הפלא, אפילו ברוסיה הסובייטית, ששם עמלים מזה חמישים שנה לנתק את העם היהודי מכל זיקה ושייכות ליהדות, בכל זאת באו אלפי יהודים בשמחת תורה לבית-הכנסת, משום שהרגישו צורך בנפשם לעשות כן. אי-אפשר לגזול מן העם את הנקודה היהודית שבן. האמינו לי שעוד תיווכחו לדעת שאין אפשרות לנתק את העם מתכנו, שהוא תורה ויהדות. לפני שבעה-עשר חודשים באה התעוררות גדולה. כי ראו שה' שוכן בציון, והתעוררות זו תוסיף להעיר את העם ולהקיצו מתרדמתו.

כאשר הסכנה מצד רוסיה גוברת והולכת יש לעשות הכל שלא להזניח שום דבר בשום שטח, אבל מאידך גיסא לסמוך על ה', שהוא יכול לעזור לנו, ויעזור לנו.

יחד עם זאת, נשאלת השאלה: יש לנו ממשלת ליכוד לאומי, מדוע צריכים כל השירים לשאת נאומים תכופים, בארץ ובחוץ-לארץ, על המצב, וכל אחד מדבר בסגנון ובתוכן שונה? מדוע מרבים כל-כך לדבר?

כאשר קמה המדינה והייתי חבר בממשלה הזמ-נית, הוזמן אותי פעם הנשיא הראשון של מדינת ישראל, ד"ר חיים וייצמן, דווקא את החבר הלא-ציוני היחידי בממשלה, וביקש ממני לרחם על המדינה הזאת ולמסור לחברי בממשלה שלא ירבו כל-כך בדיבורים. אם עם קום המדינה יכלו הדיבורים המרובים להזיק, הרי כיום המצב חמור פי כמה. מדברים היום הרבה יותר, כל אחד אומר את ההיפך ממה שחברו אומר, והערבים מטים אוזן לכל דיבור שלנו. לא רק שהדיבורים אינם מועילים, אלא אף מיוקסם. יש להחליט שרק אחד או שניים משירי הממשלה מותר להם לדבר וגם הם צריכים לדבר מעט.

ברור שברגע זה, בזמן החמרת המצב, הגברת המתי-חות בגבול ישראל-מצרים ובגבול ישראל-ירדן, התגב-רות המתח המדיני ומעשי הטרור, — אין עתה מקום וגם לא נחוץ ברגע זה לקבל בממשלה החלטות גורליות. בעצם רק עובדה זו שהממשלה יושבת כחמר-גמל, בלי החלטות עקרוניות, מלכדת את הממשלה. קרה לנו נס, שהערבים אינם רוצים לשבת אתנו ולא היה מה להחליט ומה לעשות. אבל העולם — גם מעט הידדים שיש לנו — מעוניין לדעת מה הן תכניותינו, והממשלה אינה יכולה לדון ולהחליט, והרי צריך לחשוב שיכול לבוא יום ונהיה מוכרחים לקבל החלטות, והאם הממשלה הזאת — במיוחד בשנת הבחירות — מסוגלת להחליט משהו?

כבר אמרתי שאולי סירוב הערבים לדון אתנו הוא לטובה, ואולי רואים אנו מהדורה חוזרת של בחינת „וה' הכביד את לבו“, אבל אי-אפשר לאורך-ימים לדבר כל הזמן על שלום וייצא בסופו של דבר, באופן בולט בעולם, שאיננו יודעים מה שאנו רוצים — דבר שיכול לקומם עוד יותר את העולם נגדנו וכפי שאמרתי — בזמן שרוסיה עומדת מאחורי הערבים.

במפלגת העבודה התאחדו מפלגות אחדות ובקרב תצטרף אליהן גם מפ"ם; אזי לא יהיה עוד מה לעשות בכנסת. אולם האיחוד הגדול הזה אינו מרהיב את העין. שומעים ממנו הדי מחלוקת הרבה יותר מאשר קולות של אחדות. כל העולם עומד כביכול ורועד בדבר השאלה „גורלית“ אם ועידתה תתכנס בשנת 1969 או בשנת 1970; אם ערבים יופיעו ברשימתה בכנסת או לא, וכיצא בו. חלק במפלגה זו אומר שתפקידם לסלק אחדים מראשי מפלגה זו מן החיים הפוליטיים, ומובן שהעומדים בראש המפלגה הזאת רוצים לסלק אחרים מן המפלגה; אחד מטיח בחברו ש„אני עשיתי הכל ואתה לא עשית כלום“, והלה משיב לו בדיק את ההיפך. דברים אלה לא בחדרי חדרים הם קורים, אלא בקולי קולות ובפומביות יתירה. חלק מדבר על נס שקרה לנו בהקמת ממשלת הליכוד, וחלק מכחיש זאת וטוען שלא היה צורך בהרחבת הממשלה ותוצאות המלחמה לא היו משתנות בין כך

בכל העולם, לא רק דתי, אינו מבין את הדבר. לפני שנה וחצי, לפני פרוץ המלחמה, כבר היה ברור שמשוה יעשה. לאחר מכן נפסקו הדיבורים בדבר שינוי המצב. האם הקלח מן המלחמה, שה' שומר. עלינו, הוא לא להתחשב בכלל בתורה ובאמונה? עד עתה לא זוה הממשלה אפילו שעל אחד כדי לשפר את המצב, וגם ממשלת הליכוד לא עשתה כלום בזה.

כאלה וכאלה יש פרצות רבות, ואי-תיקונו של המעוות מכאיב מאוד את לבנו.

לבם של יהודים חרדים מתפלץ. אנו נתונים בסכנה כזאת, בכל המובנים, ולא עושים שום דבר כדי להביא לכדי תזוזה ממשית בתחום חרוני. ואם בשנה הקודמת היתה התעוררות, החנינו אותה ואין פוסקים מלהחניקה. האם טרם בא הזמן לעשות חשבון-הנפש לאחר שעבר עלינו כל-כך הרבה עד עתה, לאחר עשרים שנות מלחמה בלתי-פוסקת, ועל כל פנים מתח בלתי-פוסק, וקריבות רבים כל-כך, והקטל בדרכים שהחמיר מאוד לאחרונה? האם כל הפגעים הללו וכל הסכנות הגדולות לא יביאונו לעשות חשבון-נפשו ולשנות את דרכנו?

בזמן שאנו עוסקים בביצור מעמדנו בדרך הטבע, על-ידי רכישת ידיים ונשק, חלילה לנו מלשכות שעלינו להתקרב לה' ולהניח להתעוררות הרוחנית להתפתח.

החרדים לדבר ה' הם אופטימיים, בהיות והם מאמינים שה', שעזר לנו, יעזור לנו גם בעתיד. לפני שבעה-עשר חודש היינו בסכנה עוד יותר גדולה, ועתה המצב טוב יותר. בימים הנוראים ביקשנו בלי הרף, פנה נא אל התלאות ואל החטאות. כבר סבלנו די, ומקווים אנו שמידת החסד תכדיע ולא יפנו לחטאות.

לנו ברור שסוף סוף תבוא מהפכה רוחנית שתקיף את כל העם, ועל-ידי זה ייפסקו הסבל, המתחיות, הקרבות והסכנות, ומהפכה זו תחיש לנו גאולתנו ופדותנו נפשנו וישיועה שלא פיללנו לה.

היו"ר ק. לוז:

רשות הדיבור לחבר-הכנסת דוד הכהן, ואחריו לחבר-הכנסת סרלין.

דוד הכהן (מפלגת העבודה הישראלית):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. ראש הממשלה פתח את דבריו בסקירה על מאבקנו לשלום. השלום, חברי הכנסת, לא זו בלבד שאינו עומד אחר כתלנו; לדעתי, אינו צפוי במועד שאפשר לצפות לו בתאריך כלשהו. מטרת הערבים איננה מזימה בסתר, היא גלויה ומוצהרת ומשוענתה האחת — השמדת מדינת ישראל. לא גבולות ה-4 ביוני 1967, לא גבולות החלוקה מ-1947, לא גבולות מוסכמים כל-שהם. לא שיהי על השלום; לא כל משא-ומתן על ביעה קיימת שיש להסדירה, להיפך, אין להגיע לכל מגע עם מי שאינו קיים. לדעתי, עמדה ערבית קיצונית זו, המוצהרת מפי שליטי ערב, מכל במה, בכל הדוממות, בכל יום, בכלי התקשורת הנרחבים ביותר — היא השלטת בעולם הערבי, ואין להסתמך או להתלות בשום פלג ערבי, או למעשה באישיות אחת בחדת המצהירה, בקול ענווה, דעה נוגדת במקצת. כל המהלומות הצבאיות שנפלו בחלקם של הערבים לא הביאו להתפכחות כלשהי, להיפך, הם מטיפים ליצר נקמה ובעזרת מעצמה אדירה מתכוננים לבצע את מטרתם המוצהרת לחסל את מדינת ישראל.

יחד עם זאת, כמה מצער ומכאיב הוא שדווקא בזמן כזה, שרואים התקרבות לה', צריך בית-משפט עליון חילוני של המדינה להתערב בשאלה יהודית טהורה, בעניין „מיהו יהודי"? זוהי תוצאה ברורה של רצונה של הלאומיות החילונית לבנות מדינה על יסודות של כלל הגויים. מי שרוצה יכול לראות בזה סכנה מרחיקה לכת בכל מקום שיהודים נמצאים שם, ובמיוחד בארצנו הקדושה. האם עתה הזמן לעסוק בזה, משום שאחד רוצה לגור עם גויה ולא להתחשב כלל עם רגשות היהדות החרדית?

קובא גם הלב בעניין מצב הצניעות. תמיד ידעו כי עם ישראל הוא עם קדוש בעניין זה והערכים הם ההיפך מזה. עתה נתהפך, לצערנו, המצב, כאשר רואים את הפריצות הנוראה ברחובות ובאוטובוסים, את התלבושת החצופה של בנות ישראל. הערכים טוענים שפריצות זו מקלקלת אותם; האם אפשר להתייחס באדישות לכך שהערכים יטיפו לנו מוסר בעניין הצניעות? האם לא צריכים לחולל שינוי בזה?

הכל מדברים על עלייה מחוץ-לארץ. היא תוכל לגדול רק אם יהיה אתגר יהודי, דתי, כי בלי זה התנאים הכלכליים בוודאי טובים יותר בחוץ-לארץ מאשר בישראל. רק אם יהיה שינוי מכריע ביהדות כאן, יבואו עולים רבים לארץ-ישראל.

רואי שהעלייה לארץ חשובה לנו מאוד, אבל למה לא ידברו על עלייה טבעית, שהמצב בה איום? הפרופסור ה. לינדנור ממכון וייצמן אמר בהרצאה שלפי ההערכה מגיע מספר ההפלות המלאכותיות בישראל ל-40 אלף בשנה, מספר השווה למספר הלידות בשנה. בה בשעה שיש מספר כה מועט של לידות יהודיות, מתרבים הערבים במהירות, ובשעה כזו האם מותר להרוג 40 אלף נפשות בשנה? האם לא צריך לבוא שינוי מכריע ובלוט בעניין זה?

מוכרחים לאסור את ההפלות הללו ולהעניש על כך באותה חומרה שמענישים הורג נפשות. המצב בעניין זה חמור ביותר במיוחד בשעה זו.

יצויין עם זאת, שהמצב בציבור החרדי שונה לחלוטין. לפי הסטטיסטיקה שפורסמה, עולה בבני-ברק שיעור הלידות לכל אלף — פי שלושה מאשר בתל-אביב. שבע בתל-אביב ועשרים ושתיים בבני-ברק, ואפילו ברמת-גן, שהיא עיר חדשה יותר, אין שיעור הלידות עולה על שלושה-עשר לכל אלף. זאת משום שבבני-ברק קיים ריכוז חרדי, הגם שגרים בה גם חילוניים. האם לא יעורר כל זה מחשבה גם בלב יהודים לא-חרדים, כי רק על-ידי התקרבות לה' ולתורתו יכולים לבוא לעזר ולהצלה בכל הדברים?

לנו ברור, שההתעוררות הדתית האמיתית עוד תבוא, אבל מדוע לא תוכל ביתנים הממשלה לשנות את יחסה לשאלות דתיות מובהקות?

זה חמש-עשרה שנה שורר מצב איום בשטח ניתוחי מתים, וזאת משום שקומץ רופאים פסק שגופת המת אינה שייכת למשפחתו — כפי שמבינים זאת בכל העולם — אלא לרופאים. זוהי שערוריה הזועקת עד לשמיים, ואין הדבר נוגע רק לדתיים, אף-על-פי שלהם מכאיב הדבר יותר בידעם את חשיבות קדושת האדם. כך עובר יום יום, שנה שנה, צעקותיהם של רבבות יהודים, מלבבות יהודיים, עולות השמימה. שום יהודי

שהצהרנו עליהן בכל הבהירות, והכוללות בכריתת שלום-אמת. אך בו בזמן אין לבוא בטענות לשר החוץ ואף לשום נציג בכיר שלנו, אם הם מקילים, במידת-מה, על יארינג, המנסה להבהיר פרטים לגבי עמדתנו בשאלות הכרוכות בהחלטת מועצת הבטחון. אין כל אפשרות, בשיחות אלו, להתחמק מלומר, שתמורת שלום אמת ויציב נהיה מוכנים לחיות בגבולות מוסכמים ובטוחים. אכן, זהו אחד הסעיפים שנהיה נאלצים לבצע, בין סעיפי הסכמי השלום המצופה. אין להעלות על הדעת, כי בחילופי דברים בין מדינאים לדיפלומטים על עתיד שליבי השיחות לא חיוך לעולם המילה "נסיגה" ותלי תילים של חשדות והאשמות, הגובלות לפעמים בהשמצת אופי, ויטלו באומריהם.

למעשה, מה הרעש? אנו שומעים הצהרות הערבים כי אין ולא יהיה שלום; על שמירה קפדנית של החלטות חארטום, אך בסגנון חריף יותר. אפילו בהחזרת שטחים קדמת למשא-ומתן על שלום אין שום סיכוי, לדעת, לפתרון של שלום, מכיוון שאני נאמן לדעתי, שהבעתי בראשית דברי, כי רצונם של הערבים איננה החזרת שטח מסויים זה או זה או כל השטחים, מצידנו, אלא שנוותר על קיומנו כמדינה עצמאית ריבונית ושנחלל להתקיים כעם ישראל היושב בארצו.

אין כל סכנה או חשש להצהיר ולהפגין כוונות טובות, ואכן גם כנות, על עמדתנו נוחה וגמישה לקראת כל משא-ומתן. עליו להיות סמוכים ובטוחים, על-פי נסיון העבר, שהדבר לא יביא לידי שום תזוזה ממשית אצל הצד שכנגד. זה המצב לאמיתו, הן לגבי עמדת הערבים לעניין השלום והן לסכנות, כביכול, הכרוכות בהצהרות נציגנו ושר החוץ במיוחד בכל הנוגע לשאיף-תנו להגיע לשלום.

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אתה מציע לסמוך על נאצר יותר מאשר על אבן?

דוד הכהן (מפלגת העבודה הישראלית):

אני יודע על מי אני רוצה לסמוך.

להיתלות בעמדתו של שר החוץ הנתמכת, בצדק, על-ידי הממשלה, לסלפה בחזון ולהגיע לדיבורים על ערעור ממשלת הליכוד ופילוג בעם, להתחיל בשלבים של מלחמת היהודים זה בזה — מנוח, עצוב ומסוכן כאחד. אנו עומדים על סף מערכות וחזיתות-חוץ קשות ומסוכנות. מעולם לא היינו זקוקים למאמצים כה גדולים לחיזוק בטחונו, לפתרון בעיותינו הכלכליות הקשורות בזה, להפגנת איחודנו כלפי חוץ והעם היהודי בתפוצות במיוחד, כמו בתקופתו של שלפנו. כל אלה, ובמיוחד גורל-נו המשותף כלפי אויבנו, מחייבים שידוד מערכות ושותפות במאמץ על-ידי קיום אחדות מושלמת ככל האפשר, מודרכת על-ידי ממשלת ליכוד לאומי, אשר כל מרכיב-ביה מעריכים, מבינים ומקבלים מרותה.

אדוני היושב-ראש, כאשר אמרתי לפני כמה דקות, שאין כל חשש להצהיר שאנו נהיה מוכנים לשלם מן השטחים המצויים בינו כיום למען השלום ושאינן כל רצון מצד הערבים, על יסוד זה, להשלים עם קיומנו ולהגיה לנו לחיות בשלום ובשלווה בגבולותינו המוסכמים אתם, לא התכוונתי לתכסיס בלבד. זו ההודמנות לומר בכל הכנות כמה דברים לידידי המנסים לעשות נפשות לרעיון של החזקה לצמיחות בכל השטחים שהם

היתה תקופה — היה זה עם ראשית כינון המדינה — שהיו בינינו כאלה, ביניהם המנוח משה שרת ז"ל, ואף אני בתוכם, אשר סברו כי קווי מדיניותן של מדינות ערב יהיו מודרכים על-ידי העובדה שמדינת ישראל קיימת, והיא חברה באומות המאוחדות בין כל יתר המדינות העצמאיות, והצבעת רובן באותם הימים תחייב את דור המנהיגים החדשים, הצעירים, שיבואו לשלטון, להשלים עם המציאות ולסלק ממחשבתם מורשת דעות קודמיהם מבית-ספרו של מופתי ירושלים, ויראו את מדינת ישראל כעובדה קיימת, אם אוהבים אותה ואם אין אוהבים אותה. אך כזאת לא קרה. אינני רואה שכל מאמץ מצדנו, על כל פנים עד כה, הצליח למתן את הערבים המוגרים על-ידי נאצר ותנועות המחתרת.

בדברי אלה אינני סותר כל מאמץ שלנו להגיע לשיחות או להסדר, כשם שלא חסכנו כל מאמץ כזה בעבר. הדעות הנשמעות מדי פעם במחנה שלנו פנימה ומבחוץ, שלא עשיתי די בכיוון זה — אין להן על מה לסמוך. מעולם לא הביעה אישיות, או גוף ערבי בעל סמכות ומשענת נרחבה בעולם הערבי, נכונות לשבת ולהתדיין אתנו על עצם קיומנו כמדינה. העדר ההכרה בנו ובקיומנו הוא המכשול לכל דיון אתנו.

בו בזמן אין בשום פנים ואופן להגיע שמצב זה, בהתאם להערכתך, סותר את ההכרח בפעולה דיפלומטית עקבית ונרחבת לשאוף להגיע להידברות על שלום באזור ולהפגין ככל האפשר במעשים את כנות כוונותינו. כל השוללים להלוטין את החלטת מועצת הבטחון מגובמבר אשתקד ונסיגותיו של ד"ר יארינג לקרב את הצדדים למשא-ומתן על יסודות סעיפיה, מתעלמים מן העובדה שאנו חיים בעולם שעמים רבים בו, השואפים להשכנת שלום באזורנו, אינם מתמצאים בפרטי פרטים של נוסח-חות על פגמיהם ועל הפחים, של ממש ושל דמיון, הטמונים בהן. עלינו להיזהר שמרוב הזירות ננקוט עמדה שתתפרש על-ידי ידידים ותסולף על-ידי משנאים, כי אנו מציבים אבני-נגף להשגת השלום ומכשילים את שליוותו של ד"ר יארינג. דעות אלה נשמעות מדי פעם בפעם גם מפי ידידים. מבחינת הצורך במתקפת הסברה על כוונותינו, אין לנו במה עולמית בולטת יותר מעצרת או"ם, ואין להבין את הביקורת הנשמעת בחוגים שונים בארץ על המאמץ שעשה בכיוון זה שר החוץ גנאמו בעצרת ובמגעים הנרחבים שהוא מקיים שם, המכוונים להסביר ולפרש עמדתנו. בלי שאכנס לניתוח נאומו על כל סעיפיו, לא נשאר כל ספק בלבי כי נאומו שיכנע רבים ברצונו הכן — ואני אומר זאת מתוך מגע ישיר עם אישים שפגשתי אתם — להגיע להידברות על שלום ללא כל תנאים מקדמים ולפזר את הדעה על קשיחותנו ועקשנותנו על-מנת להחזיק בשטחים שכבשנו לצמי-תות. ואם היה בדבריו שמץ של סטייה חלקית, כשלב-ביניים נסיוני בלבד, מן העקרון של שיחות ישירות, תמיד נאמרו הדברים בצמוד להכרזות מודגשות כי לא נסכים לנסיגת כוחותינו מן השטחים כתנאי מוקדם לדיון על גבולות בטוחים ומוכרים. מעמדה זו אין כל תזוזה. אני משוכנע, כי השגנו על-ידי כך שיפור ניכר בהערכות עלינו בחלקים רחבים של דעת-הקהל ברחבי עולם. דעת-קהל זו האוהדת לנו ומדאגת לבטחונו, והאמריקאים בראש וראשונה, נאמנים לעמדתם, שאין לאלץ אותנו לסגת מעמדותינו על הגבולות שהוצבו במלחמת ששת הימים עד שתובטחנה ותבוצענה המטרות

וההזדהותם לאיבה זו כלפינו מוצהרת וידועה לכל? האומנם נצליח במאמצים על-אנושיים לשכנע אותם להסתלק מזהותם הטבעית עם אחיהם, העמים מסביב, עם שפתם, תרבותם, מסורתם ודתם המורששים עמוק בלבם והמ-שולחים על-ידי קנאות לאומנית בלתי-מתפשרת?

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אם כך, מה תעשה אם תישאר בשטחים?

דוד הכהן (מפלגת העבודה הישראלית):

אני שולל את זכותך להפסיק אותי. אני ותיק ממך כאן.

כיצד אפשר להניח שפתרון השטחים, שאינו קשור כביכול לפתרון המשא-ומתן על שלום, מותנה ברצוננו בלבד ויש להתעלם מרצונם של אלה שנספחם לעמנו, ויהיה מושתת על תכתיבים והסדרים שלנו בלבד בכוח השתלטות של עם אחד על מיעוט בתוכו? האומנם לא נדע להבחין שפגמים מבחינה מוסרית יהיו להם השלכות מעמיקות מבחינה מדינית כלפינו מבחינה ובמח-נו בפנינו? ייתכן שאמנם נאלץ, בהעדר כל סיכוי להסדר של שלום, לחיות שנים רבות בגבולותינו אלה, חמושים ודרכים לקראת הבאות ולעצב את חיינו עם המיעוט הערבי הגדול העובר בהרבה את המושג המקובל של מיעוט לאומי — במדינה ריבונית אחידה. הבעיה מסובכת מאין כמוה, וחמורה הרבה יותר מכל הסיבוכים המוכרים לי מהסתכלותי בנסיגות של מדינות אחרות, החובקות בתוכן מיעוטים או קרורות מדינות דו-לאומיות. הסתכלות אף רופפת בנעשה במלחמת אחים ושטחים על הפרציה הבורמנית, מלחמה מיום קיומה העצמאי זה עשרים שנה, במלחמת הדמים בניגריה, בהעדר פתרון בקפריסין, בתס-בוכת הקיימת במדינות עשירות ומתורבתות, לאחר נסיון חיים משותפים כמדינה אחידה למעלה ממאה שנים, דוגמת בלגיה וקנדה, — כל אלה ואחרות בכל חלקי תבל ובכל משטר ואמרות דרשני.

אין ספק בלבי שאם נאלץ לקלוט ולחיות יחדיו עם מיליון ערבים ויותר כעובדה בלתי-נמנעת, נעשה מיטב המאמצים לשמור גם על מסגרת כפויה זו עלינו, שאין לה ולמדינת יהודים ולא כלום. מאמציו של שר הבטחון בעיצוב משטר ליברלי צודק והוגן בשטחים, המיושבים מאות אלפי ערבים ללא ישוב יהודי מעורב בהם, הם דוגמה ומופת לכל כובש שלטון בשטח כיבוש. אולם שיתוף-פעולה יום-יומי זה על כל יתרונותיו אינו פותר את בעיות-היסוד של מדינתנו כאשר נדרש בתוקף התנאים להרוס את כל המחיצות ולהשתחרר מכל המושגים המורששים אתנו ובחינוכנו במושג מדינת יהודים, וכאשר נעמוד מול שיתוף הגורל בחייו עם מיליון ויותר ערבים. גם לאחר מאמצים על-אנושיים להתגבר ולשכנע את עצמנו ואותם שאיננו אויבים איש לרעהו, ותבוטל לחלו-טין כל איבה בין שני העמים המהווים את המדינה שלנו המשותפת לכל תושביה, נעמוד בפני טשטוש חמור של עקרונות שעיצבנו לנו כאשר היינו מדינה בדרך ועד היום. יהיה עלינו למצוא נוסחאות של חיים ומשטר כלכלי וסוציאלי השונה בהרבה מכל שבנינו והקימונו עד כה. אין ספק שצפוי לנו הרס המבנה הסוציאלי שלנו שאנו טיפחנו וכה גאים בו, של עם החי על עבודת כפיים ממש בכפר ובעיר, מסורת החלוץ היהודי בארצו, גאוות דורנו, משטר חי עבודת כפיים שכבר נפגם על-ידי

כיום בידנו, על סמך העובדה והאידיאולוגיה של ארץ-ישראל ההיסטורית והשלמה וההנחה שהגבולות הקיימים כיום הם היסטוריים ומשלמים את אשר היה חסר עד כה. בלי להיכנס לגיתוח גבולותינו ההיסטוריים בימי קדם, ובאיו מידה הם מתאימים לגבולותינו כיום, ברור לי לחלוטין, כי לא יצאנו למלחמה כדי להרחיב גבולי-ינו ולספח שטחים להשלמת המפה ההיסטורית, כביכול. סילוף זה של עובדות לא יטעה שום עם ואף לא את עצמנו וירחיק מאתנו את טובי ידידנו. אנחנו לבדנו איננו צד יחיד המחליט בדבר. ניתוחים אמיתיים, לא של יריבנו אלא של ידידנו, יפסלו חלק ניכר מתביעותינו ההיסטוריות והמדיניות ויטכנו, לדעת, באופן חמור את צרכי הבטחון והכוונות להדוף שוב את יצר השמדתנו על-ידי אויבנו. עלינו להישמר, שלא תשתרש הכרה בלבם של מדינאים ומיליוני בני-אדם, ואני חוזר — לא בדעתם של משנאינו המושבעים והמוכרים, אלא טובי ידידנו — כי יצאנו למלחמה ונוסיף להילחם לא מחמת סכנת השמדה שהיתה צפויה לנו ועדיין עומדת בעינה, אלא כיבוש שטחים בכוח. האם נהיה אנחנו, בתקופה זו שאנו חיים בה, מחדשים ומעלים את התקופות העכורות בהיסטוריה האנושית שההכרעה בכוח היא הקובעת את המציאות, ונעמיק בעיני העולם את הדעה הנפסדת, שזכותנו ההיסטורית אינה אלא עילה להכרעה בכוח הנשק? האומנם נסכים שידביקו לנו את המושגים וההערכות שנקלטו עד כה בקשר לעם כובש בכוח-הזרוע והמכריז כי ללא תנאי והסכם של שלום יחזיק בשטחים אלה, בכל השטחים, בכוח הנצחון בנשק?

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אם כך, מה אתה עושה בנצרת וביפו? מה אתה עושה בירושלים? גם שטחים אלה נכבשו בכוח.

דוד הכהן (מפלגת העבודה הישראלית):

האם אמרתי שאני אותר על כל השטחים? אמרתי וחזרתי בדברי היום ובהופעות קודמות מעל במה זו, שאינני מאמין, לאור הצהרותיהם של הערבים, שהם יישבו אתנו פנים אל פנים לחתום אתנו על חוזה שלום-קבע לצמיתות. אולם, כיצד אפשר לצפות כי יישבו אתנו בתנאי מוקדם כי עליהם לקבל את הסטטו-קוו שכל השטחים הכוללים בארץ-ישראל השלמה וההיסטורית יישארו בידנו? מי יישב אתך, חבר-הכנסת תמיר?

שמואל תמיר (המרכז החופשי):

אתך יישבו.

חיים לנדאו (גח"ל):

ואם לא יישבו, האם יקרה אסון גדול? אל יישבו.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

טוב שאתה אומר זאת. על זה הוויכוח. את זאת אתם רוצים.

דוד הכהן (מפלגת העבודה הישראלית):

אף אם נתעלם לחלוטין מדעת העמים וההיסטוריה עלינו ונראה עצמנו, בתוקף התנאים של עמנו ועברו הטראגי, כיוצאים מכלל הכובשים בכוח הנשק, כיצד נתגבר בפנים על ההכרח להשתלט על שטחים שנכבשו, לא הם בלבד אלא מיליון תושבים בתוכם — עם זר שיהיה חייב לחיות בתוכנו, העויין את כיבושנו ובכל לבו קשור לעמים, אויבנו בנפש, המתכננים להשמידנו,

יוסף סרלין (גח"ל):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אני רוצה להודות קודם כל לחברי, חברי-הכנסת דוד הכהן, יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון. נמצאתי בדילמה. כעסתי על ראש הממשלה, שלא נתן לי די חומר כדי להתקופו. בא חברי-הכנסת הכהן ועזר לי. ואינני במצוקה עוד.

יעקב חזן (מפ"ם):

מספיק שהעם היהודי במצוקה.

יוסף סרלין (גח"ל):

אני חלק מן העם היהודי.

אני מקווה שחברי-הכנסת הכהן יסלח לי, אבל אינני מניח שהוא נטל על עצמו תפקיד לתרגם את שקספיר ולתקנו, לאחר ההודעה ששמענו מפי ראש הממשלה. אני רוצה לומר בפתח דברי שכל הדיון הזה הוא בבחינת „גדחה“. יש בכך גם פגם פרלמנטרי. אנו התרגלנו, ובצדק, שכל מושב נפתח בהודעה מדינית של ראש הממשלה. זהו לא רק פגם פרלמנטרי; זה גם פגם מהותי. הזמן הרי אינו עומד דום עד שיתפנה ראש הממשלה למסור את ההודעה. הזמן איננו עומד דום עד שתתפנה הכנסת לוויכוח מדיני. הרבה מאורעות מאז נפתח המושב הזה עברו ושטפו אותנו. על העיקריים עמד, והזכיר אותם, ראש הממשלה. השמיט דבר אחד. לא זכר — או לא הזכיר — אותו: זהו נאומי של שר החוץ ב-8 באוקטובר בעצרת האומות. ואינני יודע מה המניעים לכך שלא הזכיר אותו, אם הם כאלה שאני חושב, או...

אמר ראש הממשלה בפתח דבריו — וזה עבר כחוט-השני בכל נאומו, וכבר עמד על כך מיד לאחר מלחמת ששת הימים — שאחת מאבני היסוד של המדיניות הישראלית (ואינני מצטט אותו ורבאטים) זהו המאבק (הוא השתמש במלה זו, „המאבק“) המתמש והבלתי-פוסק של ישראל לשלום. אני שותף מלא לרצון הזה ולמאבק הזה. אבל דומני שבימים אלה דווקא אנו נכנסים למין — הייתי אומר — „אתנחתה“, ואני מבקש שכל ייעשה שימוש לרעה במונח זה. אינני חושב שנשגב במונחה, אני מתכוון למין אתנחתה קצרה בגלל גסיסת שליחותו של ד"ר גונאר יארינג, ששר החוץ שלנו מנסה בהנשמה מלאכותית להחזיק אותה בחיים. אבל אין כל ספק שאחרי ההודעות ששמענו מפי שר החוץ המצרי ומפי שר החוץ הירדני בשבוע מניו-יורק (ובמאמר מוסגר אני שואל: למה שר החוץ שלנו בושש לבוא?) — אין כל ספק שאת אשר רצו הערבים להשיג באמצעות יארינג — לחסל מה שהם קוראים „חוקפנות מלחמת ששת הימים“, על מנת לעבור לפוזיציות נוחות יותר כדי לחסל את מדינת ישראל כולה — זה לא ניתן. יש איפוא, אני אומר, אתנחתה קצרה. אולי נעשה לנו באתנחתה הקצרה הזאת קצת חשבון-הנפש, שבמסקנותיו עולה בקנה אחד עם מה שאמר היום ראש הממשלה? אולי כדאי שננתח לעצמנו פעם מהי המדיניות הערבית כלפי ישראל, במשך עשרים השנים האחרונות, ומהי המדיניות הישראלית כלפי ערב?

את המדיניות הערבית מפאיינים שני קווים במשך כל עשרים השנים, והם לא השתנו כמלוא הנימה. הקו הראשון הוא המטרה (ואמר זאת גם חברי-הכנסת דוד הכהן), מטרה מוצהרת, לא רק בלב; מעל כל הבמות

המיעוט הערבי המצוי בתוכנו ושיעמוד למבחן חמור שעלול להביא זעזוע דריקלי ביותר על מדינת היהודים. וזה רק פרט אחד, אמנם עקרוני וחשוב מאוד, על כל שלביו והשלכותיו, הצפוי לנו, וטרם שמעתי מכל הפרשנים ובמיוחד מדידי הקנאים לארץ-ישראל השלמה, כיצד הם גורסים פתרון בעיה זו, בנוסף על פתרון הבעיות הבטחוניות. ומכל ששמעתי והתאמצתי להבין לא רק כמועמד להיות שבו לדעותיהם, אלא ובעיקר מחשש שאכן אהיה נאלץ לחיות — אני, ילדי ונכדי — במדינה מאוכלסת ישוב מעורב אשר את דמותו תיארחי לפניהם, לא הצלחתי לפתור אף אחת מן הבעיות שנעדרמו לפני תוך עיון בבעיה זו.

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. אדוני ראש הממשלה, אמנם זהו דיון מדיני, וקשת הבעיות שכללת במדריך נרחבת מאוד, ואנוכי לא נגעתי בזמן הקצר המסור בידי לא בפרטי הבעיות הבטחוניות, לא ביחסיו הבין-לאומיים עם גושי מדינות, ואף לא בקשרים עם ארצות-הברית והאיבה של ברית-המועצות ומשמעותה. אולם אני מתיר לעצמי לנגוע בשאלה אחת, שהייתה כל-ה — ובצדק — בסוף דבריק, אף שאינה נוגעת במישורין לוויכוח המדיני. אני מתכוון לקשרינו עם בעל-הברית האחד הנאמן ללא פשרות והיסוסים אתנו — העם היהודי.

חזרת זה עתה משני כינוסים בין-לאומיים — ועידת הארגון הבין-פרלמנטרי ועצרת האומות המאוחדות. נפגשתי עם קיבוצי יהודים באסיפות המונויות, בשיחות ובכינוסים קטנים. אני יודע באיזו מידה מטפח אתה, אדוני ראש הממשלה, במיוחד קשרים אלה. רק אתמול קדאתי על כינוס כלכלי שנערך בחסותך בשבוע שעבר. הבעיות הכלכליות שלנו סבוכות. שמעתי במפגשים בחוץ-לארץ תלונות וביקורת אם מצד משקיעים פרטיים, שלא הצליחו לעומת דרגת הצלחתם בחוץ-לארץ, ואם ממשקיעים במילווות ובחברות פיננסיות דוגמת „כלל“. שמתי לב כי ההסברה הקולעת והמשכנעת ביותר היא המצביעה על כך שמצבנו האובייקטיבי אינו מבטיח הצלחה ורווחים, — שאנחנו, בנינו ובנותינו תורמים להשקעה הכרוכה בקרבן עליון ורווחיה לנו ולהם, לאחינו בארצות פזוירה, ומהם לא נדרש הקרבן העליון הזה, שאנו משקיעים בעם עובד במקצועות ובשטחים שלא התנסו בהם, שכל יהודי וגוי ברחבי העולם גאים בו. להשקעה דומה אינה קיימת מצדם בארצות פזוירהם. להאדיר את שמם הם במקום מושבם. רק כאן ממשיך העם היהודי את חייו ללא סכנת התבוללות, טמיעה ושמד. כל זה בדוק והוכח, ואין כיום חולקין על כל שנתנה מדינת ישראל להרמת קרנו של היהודי בעולם. זה הרווח שאין לו שיעור והעולה על כל רווחי הממון שלהם בארצות פזוירהם.

אדוני ראש הממשלה, אינני רחוק מדאגה לכינוס מפעלים כלכליים בארץ, ומאמציים — שהייתה לי יד בהם אישית — לשכנע משקיעים מבחוץ לשתף אתנו פעולה משקית בארץ. אך שמתי לב, ואני משוכנע שאיני טועה, כי הטיעון המשכנע ביותר הוא זה אשר העליתי זה עתה, שאיננו משקי דווקא אך קולע יותר מכל.

הי"ד ק. לוז:

רשות הדיבור לחברי-הכנסת סרלין, ואחריו לחברי-הכנסת רפאל.

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (סרלין, ארם, טיאר, אבנרי, כהן-צידון, זועבי) —

יוסף סרלין (גח"ל):

גם בסכסוך הישראלי-ערבי מופיעה אותה א-סימטריה. כפי שאמרת, אמנם המטרה הקבועה והיציבה היא השמדת מדינת ישראל. אבל יש להם קו שני, דיפלומטיה סתגלנית, אשר לפי הנסיבות מקבלת את הדין ולפי הנסיבות מפירה את הדין. אחרי מלחמת תש"ח קיבלו הערבים את הדין וחתמו על הסכמי שביתת הנשק. הם, לא על-ידי מלאך ולא על-ידי שליח, הם בכבודם ובעצמם, והמשמעות הפשוטה של חתימה כזאת היתה: הכרה דה-פאקטו ודה-יורה בקיום מדינת ישראל, ובאיזור הזה ולא על הירק. קיבלו את הדין. התאוששו קצת ונדמה להם שאזור כוח; באה עיסקת הנשק הצ'כוסלובקית-מצרית משנת 1955 — והפרו את הדין. עד שצריך היה לבוא מיבצע סיני. אחרי התבוסה של מיבצע סיני — קיבלו את הדין. אמנם לא עוד בכבודם ובעצמם, אלא באמצעות האו"ם. זה היה נצחון דיפלומטי שלהם — וכשלו מדיני שלנו. זו היתה נסיגה מהסכמי שביתת-הנשק, שבזמנו הם בעצמם חתמו עליהם. נתנו לנו שיט חופשי במצרי שלמה; הסכימו להצבת חילות האו"ם; עד שנדמה היה להם עוד פעם שהם חזקים כל צרכם כדי להפר את הדין. ועשו זאת. ובאה מלחמת ששת הימים, והכינו אותם שוק על ירך כפי שלא הוכח מעולם — וקיבלו את הדין. קיבלו את הדין! בכו והתחנונו להפסקת אש. אל-קוני — כתבו על כך כל העתונים — בכה במועצת הבטחון ובמסדרונות האו"ם. התאוששו — אין לי זמן להאריך — ועזרו להם להתאושש. עזר להם הידיד — ברית-המועצות. והיום שמענו מפי ראש הממשלה שהם כבר הגיעו בשיקום נשקם — באוויר, נדמה לי, התכוננת — לשיעור של פי אחד וחצי וחצי מהיהיה להם לפני מלחמת ששת הימים, ונדמה לי אפילו — אינני זוכר אם ראש הממשלה אמר זאת — קיבלו כלים טובים יותר — ושוב נדמה להם שהם יכולים להתכונן למלחמה חדשה ואפשר להפר את הדין. אבל המטרה העיקרית, חברי-הכנסת דוד הכהן, היא יציבה ועקבית: השמדת ישראל. הדיפלומטיה פעם מקבלת את הדין ופעם מפירה את הדין.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

מה יוצא מזה?

יוסף סרלין (גח"ל):

יוצא מזה, חברי-הכנסת ארם, שאתה צריך, על משכבך בלילות, לחשוב הרבה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
מה המסקנה? מה הסוף?

יוסף סרלין (גח"ל):

אגיע גם למסקנות. אל תדאג. אינני רוצה להסתפק רק בנייתוח של המדיניות הערבית. אני רוצה לומר גם כמה מלים על המדיניות הישראלית.

עבדול-עזיז זועבי (מפ"ם):
לא צריך לעזור להם.

יוסף סרלין (גח"ל):
לא צריך לעזור — למי?

עבדול-עזיז זועבי (מפ"ם):
לערבים הקיצוניים.

ובכל ההדמוגיות, מטרה עקבית, יציבה, ללא סטייה כלשהי: עקירת מדינת ישראל כגוף זר מן האיזור הזה. קיבלנו בזמן האחרון, לצערי, עדות גם בדו"ח שעדיין לא פורסם רשמית, אבל למעשה פורסם, של הפרופסור סייבין. הפרופסור סייבין מסכם את הדו"ח שלו כלהלן: אני מגיע למסקנה העגומה, עד כדי להבעית, באיזו מידה הערבים רואים את ישראל כגוף זר באיזור זה ושואפים לעקור את ישראל מאיזור זה.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

צמרת המנהיגות אינה זהה בכל עם העם.

אברהם טיאר (המרכז החופשי):

גם בארץ.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אני מקווה שזה כך, אבל יש מומחים גדולים יותר מאשר הלא-יחם הזה סייבין.

יוסף סרלין (גח"ל):

חברי-הכנסת ארם, אני מסכים אתך בייחוד בכל מה שנוגע לערבים. אבל אני רוצה לומר לך משהו: בכל המדיניות שלנו אנו עושים משגה פסיכולוגי. אנו חושבים שההגיון שלנו הוא ההגיון הערבי. ושני ההגיונות האלה הם א-סימטריים, אינם יכולים להיפגש כלל. הנה, ראה, חברי-הכנסת ארם, אחרי מלחמת ששת הימים אמר שר הבטחון שלנו: אני מחכה לטלפון מנאצר. אני רוצה לשאול: האם מבחינת ההגיון — האמירה הזאת היתה לא במקומה? היא היתה במקומה. אחרי תבוסה כזאת, שקדמה לה התרברבות כזאת, בכל זאת ההגיון שלנו לא פעל. יש להם הגיון אחר.

אתן לך דוגמה שנייה, מאוחרת יותר. חברי-הכנסת ארם. גם אתה בוודאי, כמוני, גם אם לא במקור, קורא את מאמריו של חסנין הייכל.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

קורא.

יוסף סרלין (גח"ל):

וחסנין הייכל כתב לפני כמה שבועות: היהודים כנראה סבורים היו שמלחמת ששת הימים זוהי מלחמתם האחרונה; על כן גילו את כל סודות המלחמה.

(במאמר מוסגר: הרבה דברים נאמרו שלא צריכים היו להיאמר).

זה ההגיון הערבי. וכל זמן, חברי הכנסת, שאנו בהגיון שלנו נרצה לנתח את עמדת הערבים כלפינו — ניכשל ונכשיל.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

חברי-הכנסת סרלין, יש גם הגיונות יהודיים שונים.

יוסף סרלין (גח"ל):

אינני מומחה להגיון הטהור, הצרוף.

הוא הדין, אדוני ראש הממשלה — וגם אתה באת לידי אותה מסקנה בערך (אך איפה חברי-הכנסת דוד הכהן?)...

שלמה כהן-צידון:
הוא קרא בפרוטוקול.

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (סרלין, שוסטק, ש. רוזן, טיאר, אבנרי,
— לה, שם-טוב) —

יוסף סרלין (גח"ל) :

אני בודאי אינני רוצה לעזור להם. לא יצאתי מדעתי לעזור לשונאי על מנת שישמידו אותי.

אני רוצה לומר כמה מלים על המדיניות הישראלית. גם אותה מאפיינים שלושה דברים. הדבר הראשון הוא שאצלנו — דברי חבר-הכנסת דוד הכהן היום הם דוגמה לכך — מדיניות וטקטיקה משמשים בערבוביה. אצלנו — מדיניות ודיפלומטיה משמשים בערבוביה. אצלנו — מרב עצים לא רואים לפעמים את היער.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) :

לא רואים את יערי.

יוסף סרלין (גח"ל) :

את יערי אני רואה.

הקו האופייני השני — אני מצטער שוב שחבר-הכנסת דוד הכהן איננו כאן, כי הוא דיבר על כך — זוהי הגישה הפרגמטית לעיקר היסודי והבסיסי של זכותנו על מולדתנו. מה שהוא עשה היום מזה — לעג! אבל מה שכולנו עשינו במשך עשרים שנים אלה, הרי ב-29 בנובמבר 1947 אנחנו — אינני יודע אם אתם, אבל אני מניח שגם אתם — אני על כל פנים רקדתי ברחובות תל-אביב מרוב שמחה. על גבולות החלוקה.

שלמה רוזן (מפ"ם) :

אז לא היית בעד ארץ-ישראל השלמה.

יוסף סרלין (גח"ל) :

אגיע גם לארץ-ישראל השלמה; אגיע גם לזה. אחרי כן — גבולות הסכמי שביתת-הנשק. אחרי מלחמת ששת הימים — גבולות מוסכמים ובטוחים.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) :

„מוכרים“ ולא „מוסכמים“.

יוסף סרלין (גח"ל) :

אני משתמש בטרמינולוגיה שמשמשים בה מעל הבמה הזאת, ודומני שגם ראש הממשלה אמר היום: גבולות מוסכמים ובטוחים. אתה רוצה „מוכרים“?

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי) :

לא אני. אני מעדיף „מוסכמים“.

יוסף סרלין (גח"ל) :

לצורך המסקנות שלנו זה היינו הך.

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

יש הבדל גדול.

יוסף סרלין (גח"ל) :

ובחדשים האחרונים כבר יש לנו גבולות „בלתי-מוסכמים“ ו„בלתי-בטוחים“ בפולמוס הפומבי בין השרים לבין עצמם.

האלמנט השלישי והיציב שנשאר במדיניות שלנו הוא, לדעתי, האלמנט שתומך בו כל הציבור הישראלי — החתירה המתמדת לשלום. זהו האלמנט השלישי.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אם זה סותר את דעיון ארץ-ישראל השלמה — איפה אתה עומד?

יוסף סרלין (גח"ל) :

אני עומד על דוכן הכנסת. מכל מלמדי השכלתי, ואולי גם אתה תשכיל ממני.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אינך נותן לי להשכיל.

הי"ד ק. לוז :

אני מבקש את חבר-הכנסת אבנרי לחדול מקריאות-הביניים. עוד תהיה לך הזדמנות להציג את השקפתך.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

אני רוצה לתת הזדמנות לחבר-הכנסת סרלין להבהיר את עמדתו.

יוסף סרלין (גח"ל) :

אני רוצה לומר לך, חבר-הכנסת אבנרי, שהאלמנט היציב והקבוע במדיניות שלנו זהו המאבק על השלום. הוא לא השתנה במשך עשרים השנים מאז קום המדינה. בזה פתח היום ראש הממשלה את נאוומו, בצטטו דברים שאמר מיד לאחר מלחמת ששת הימים, כלומר, דברים שנאמרו אפילו ברגע שהיינו שיקורי נצחון. עניין זה, חבר-הכנסת אבנרי, עומד בסתירה גמורה למטרה העקיבה והיציבה של העולם הערבי. זהו כיום, מחר, ואולי לשנים רבות נוספות, סכסוך א-סימטרי, שאין לו שום נקודת מפגש.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש) :

מה אתה מוכן לשלם בעד השלום, איזה מחיר? זו שאלה יסודית שאתה חייב לענות עליה.

יוסף סרלין (גח"ל) :

אומר מה אני מוכן לשלם. אינני מוכן לשלם לחבר-הכנסת אבנרי אפילו שעל אחד בעד השלום, כי השלום עוד איננו בידך. אבל גם ראש הממשלה אמר היום, שאין שלום — וכל הדיבורים על שלום הרי זו טקטיקה — אם אין הכרה במדינת ישראל, אם אין הכרה בזכות קיומה של מדינת ישראל.

ויקטור שם-טוב (מפ"ם) :

אם יכיר, תהיה מוכן להחזיר שטחים?

יוסף סרלין (גח"ל) :

חבר-הכנסת שם-טוב, על שאלות היפותטיות אינני חייב כלל לענות. אם אתה חושב שאתה כיונה שואל נץ, אני מוכרח לומר לך שכל הבסיס, שאתה יושב ועומד עליו, הוא מעורער.

אברהם טיאר (המרכז החופשי) :

הוא יונה עם מקור של נץ.

יוסף סרלין (גח"ל) :

אצלנו, לצערי הרב, במקום להתמודד עם בעיות מבחוץ — ועודן רבות, ושמענו על כך היום מפי ראש הממשלה — התחלנו להתמודד בינינו לבין עצמנו. כל הוויכוח הזה בין נצים ויונים הוא ויכוח סרק.

(קריאה: ויכוח זואולוגי.)

זהו ויכוח עקר, חבר-הכנסת שם-טוב, כי גם הנץ וגם היונה שניהם רוצים בשלום, בשלום-אמת שיאפשר לנו, לבנינו ולדורות הבאים אחרינו לחיות באזור הזה

חוברת ד', ישיבה של"ד

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (סרלין, ארם, חון, ש. רוזן, אבנרי, ארזי, פלד) —

זכות היסטורית, על גבולות היסטוריים ועל ארץ-ישראל השלמה — שאני מכיר שתי מפלגות אשר דגלו בארץ-ישראל השלמה, והן תנועת החירות ומפ"ם. ואל תבלבלו את הראש עם ארץ-ישראל השלמה...

ראובן ארזי (מפ"ם)

זה היינו הך?

יוסף סרלין (גח"ל):

ידידי חברי-הכנסת ארזי, עד כמה שיכולתי לעמוד על המניעים של תנועת החירות במשא-ומתן הנוקב על האיחוד בשנת 1958, תמיד היתה התשובה: שלמות המולדת בדרכי שלום. אז מה היה ההבדל? אבל אני רוצה לומר משהו אחר: דומני, במדיניות שלנו אנו שמים פחות מדי את הדגש בזכות למולדת, בזכות למולדת-אבות. זהו מכשיר מדיני עצום, ואני מודה ומתוודה שבכך צדקו אנשי תנועת החירות. במשך עשרים שנה לא ניצלנו את המכשיר הזה והיום באים ושואלים: בית-לחם? כאילו רמלה קדושה מבית-לחם. משום שהתחנכנו וחניכנו גם את היהודים וגם את העולם הלא-יהודי להתעלם מן הזכות ההיסטורית.

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

זה לא נכון.

יוסף סרלין (גח"ל):

על-ידי שאתה אומר „לא נכון“ עדיין לא אמרת שום דבר.

בהרבה בתים ובכל משרדי הממשלה תלויה מגילת העצמאות שלנו מה-14 במאי 1948, זו שהוקראה באוזנינו במוסדיון תל-אביב. במה היא מתחילה, אם לא בזכות ההיסטורית? „במקום הזה“ — אינני זוכר מלה במלה — „קם העם היהודי, עוצבה דמותו, תרבותו, מכאן הוא נתן לעולם את ספר הספרים הנצחי“. בזה מתחילה מגילת העצמאות.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אין ויכוח. הוויכוח הוא שגם לאחרים יש.

יוסף סרלין (גח"ל):

אני כאן נציג ישראלי בוויכוח. האם אתה נציג הערבים בוויכוח?

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

אני נציג השלום.

יוסף סרלין (גח"ל):

על כן אני אומר שאנחנו צריכים להחזיר למדיניות שלנו את האטריביט הזה של הזכות. אולי ננצל את האתנחתה הקצרה בין סיום שליחותו של גונאר יארינג ובין מה שיבוא, ואינני יודע מה יבוא — —

נתן פלד (מפ"ם):

האם כבר נסתיימה שליחותו של יארינג?

יוסף סרלין (גח"ל):

— אינני יודע מה יבוא, אינני נבהל מזה. אני חושב שלהפוך את יארינג לאבן-יסוד של המדיניות הישראלית או של הדיפלומטיה הישראלית — זהו קוצר-ראות. הסוס הזה מוכרח ללכת לו פעם, כאשר מצד אחד

בשלום. אם משהו חושב כי שלום פירושו להחזיר את הלוגיונים לקלקיליה, לטול-כרם ועל חומות ירושלים...

משה ארם (מפלגת העבודה הישראלית):

אתה אומר: שלי שלי ושלך שלי.

יעקב חון (מפ"ם):

איש איננו רוצה בכך.

יוסף סרלין (גח"ל):

אם אתה אומר שאיש איננו רוצה בכך, אין לך פארטנר לשלום. זהו ההבדל היחיד היום בין הנץ ובין היונה. הנץ אומר שאין לך היום עם מי לעשות שלום, אפילו לא לפי התכנית של מפ"ם. אני מעולם לא ראיתי את המפה, ואינני יודע אם יש לך מפה.

יעקב חון (מפ"ם):

יש מפה, אבל אנו אחראים.

יוסף סרלין (גח"ל):

הרשני נא לא לקבל את אחריותך. דיאגנוזות פולי-טיות רבות קיבלתם עם האחריות שלכם, לצערי הרב. הרשני נא לא לקבל את האחריות שלך. וכל זה מזכיר לי בדיחה ששמעתי בביאליסטוק. בעל בית-חרושת בא בלילה למפעלו וראה את שומר הלילה מעשן סיגרית. אמר לו: יעקל, הייתכן כדבר הזה, אתה יודע איזה סכנה כרוכה בכך? השיב השומר לבעל בית-החרושת: בעל-הבית, על אחריותי. אחריות כזו אינני מקבל.

שלמה רוזן (מפ"ם):

את הסיגריות אתה מעשן...

יוסף סרלין (גח"ל):

זהו ההבדל: הנץ איננו רואה שותף לשלום, ואילו היונה, חברי-הכנסת חון, רואה מהרהורי לבה, הרהורים טובים ויפים, אבל אין לך שותף.

יש עוד הבדל בין הנץ והיונה בישראל. הנץ זוכר את מאי 1967.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

בדיוק להיפך, אתם שכחתם. לא דובים ולא יער.

יוסף סרלין (גח"ל):

לגבי היונה, חודש מאי 1967 הולך ומשתכח. וכבר אמר חכם אחד, שאינני יודע את שמו: כל השוכח את עברו עלול חלילה לחיותו פעם שנייה. אסור לנו לשכוח את מאי 1967.

גם בנאומי במועצת הבטחון ביום השני לקרבות וגם בנאומי ביום 8 באוקטובר 1968 אמר שר החוץ שלנו, כי אחריות גדולה מדי מוטלת עלינו מכדי שלא נזכור את הסכנות הגדולות שהיו צפויות לנו במאי 1967. הוא הוסיף ואמר, שחוק ראשון במדיניות שלנו צריך להיות למנוע סכנות כאלה פעם שנייה.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):

מי דיבר על ארץ-ישראל השלמה במאי 1967?

יוסף סרלין (גח"ל):

אני רוצה לומר לחברי-הכנסת דוד הכהן, מתוך הנחה שלא יקרא את הפרוטוקול, — והוא דיבר ע

אולם האמת היא כי לא יאחרנו דבר. עדיין אנו נתונים בתקופת הדיבור שאין עמו הכרעה. עוד לא הגיעה השעה ולא בשלו התנאים לוויכוח המדיני, שיתנהל בתוכנו בבוא המועד. כל הכופים עלינו ויכוח בטרם עת אינם משרתים את העניין שהם מתכוונים אליו. בינתיים אין כל אתגרתה. הוויכוח היום יכול לכל היותר להבשיל סיכום-ביניים לעצמנו.

אחר שנת גישושים וחיפושי-דרך, ועל סף הכשלון הצפוי של שליחות יארינג, הוברר לנו שוב, ועתה בלא צל של ספק, כי המפתח לשלום באזורנו מופקד ביד שליטי מצרים. על אף הידיעות המוסרות לעתים על חולשות וסיבוכים הפוקדים את שלטונם, הוא נראה בכל זאת יציב ואיתן. מצרים היא החזקה בשכנותנו, המשפיעה ומכוונת למעשה גם את מדיניותן בבניה הישראלית. מצרים היא שגרמה למלחמת ששת הימים, ובידה להחזיר את השלום על כנו. כל הסדר שמצרים לא תיכלל בו יהיה הסדר קטוע, ארעי, שלא ביטל ואף לא הרחיק את סכנת התחדשות המלחמה. אמנם כורח ההשלמה עם ישראל אינו מעיק על מצרים באופן דחוף ומיידי, כפי שהוא לוחץ על ירדן, ובכל זאת ברור לנו כי האינטרס היסודי שלה לטווח ארוך הוא בשלום בר-קיימא אתנו. מנהיגי מצרים מפוכחים די הצורך ומלומדי נסיון, כדי להרחיק ראות ודעת, שמתחילות ממושכת באיזור מגבירה תלותם בזולתם ועלולה לסכן חירותם. כיום, כל עוד לא השתעבדה מצרים לחלוטין לברית המועצות, היא מסוגלת להחליט בעצמה על הדרך תלך בה. דרך ההתקרבות אלינו היא לה קלה יותר ואינה כרוכה בסיכונים וקרבנות. אם תוציא ממכלול הטענות נימוקים שברגש וביוקרה, יצטמצם שטח המרובה שבינינו. ישראל לא תמסור נפשה על השליטה במדבר סיני כשהוא ריק מכוחות מווייטים ואיננו יכול לשמש בסיס לתוקפנות נגדה. מצרים תוכל לוותר על רצועת ארץ, שמעולם לא נכללה בתחומה. אפשר להבטיח את חופש השיט הישראלי במצרים ובתעלה על-ידי הסדרים מוס-כמים, שלא יכאיבו לשום צד משני הצדדים.

קשה להניח, שמצרים משתעשעת בתקוות נלצחו-נות קלים בהתמודדות-דמים מחודשת. היא כבר נוכחה לדעת, שמאזר נשק גדולים אינם ערובה לכך. נאצר עצמו חדל כנראה מהשלוח עצמו ובשעה של גילוי-לב הודה זה מקרוב, שהמשך המלחמה יביא רק הרס לשני הצדדים. מצרים לא תישש להזדמנות ההתערבות הפעילה של חילות סובייטיים להצלחתה. היא לא תצפה לה ולא תסמוך עליה. לקחים בין-לאומיים אקטואליים מוצגים אים אפשרות זו מכלל החישוב הדיאלי. לא לחינם מזהירים מנהיגי ברית-המועצות את מצרים מפני הסתב-כות במלחמה חדשה. אין כמוהם מסוגלים להעריך תוצאותיה הצפויות ואין זה מעניינם להמיט חרפה נוספת על ציוד סובייטי משוכלל.

לא נוכל איפוא לראות את סירובה של מצרים להסב לשולחן דיונים כסירוב מוחלט, ואת דבקותה בשלושת האזוין של ועידת חארטום כסוף פסוק. לפיכך מן הראוי לכוון בכיוון זה את עיקר המאמצים של פיוס ותיווך על אף העובדה, שחומת האיבה נראית מבוצרת וקשה להבקעה.

המפתח לשלום באיזור אינו בידי מלך ירדן. אין ספק, שחוסין רוצה בהסדר עם ישראל, בידעו שבלעדיו

עומד נאצר על ארבעת ה"נייטים". על שלושת הלאווים, שאותם הזכיר היום ראש הממשלה, נוסף "נייט" רביעי: שום עיסקה על חשבון טריטוריות פלשתינאיות ופלש-תינאים.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
זה לא הניסוח הנכון.

יוסף סרלין (גח"ל):
אולי נאצר מסר לך ניסוח טוב יותר. זה הניסוח שאני קראתי בעתונות.

בנוסף על ארבעת הלאווים האלה — לא רק יחס סובלני לחבלנים, אלא עידוד, ארגון, אימון. כלומר, המשכת המלחמה נגדנו להשמדתנו, אלא באמצעים אחרים, כי אין להם הכוח להתייצב ולהתמודד עמנו פנים אל פנים.

על כן אני אומר שאולי צריך לנקות את הדיפלו-מטיה הישראלית מאבירוריה המטילים עלינו פחד ואימה מתוך לחץ כביכול. יש אפילו כאלה — והיום שמעתי זאת מחבר-הכנסת הכהן — המדברים על הנציגים שלנו בעולם, על שר החוץ ושאר הנציגים, בהשתתפות במצבם, ואומרים: אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו (את זה בדיוק הוא לא אמר, את זה אני אומר); אתה נפגש עם אחרים, צריך תמיד לשמוע על לחץ. בעניין זה אני רוצה לומר שני דברים: קודם כל אינני מאמין שקיים לחץ כזה, ואם יש לחץ — עצמת לחץ אינה נמדדת רק בתוקף הלוחץ, אלא גם בעצמת התגובה של הנלחץ.

אני חושב שהעם בישראל אינו בודד. במקום הזה, שממנו רוצים לעקור אותנו, התרכזו יותר מדי אינטרסים ואינטרסנטים המתנגשים בבעל-הברית הטבעי של העולם הערבי היום. ואני חושב שצדק מקומארה בספרו שיצא לא מזמן, שהפער בין המדינות המפותחות והמדינות המתפתחות אינו הולך ופוחת עם השנים, אלא להיפך.

ראש הממשלה אמר שלישיראל יש הידע ליצור נשק גרעיני, אבל עד ליצור רחוקה הדרך. הוא דיבר היום על כך שלא תמיד הכוחות המרתיעים מרתיעים. אבל אין זה פוטר אותנו מליצור את הכוח המרתיע.

הרשוני נא לסיים את דברי ולומר: בדיון-וחשבון של סייבין יש שתי מסקנות. המסקנה הראשונה שלה, לאחר כל מה ששמע מפי הערבים, היא: בצרו את כוחכם המרתיע. זה בידנו. והעצה השנייה שהוא נותן לנו: השתדלו להפוך את האויב ל ידיד. את זה אני משאיר לך, חבר-הכנסת אבנרי.

יעקב חזן (מפ"ם):
אוי ואבוי יהיה לעם היהודי.

הי"ר ק. לוז:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת רפאל, ואחריו לחברת-הכנסת מאיר.

יצחק רפאל (מפד"ל):
אדוני היושב-ראש, חברי הכנסת. אינני רואה חלילה כל אסון באיזור הדיון המדיני, כדברי חבר-הכנסת סרלין. מלבד אולי פגם בנהג מקובל בשנים האחרונות. אם אמנם הגענו עתה לאתגרתה מסויימת, כפי שסבור חבר-הכנסת סרלין, הרי ודאי שהיא נוחה יותר לסיכום פרשה.

יהא ברור כי לא בנו האשם. אם מעוניין גם הצד שכנגד להציל צינור זה ולנצל למאמץ נוסף, או אם יתפוס את מקומו של יארינג שליח אחר, ייטיבו לעשות אם יכוון מאמץ זה באפיקו הראשי, בכיוון ההשלמה בין ישראל ומצרים, בה כאמור פתח לתמרון כולל - ואם חלילה יישאר הוא סתום ונעול, עלינו להשלים עם הרעיון, שנוסף לחיות בתנאים הקיימים לאורך ימים, עד יחול מפנה.

יש לשבח את הממשלה, שלא נתפתתה לעצות טובות, שגשמו מכל עבר, ועד הרגע האחרון נשארה נאמנה להכרותה שלא תיכנס לבירור הצעות טריטוריות וציוניות גבולות כל עוד לא יתחייבו הצדדים למטרת המשא-ומתן - שלום יציב ואמיתי. התמיהה היא על שאישי ממשלה מסויימים לא הלכו אף הם בדרך זו ועל דעת עצמם כביכול הכינו תכניות שלום, שפרטיתן נתפרסמו ברבים. הנפוצים שבעתוני העולם הדפיסו מפות ותיאורי גבולות לתכניות שהכל ידעו עליהן, וזלת הכנסת וועדתה הסודית ביותר.

ידענו על תכניתה של מפלגה קואליציונית חשובה. שמענו על תכניתו של שר הבטחון, שתוך דיבוריו האחרונים נשמע מעין נסיעה ממנה - וקיימא לן, תפוס לשון אחרון. נתבשרנו על תכנית אלון, שלפי השמועה אף העלוה על שולחן מלכים. אפילו אשה שקולה כחברת הכנסת מאיר, שלבדיה משקל רב לא רק בשל תפקידה בעבר, מכריזה ברבים כי לה ידוע על מה לא נותרה, וכפי שלמדנו במסכת נדרים, "מכלל לאו אתה שומע הן".

לנו אין כל אפשרות להתווכח עתה עם בעלי התכנית כשהם מופיעים אינקוגניטו, ללא גושפנקה וללא דיוק. לא נקשה על חברת הכנסת מאיר, למה יחייב הגיונה את סיפוחה של קונייטרה ולא יחייב, לפחות באותה מידה, את הכללתן של בית-לחם או רמאללה, הנחוצות לבטחונה של ירושלים. או, במה זכתה עזה - על 20 ריבוא ערבייה - ולא זכתה חברון, שמספר תושביה איננו מגיע אף לרבע מזה. גם לא אתפלא על סגן ראש הממשלה, למה קשר שמו בתכנית שלא תעמך אף במבחן ההגדרות שהוא עצמו עושה שימוש בהן. אפילו המושג, "גבול בטוח", שאינו חדל לשדת את טיעונו, לא נתברר די הצורך בתכנו ועד היום לא ניתן לו פירוש מוסמך. היום לא הכרתי כלל את חבר הכנסת דוד הכהן, שבדבריו חרג מכל מסגרת שהוא עצמו דוגל בה תמיד, ונתפס לדברי אפיקורסות ציוניות.

לכן טוב שעם הכרזת המוסמכת של ראש הממשלה, כי עד למשא-ומתן על שלום לא תובא כל הצעת גבולות מצדנו, יושם קץ להכרזות חבריו השרים והיגיונה תכניתיהם עד בוא מועד הדיונים, גם אם מועד זה איננו קרוב.

דאי כי יש תוכן ועניין בוויכוח שבין שני החברים לסיעת העבודה, השרים דיין וספיר. כל עוד סבב ויכוח זה על צורת הטיפול בשטחים המוחזקים וביקורתו של ספיר נמתחה על מעשים ומחדלים של הממשל הצבאי, יכולנו להשתתף בו ולהביע דעתנו בנושא. תמיכה נתנת בכך לשר הבטחון, שבתמרוניו המוצלחים עלה בידו לקיים שקט יחסי בקרב אוכלוסיה גדולה, זרה ועוינת, ולשלבה באופן חלקי והדרגתי בחיי הכלכלה של הארץ ומשקה הלאומי. מדיניות הגשרים הפתוחים

תתמוטט ממלכתו ויאבד קיומה העצמאי, אולם אין כוח עמו לקיים רצונו זה. ההתרחשויות האחרונות בירדן אולי מרמזות על כוונות המלך, אולם הן מעידות גם על הסייגים המגבילים אותו. ללא אישורו של נאצר וגיבוי החד-משמעי לא יוכל חוסיין להחליט על צעד עצמאי מרחיק לכת. מתוך יומיו שנתפרסמו מסתבר, שגם במלחמת יוני הסתבך חוסיין שלא ברצונו, כי אם כפי שכמו עליו מגבוה. גם היום מודים ראש ממשלתנו ושריה בשיחה גלוית-לב עם משלחת "הפרופסורים האמריקניים למען שלום במזרח התיכון", כפי שנתפרסם בדין-וחשבון של הפרופ' אלברט סייבין, כי ירדן לא תוכל להגיע להסכם שלום עם ישראל ללא הסכמת מצרים.

מותר לנו להתעלם מהכרזותיו הרברבניות של חוסיין, שגם הוא קשור להחלטות הפיסגה הערבית של לא הכרה, לא משא-ומתן ולא שלום; והבטחותיו להושיט עזרה וסיוע לפעולות הטרור נגד ישראל - מותר לנו לא לקבלן כמטבע קשה. לו היה הדבר תלוי בו, נדמה שהיה מתיר לעצמו את הנדר שלא לנהל משא-ומתן עם ישראל כל עוד היא סבורה שאין משא-ומתן על מזרח ירושלים, כפי שאמר למשלחת הפרופסורים. הוא ידע, שהשלום עם ישראל היא הערובה הבטוחה לקיומו. אולם הוא פשוט לא יעז, כי יתחייב בגופשו ובנפשו ממלכתו, הן ברוב הפנימי בתחומו ממלכתו והן במתיחות הבין-ערבית - ומה גם שלכל ידוע, שאף ההצעה הוותיקנית ביותר, שהועלתה אי-פעם בחלל עולמנו, לא תוכלה בהישגים מרשימים, בהם יוכל להופיע בעולם הערבי כגבור, פודה ומציל.

אף כי ההסדר עם ירדן נראה חסר-סיכויים, ואם בדרך נס יושג בצורה כלשהי אין הוא בר-קיימא, - בכל זאת כדאיים כל נסיונותינו להגיע להידברות עם נציגי ירדן. לנו אסור לבטל גם מה שנדמה לאחרים כבר-סיכויים ובמיוחד כשהאחרים הם מתומכינו. המדיניות המערבית הידידותית גורסת קיומה של ממלכת ירדן עצמאית בהשפעה מערבית - לנו אסור להתעלם משאיפה זו במידה שאין הדבר פוגע באינטרסים חיוניים שלנו. במחניה זו תרם נאומם האחרון של שר החוץ שלנו בעצרת האומות המאוחדות תרומה רבת-חשיבות. תכנית השלום הישראלית, שפירט השר לכל סעיפיה ובמלוא הכנות, חיזקה את מעמדנו בדעת-הקהל הידידותית, שגם היא זקוקה לטיפוח. ההדים החיוביים הרבים, שזכה להם נאום זה ברחבי תבל, מצדיקים הסברה מחדשת ונרחבת של עמדת הממשלה בטונים מתונים, ואין זו הלכה פסוקה דווקא, כפי שטוענים מבקרי הנאום, שגמישות מזמינה לחצים נוספים. אפשר גם להיפך: כשם שגלוי רצונו של ישראל בשלום, כך ברור ומסוייג הוא גודל מחירו.

לא ראיתי בהודעת הממשלה על נכונותה להחליף דעות והבהרות על כמה בעיות מהותיות באמצעותו של שליח אומ"ם כל סטייה מרצונה להגיע למשא-ומתן ישיר על חוזה שלום. להסכם שלום קודמת כמובן הכרה, ששמילא תביא למשא-ומתן ישיר. מנסיון אחרים למדנו, שתיווכים ממושכים ומייגעים קודמים לפגישות הצדדים ומכשירים את הקרקע למשא-ומתן ישיר. צורת המשא-ומתן בתחילתו היא בעיה משנית ואין לעשותה עיקר ויסוד. נכונה היתה איפוא ונכונה גישתנו לשליחות יארינג. אנו דבקים בה ולא עובוה עד לשלביה האחרונים - ואם אמנם תיכשל, כפי שזה נראה כיום,

זה גורלנו. בשובנו למולדת ידענו שאינה ריקה מאדם. ידענו וקיבלנו על עצמנו לחיות עם אלה שבארץ בשלום, בשיתוף-פעולה. כולנו האמנו בזה, רצינו בזאת, עשינו כל מה שיכולנו כדי להגשים זאת. לא תמיד הצלחנו. לא היו תקופות ארוכות בארץ שידענו שלום בפנים הארץ. במידה שלא היה שלום, לא היה זה תלוי בנו. היינו משוכנעים לא רק ברצונו הכן לשלום, היינו משוכנעים שאנחנו מביאים ברכה לעם ושוו הדרך ההכרחית לפתור את בעיית העם היהודי. ידענו שבדרכנו לפתרון בעיית היהודים בארץ הזאת אנו מביאים ברכה גם לאוכלוסיה הלא-יהודית בארץ, ובלב שלם היינו מוכנים להתחלק אתם בברכה הזאת.

עובדה היא שבזכות חיינו ועבודתנו בארץ הזאת רמת החיים, רמת ההשכלה, רמת החקלאות וכל מה שיש בחיי האוכלוסיה בארץ, הריחי גבוהה פי כמה מאשר בכל מדינה ערבית סביבנו. ובכל זאת, עם כל מאמצינו ורצונו לא זכינו עד קום המדינה לתקופות ארוכות של שלום. גורל מר הוא, אבל גורלנו הוא. קיבלנו זאת.

עם קום המדינה, לא אנו עשינו תכנון של מלחמות וכיבושים נוספים. חבר-הכנסת סרלין אמר שהוא רקד ב-29 בנובמבר. ב-29 בנובמבר רקדו רבים, והיה זה ריקוד קצר מאוד, באשר למחרת היום שמענו לא צלילי מוסיקה כי אם צלילים אחרים לגמרי. האם אנחנו אשמים בזה? גם בין אלה שרקדו, בודאי היו רבים שלבם לא היה שמח לגמרי. קיבלנו רק חלק מן הארץ. אבל רובו המכריע של העם קיבל גם את הגורל הזה. הוא קיבל זאת לא מפני שזה צודק, והראיה — מה קרה לאותם החלקים שהוצאו משטח ישראל? התפתחות רבה היתה שם? היתה זו מדינה עצמאית? האם לא בא מיד מישור, שלא הוחלט עליו כמי שצריך לקבל את השטח הזה, ולקחת את החלק הזה? ואם השטח הזה לא ניתן לאותו חלק ערבי שגר במקום, מדוע צריך היה לקבל אותו עבדאללה ולא אנחנו? במה הוא עדיף?

קיבלנו גם את הדין הזה, באשר ידענו שמצבו של העם היהודי הוא כזה שבנפשו העניין, ורצינו בשטח אדמה שבו שולטים אנחנו.

כלום עזר לנו הדבר? מן ה-29 בנובמבר 1947, מן ה-15 במאי 1948, ידענו שלום בארץ הזאת? היו גבולות שקטים? הסכמנו לשטחים מפורזים. אנשינו והחקלאים שלנו על-די השטחים המפורזים ובתוך השטחים המפורזים ידעו שלום? ידעו שקט?

האמת מרה, אבל שום אמת מרה אינה גהפכת ממרה למתוקה על-ידי שמתעלמים ממנה. האמת המרה היא ששכנינו אינם רוצים בשלום אתנו. אינם רוצים בקיומנו. היהיה זה כך תמיד? היהיה כך לנצח? אני מקווה שלא. אני מאמינה שיבוא יום וישתנו פני הדברים. אני מאמינה שלעמי ערב ולמדינות ערב יקומו פעם מנהיגים שידיאנו הרבה יותר לשלום אנשיהם שלהם מאשר למותם של ישראלים. ואז יהיה שלום. זה גורלם, ולא רק גורלנו. גורלם של המוני ערבים, עשרות עשרות מיליונים במדינות ערב, הוא שכאלה הם מנהיגיהם, ובשלטון זה ובמשטר זה הם צריכים לחיות, שמנהיגיהם לא איכפת להם איך חיים המונים, איך חיים ילדים, האם הם חיים או מתים רעבים או לא רעבים. לא זה איכפת להם כי אם חלומות ואשליות על נצחונות צבאיים.

והעזת המגע ההמוני, על אף הסיכונים שבה, הצדיקה את עצמה עד עתה, ועם כל שינוי במצב — פתוח המוח לשיקול מחודש. הערכנו את ההישגים הבולטים בשטח חים המוחזקים, כשם שהעלינו על נס את הישגי המשטרה בהבטחת בטחונה של ירושלים השלמה, אף-על-פי שגם כאן וגם כאן היה ויש מקום לחששות, לספקות ולהשגות.

אולם משגלש הוויכוח בין השניים לבעיית הפתרון הכוללים, הוא נראה לנו בלתי-בשל בטרם עת. כולנו מאוחדים בשאיפתנו לשלום-אמת עם שכנינו, אולם מזומנים לנו חילוקי-דעות על מחיר השלום והדרכים אליו. הבדלי הגישות והתפיסות וההבדלים ביחס ובזיקה, שגובעים מתוך השקפות-עולם שונות, יחייבו בתוכנו ויכוח נוקב והכרעות קשות שאין להחיש מועדן שלא לצורך.

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):
למה?

יצחק רפאל (מפד"ל):
כי אין צורך בכך.

עמדתם הנוקשה של אויבינו מכתובה לנו כנוגת תוך אחדות מלאה, שיש לשמור עליה ככלי יקר. לא אוכל לסיים דברי בלי להגיב, תגובה חוזרת, למכת ההצהרות הבלתי-שקולות מצד שרים ופקידים בכירים בנושאים שהשתיקה יאה להם. לדוברים הדגולים הייתי משיא עצתם של יהודים פשוטים רבים, לכל יהפכו לפחות את הנושא הסובייטי לנושא להתנצחות ביניהם. יוטב לכולנו אם גרפה ממנו. הכל יודעים שמדינת ישראל נלחמת את מלחמת קיומה והיא תילחם בלידת ברירה אם חלילה תותקף, ואין הבדל על-ידי מי תותקף. אולם מה טעם ללשון מדברת גבוהות ולדיבור תפל כשאין צורך בהם? חטאו בכך רבים, שלפי גדל מעמדם תימדד אחריותם. גם אם היה לו, לסגן ראש הממשלה, יסוד איתן לומר כי "ככל שמוזכר בהתערבות סובייטית צבאית נגד ישראל, היא לא תישאר בודדת", מוטב היה לא לומר דברים אלה, ולו רק כדי שלא תבוא בעקבותיהם הכחשה מזיקה. על כנו אלה נאמר: חכמים, היוהרו בדבריהם. ואם זהירות אין כאן, חייבת הממשלה להסדיר בהנחיות ברורות ומחייבות איוו הצהרה מותרת ולמי ומתי הרשות להצהיר. אין עוד להתעלם מתביעתנו זו.

הי"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברת-הכנסת מאיר, ואחריה לחבר-הכנסת חזן.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. לו היה עוד צורך בהוכחה, שכל אותו הוויכוח המתנהל מעל דפי העתון גות במודעות בשם ארגונים, ובמודעות בשם תיבת-דואר, אין לו טעם, והוא ויכוח בינינו שאינו מביא — במצבנו הנוכחי — שום תועלת, בא הוויכוח הזה בין חברי הכנסת, כפי שהיה עד כה, והוכיח זאת.

יכול להיות שיש צורך שנגיד לעצמנו דברים, שכל אחד למד אותם לפני שנים רבות. יש דברים אחדים, שלא אנו בחרנו בהם. ואיננו חופשים עכשיו לבחור בכל מה שהיה טוב וצודק. לא בחרנו בכך, שכאשר נשוב לארצנו, למולדתנו, נמצא בה אוכלוסיה. אבל זה הגורל.

מה הפלא שעד הימים האחרונים חשבו אנשים — ואני עדיין חושבת — שאילו היינו נבונים, אבל כולנו, היינו שותקים, אבל כולנו, והיינו ידענים שכל זמן שאין ערבי מוסמך שמוכן לשבת אתנו — אין על מה לדבר. שאל חבר-הכנסת אבנרי: איזה מחיר אתם מוכנים לשלם תמורת שלום? למי? לך?

אורי אבנרי (העולם הזה — כוח חדש):

את נכנסת לחנות שאין שם מחירים על הבגדים? מה זאת אומרת? מישהו נכנס למשאי-ומתן בלי לדעת מה המחיר?

חיים לנדאו (גח"ל):

אתה מוכר תמונות מסוימות, אבל לא פה ...

שלמה כהן-צידון:

אין בגדים — אז אין מחיר.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):

איזה מחיר לשלם תמורת שלום? שלום עם מי? עם מי? אמנם, יש לי דעה על קונפציות שונות של חבר-הכנסת אבנרי. אבל עד לידי מלחמה שאני צריכה לשלם איזה מחיר בעד שלום עוד לא הגיעו הדברים, ולא יגיעו. מפני שלא גורא אם יש לאיש אחד קונפציות כאלו. איזה שלום? מחיר למי? לוותר למי? על מה?

אבל כשיש אנשים, כמו בתיבת הדואר, אנשים שהשקיעו איזה דבר במדינה הזאת, בנו, לא רק דיברו, לא הכריזו הכרזות, ונוצרו אווירה וחינוך (שלא הכל רוצים שיהיו אבל ממילא הדברים כבר הולכים כך) שאם מישהו אינו חושב כך, אזי כמעט אפשר להעמיד עליו סימן שאלה שמא הוא כופר בעיקר — אזי בדרך-הטבע יש אנשים החושבים שצריך להגיד משהו, שאינם מסכימים לכל הדבר הזה.

אבל בעיותינו אינן אלו. בעיותינו אינן איפה יהיה הגבול. ואני מעירה לומר שבבוא הרגע והיה עם מי לדבר ו"לדבר" זאת אומרת רק עם נציגים מוסמכים של מדינות ערב ולא עם חברי כנסת; כל הכבוד לחברי כנסת; אבל על זה אין מקום לדבר אתם, הם אינם בעלי שטחים ואינם יכולים לחתום על הסכם שלום; בבוא השעה הזאת, העם הנבון הזה, שעדיין הוא אולי חלק קטן מן העם היהודי, והעם היהודי היושב בציון, שלא רק שאיננו מוכן לוותר על השטחים ההכרחיים, אלא בעיקר איננו מוכן לוותר על מיליוני יהודים שעדיין אינם כאן ומוכרחים לבוא הנה, — העם הזה יהיה נבון ואחראי די הצורך, בממשלה, בכנסת, בכל מקום שיהיה צורך בכך, לעשות חשבון כך, נועז, נאמן לעצמו, ויגיד: זה הכרחי, ומכאן אין לזוז; מעבר לזה — אם אמנם שלום הוא, ואם גבול בטוח הוא, (מה שאנו נחשוב כבטוח; ולא כל גבול הוא בטוח), אפשר לחשוב על פשרה. ואינני מתארת לעצמי שמישהו שינהל משא-ומתן בשם מדינת ישראל, ממשלה כלשהי במדינת ישראל, יסכים לגבול שבדרך-הטבע, באופן טבעי, יש לצד השני עדיפות טופוגרפית בו.

כולנו ידענים דבר אחד. חבר-הכנסת רפאל התווכח אתי ואמר "קוניטרה". מה זה "קוניטרה"? אלה הם בונקרים למעלה, עם תותחים בדיוק ללב הילדים, הנשים והגברים במשקים למטה. איזה שם הוא "קוניטרה"? את מה הוא מעניין? מעניין את החקלאים למטה. מי שאומר

האם כך צריך להישאר לתמיד? יקום פעם העם הערבי במדינותיו השונות וישנה זאת. כאשר ישנה — אין לי כל ספק שהשינוי יביא לידי שלום. אבל עד אז, כל מלחמה שהיתה, גם מלחמת השחרור, גם מלחמת סיני, גם מלחמת 1967, מלחמת ששת הימים, לא אנו יוזמנו אותה, לא אנו רצינו בה. היינו מוכנים ושומחים לחיות כמו שהיינו. כאשר באה מלחמת ששת הימים והוכרחה להתגונן, אשדנו שהיינו מוכנים להעביר את המלחמה לשטח האוייב. כל מי שמעמיד זאת בסימן שאלה, אין לו מושג מה יכול היה להיות גורלנו, לו חס וחלילה היה אחרת, או שלא איכפת לו מה יכול היה להיות גורלנו.

ובאשר זו היתה תוצאת המלחמה, באשר נשארו בחיים ואנחנו שומעים מזמן לזמן איזה מחיר מוכנים לשלם בעד השלום, קודם כל נוכח שגם בעד הנצחון, גם בעד הזכות האלמנטרית להישאר בחיים, שילמנו מחיר, ואיזה מחיר? ועדיין אנחנו משלמים יום יום. עמים רבים בעולם אינם צריכים לשלם מחיר בעד חייהם, ואנחנו משלמים יום יום מחיר יקר שאין למעלה ממנו, רק כדי שנוכל לחיות. מי שמעמיד סימן שאלה מוסרי, מי שטוען שאנחנו כובשים, שאנחנו עדיין יושבים בשטח כיבוש, ואין אני מתווכחת עם אלה שאין שפה משותפת בינינו, אני מתווכחת עם אלה שמדינת ישראל יקרה להם וגורל עם ישראל יקר להם — אותם צריך לשאול: איזה מין כובשים? אנו הבטחנו לעצמנו רק אפשרות של קיום. הצלנו את העם היהודי היושב בציון מהשמדה ואת העם היהודי בכלל מהשמדת התקווה היחידה לקיומו, ויהיה באשר יהיה. מה רצינו אחרי הנצחון העצום הזה? מיד, בלי כל חילוקי-דעות, אמרנו: שלום.

אמר חבר-הכנסת רפאל שצורת המשא-ומתן — מה שאומרים ידידנו במקומות שונים בעולם: הטכניקה של משא-ומתן — לא זה קובע. מדוע אמרנו לעצמנו שגם ל"טכניקה" הזאת יש ערך? וזה הוכח. כל זמן שהערבים — ממצרים, מירדן (על סוריה אין מדברים כלל) — אומרים: אנו לא נשב אתכם כלל — פירוש הדבר שאין כוונתם ואין רצונם בשלום. וכאשר הם נשאלו על-ידי שליח, כששר החוץ שלנו ביקש את יארינג להעביר שאלה פשוטה, אבל יסודית מאוד: פניכם לשלום או לא לשלום? — התשובה פשוטה. אין זאת איפוא טכניקה; זהו סימן. וחבר-הכנסת רפאל צדק בהחלט.

גם אני אמרתי זאת לא פעם במשך שנה וחצי אלו. מה הוויכוח הזה בינינו? מי צריך לוותר למי, ומי צריך לשמור את מי? מי ישנו בתוכנו שצריך לשמור עליו, שחס וחלילה לא לוותר על מדינת ישראל, על עם ישראל, על זכותנו ופה היו "צווישן-רופן"; והזכות ההיסטורית שלנו כאילו מעולם לא שמענו דבר כזה.

אבל כשיש תנועות, ויש אישים, ויש תיבת דואר, ואין אפילו אומץ-לב לתיבת-דואר זו להצטלם ולהגיד מי היא, עם כל ההדעות האלו — זוהי דימוגיה, וגרוע מדימוגיה — נגד אישים במדינה זוהי החשדה, זוהי רצון (תיבת הדואר הזאת, תודה לאל, איננה חזקה כל צרכה לעשות זאת, ליצור זאת, אבל הרצון ברור) ליצור מצב-רוח של טרור, לבל יעז לדבר מי שאינו חושב בדיוק כמו שכתוב בתיבת דואר זו. וזאת עם הפגנות, עם כל מיני אסוציאציות. זה נחוץ לנו? זאת הבעיה שלנו?

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (מאיר, רפאל, אבנרי, שוסטק, טיאר) —

את עצמנו ואת העם. אינני מקבלת בקלות כזאת את קרי- את-הביניים של חבר-הכנסת למדאו שאמר: מה יש, אז לא יישבו אתנו. אני רוצה בכל לבי שיישבו אתנו. איכפת לי שאינם רוצים לשבת אתנו. איכפת לי שאין שלום. איכפת לי שד"ר יארינג ינסה. אתה רוצה שאחתנום על שטר כי הוא יצליח? — לא. אולם לא אני צריכה לדאוג לשליחותו, לא אנחנו, לזה יש אחרים. אולי נשאיר קצת מלאכה לאויבנו? איכפת לי שלא רוצים לשבת אתנו, אבל אינני יכולה לבוא לכלל מסקנה מרצוני ולומר שזהו דבר ריאלי, מפני שכך אני רוצה; שהרי הנסיון הארוך שלנו בארץ הוכיח כי לא די שאנחנו רוצים, כי גם הצד השני צריך לרצות, ועכשיו הצד השני — לפי כל מה שידוע לי — אינו רוצה, ואם אין הוא רוצה, יש רק מסקנה אחת — לחסן את עצמנו ואת העם. כי יכול להיות שנצטרך לחיות זמן ממושך במצב כזה, בדיוק כשם שלא רצינו, אבל אויבנו הכריחו אותנו, לחיות במשטר של שביתת-נשק במשך עשרים שנה. האם רצינו בזה, האם לא רצינו שלום, לא רצינו גבולות מוסכמים ובטוחים? זה היה תלוי גם בצד השני. זוהי המסקנה היחידה.

יש מזה עוד מסקנה. המסקנה היא שבמצב כזה הרי זה לוקוסוס גדול מדי לשחק משחק פוליטי על חשבון המצב שכולנו שרויים בו. לפעמים — יסלחו לי חברי כנסת אחדים — אני חושבת שיש פה כאלה המש- תייכים לתיבת דואר.

אברהם טיאר (המרכז החופשי):
לא מתווכחים עם תיבות דואר, מתווכחים עם חברי כנסת.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
יש חברי כנסת השייכים לתיבת דואר, ואינני יודעת מדוע חברי-הכנסת טיאר דווקא צריך להגן עליהם.

אברהם טיאר (המרכז החופשי):
הוויכוח הוא עם אנשים, לא עם חפץ דומם.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
מדוע חברי כנסת אחדים רואים צורך להזהרות עם תיבת הדואר דווקא? לפעמים, כאשר אני קוראת את המודעות והספרות של תיבת הדואר — אין לי ברירה אחת —, מתעורר בלבי ספק מה עדיף בעיני העומדים מאחורי תיבת הדואר, האהבה הלוהטת לכל שעל אדמה, או החשבון הפוליטי פלוס שנהא נגד אישים ונגד תנועה בארץ הזאת. אני חושבת שהדבר השני עדיף בעיניהם. המסקנה היא שאנחנו נחיה אחרת בתוך המצב הזה.

אני בטוחה שהתיאור הנכון של מצבנו הוא שאנחנו במצור, אולם נציגי עם אחראים, הנמצאים במצור, יוד- עים שיש אויב חיצוני, ולא מחפשים יוצרים, אולי בשביל דעת-הקהל, שונאים בפנים. ואז העיקר הוא מעשי הממשלה, לא ויכוחים, כי אם קודם כל דאגה יסודית שנתחוק.

אני פשוט מקנאה בחברי-הכנסת סרלין כאשר הוא מוסר נוסחה וחושב שבכך פתר הכל. הוא אמר כי יש מי שלוחץ ומדידת הצלחתו של לחץ זה תלויה במי שלוחצים עליו. האמת במאה אחוז היא, חברי-הכנסת סרלין, בתנאי אחד, שאינו קיים, שלגלחץ יש רק תפקיד

שקונייטרה אינה אלא שם ואפשר לוותר על זה — צריך שיהיה לו אומץ-לב לבוא אל היושבים למטה ולהגיד: זוזו, או שלא איכפת לו — ואינני חושדת בחברי-הכנסת רפאל. אפשר להתווכח, אבל לא צריך כך להתווכח. יש מקומות שכל אחד יודע —

יצחק רפאל (מפד"ל):
אמרתי שבית-לחם מסכנת את ירושלים. לא אמרתי קונייטרה.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
— יש מקומות שכל אחד מאתנו יודע. בכל אופן, עדיין לא שמעתי ממישהו שמעלה על דעתו שוב שאנו נחלק את ירושלים. יש מקומות שכל אחד יודע. אינני מתארת לעצמי שיש בר-דעת אחד שיכול לתאר לעצמו שעל התרגיל הזה שאנשי או"ם ישמרו לנו על חופש השיט — נחזור שוב. אז חשבנו כך; עשר שנים בכל זאת העניין החזיק מעמד; עכשיו אנו יודעים.

אני מודה ומתוודה, אינני מתביישת להגיד כי יש מקומות שאינני מומחית לגבי הגבול הבטחוני הדרוש להם.

אולי זו אפיקורסות, אולם אני רוצה בכל לב בהסכם שלום עם שכנינו. אם ישאל אותי מישהו: אחרי שיהיה הסכם שלום חתום, את מוכנה לערוב לכל ילד ששום דבר לא יקרה לו עוד? אומר: לא. מלחמות פורצות גם בין מדינות שיש ביניהן הסכם שלום, אולם במידת האפשר — כי אין זה אבסולוטי עם הנשק המודרני — במידה שהדבר בידנו, הגבולות צריכים להיות מתקבלים על דעתנו מבחינה בטחונית. יש מי שמתיישב עם מפות ויודע איזה מחיר צריך לשלם. האם זו חנות? נגיה שאפשר להשתמש פה במונח „חנות“, אולם בכל חנות יש מוכר הרוצה למכור, ומי שנכנס משלם בעד הסחורה שבעל הסחורה רוצה למכור אותה. אולם השטחים שחברי-הכנסת אבנרי ואלי מוכן לוותר עליהם, הוא צריך לשלוח אותם בדואר אוויר, כי אין מי שמוכן לקבל אותם לידי, אין מי שרוצה לשבת אתו.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
על זה בדיוק הוויכוח.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
אז אין כל ויכוח.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
יש ויכוח על זה.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):
אולי תחתום?

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
נדמה לי, כי אין זה מקרה שחברי-הכנסת סרלין ניתח בדיוק את הפסיכולוגיה של שכנינו. אפשר להסכים ואפשר לא להסכים. חברי-הכנסת רפאל אמר בדיוק מה חוסין יכול לעשות, מה היה הוא רוצה לעשות ומדוע אינו יכול לעשות. בוודאי יש בזה הרבה דברים נכונים, אולם מה המסקנה? לפעמים זה מעניין, אולם כמה פעמים יכול זה להיות מעניין שאנו ננתח את הפסיכולוגיה או את מצבם של חוסין, נאצר ואחרים; ובכן מה? המסקנה עצובה מאוד והיא אחת: אנחנו צריכים לחסן

שהיתה בו משום תרומה כנה למאמצי השלום. גם אצלנו רבו המברכים. אך לצדם רבו גם אלה אשר קמו והאשימוהו, שאכן נאום זה הכניס אותנו למלכודת, שיבש את מערכותינו על בטחונו של המדינה, ומי יודע איך נתחמק ממנה. אולי רק בעזרתה של העמדה הערבית הנוקשה.

אין אני בא לטעון נגד הביקורת. היא תנאי הכרחי לקיומה של דמוקרטיה. אני בא לטעון רק נגד מהותה הפרועה, המסית והמאיימת לשבש את כל סדרי חיינו בהציגה את שליחה של המדינה, המנסה להעמיד את דעת הקהל על טעותה ואף למצות כל קורטוב של אפשרות, כל זיק של תקווה, כדי לנסות ולהציל את סיכויי השלום, שלום שיהיה עמו גם בטחון למדינה, כמי שמסכן, רחמנא ליצול, את בטחונו ועתידה של המדינה.

אך ישנו צד שני בביקורת הזאת והוא אף חמור, מבחינה מדינית, מהראשון, כי אכן באי-כוחם של מבקרים אלה יושבים בממשלה. הם יודעים — הם חייבים לדעת — ששר החוץ מבצע בהופעותיו את מדיניותה של הממשלה. הם יודעים — הם אינם יכולים שלא לדעת — שגם הפעם היתה הופעתו ביטוי נאמן לעמדתה של הממשלה, בה הם משתתפים ולהם אחראים בתחומי הבטחון ומדיניות החוץ. הם רואים בעמדה זו אסון. זאת היא זכותם, אבל אל נא יעלימו מהציבור שאכן זאת היא עמדתה של הממשלה שבה הם יושבים.

כשעלצמי, הנני מחייב גם היום את קיומה של ממשלת הליכוד הלאומי, גם לאחר נאומו החמור של חבר הכנסת סרלין. המדינה היא במצור. המלחמה, למעשה, נמשכת. גחליה ממשיכות ללחוש באפר והלהבה עלולה לפרוץ שוב, ואין ידע מתי, עליו להיות מוכנים לכך בכל עת. בימים כאלה יש צורך להיכנסו של העם סביב להגנה על קיומו, אבל כל זה בתנאי שאלה היושבים בממשלה יקבלו על עצמם את עול הכרעותיה.

הנני מחייב את המשך קיומה של ממשלת הליכוד הלאומי בתנאי שדבר זה לא יעכב בעדה להכריע — ובעוד מועד — את הכרעותיה שיש עמיהן למצות כל אפשרות, כל זיק של תקווה להשגתו של השלום. נוכח מצבנו חשוב גם היום קיומו של הליכוד, אך יקר לי מכול, השלום.

היסודות שעליהם יכולה להתקיים, ואף מתקיימת למעשה עד כה, ממשלת הליכוד, הם ארבעה: 1. לא יהיה שלום בלי שקיומו יובטח על-ידי קביעתם של גבולות חדשים — גבולות בטחון למדינת ישראל; 2. לא תהיה שום תזוזה ישראלית משום מקום כל עוד לא ייחתמו חווי שלום; 3. לא יהיה שלום כל עוד לא נגיע למשא-ומתן ישיר עם מדינות ערב, עם כולן יחד או עם כל אחת ואחת מהן לחד; 4. בין שאנו מאמינים יותר ובין שאנו מאמינים פחות בסיכויי השלום, עלינו לאמץ את כל כוחותינו כדי לחזק ולהאדיר את כוחו של צה"ל.

מכאן ואילך מתחילים חילוקי הדעות, אשר אין מנוס מלהכריע בהם. אכן, הממשלה מכריעה בהם צעד אחרי צעד. לדעתי, בקצב איטי מדי, אבל בכל זאת מכריעה. היא חוזרת וסיכמה בצורות שונות, שאנו מוכנים לקבל את החלטת מועצת הבטחון מה-22 בנובמבר כבסיס למשא-ומתן על השלום, בתנאי שכל סיכומי המשא-ומתן על השלום יבוצעו יחדיו, כשלימות אחת

אחד — להתגונן מפני הלוחץ, אך אינו דורש ממנו שום דבר. האם זהו מצבנו? אינני אומרת שיש לחץ. אינני אומרת שום דבר. אני רק רוצה להזהיר מתיאור מצבים נוחים לנו שעלולים לא להתאמת. זה הכל. אינני אומרת שמכל לחץ צריך להיבהל ולהיכנע, ואין כל סכנה כזאת. אינני מכירה את הממשלה בתור שכזאת, ואינני מכירה את אישיה בתור שכאלה. אני חושבת, שיש לברך את הממשלה על שהחזיקה מעמד ועל כך שאנחנו נמצאים במקום שאנחנו נמצאים כיום ועל המאמצים המוצלחים בשטח של רכישת נשק ותוספת כוח לעצמנו, על זה שיארינג מסתובב עדיין, ואם ילך, לא יוכלו לומר שאנחנו ישראל, גרמנו לכך. הרבה ידידים לנו בעולם, אבל גם בקרב ידידים יש צורך, קודם כל, לנהוג בתבונה.

אינני יודעת אם תתקבל תפילתי, אבל לו ידעתי שתמילתם תתקבל, הייתי מבקשת את חברי הכנסת רפאל, חזני ואחרים שיתפללו ליתר תבונה לעם הזה, שיהיה לנו אותו כוח לשותק כמו שיש לנו בכל שטח של מסירות נפש, עד כדי נכונות לתת הכל למען המדינה. כנראה הסגולה הזאת, היחידה, שכל-כך נחוצה לנו בזמן הזה ובימים אלה, איננה בנו. אני מקווה, שעם הוויכוח המדיני, המתקיים עכשיו, נשאיר את הממשלה ואת האחרים ראים למדיניות בתקופה רגועה — אין אתגרתה; אינני מאמינה שיש אתגרתה למאבק שלום; זהו מאבק תמידי וימשיכו בו. רשות הדיבור לכל חברי הכנסת תגיע כאשר יצטרכו להחליט: מחר יש פגישה עם נאצר או באי-כוח, מה עלינו להגיד לו, כדי שנגיע לשלום. הלוואי ונגיע ליום זה, ואז אין לי כל ספק מה תהיה דעת רוב העם בישראל.

הי"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברי הכנסת חזן, ואחריו לחברי הכנסת האוזנר.

יעקב חזן (מפ"ם):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. כפות המאוזניים ממשיכות לנוע בין מלחמה ושלום. לא בטוח אם נוכח לשלום גם אם נאמץ את כל יכולתנו ותבונתנו למען השגתו. אך יהיה זה פשע כלפי עתידנו אם לא נמצא את כל האפשרויות כדי להגיע אליו, — ואפשרויות כאלה עדיין קיימות.

שר החוץ, מר אבא אבן, הצליח לשנות את האווירה הקודרת — לפרקים אף עוינת — שאפפה בזמן האחרון את ישראל בזירה הבין-לאומית. שליטי ערב ועוזריהם חזרו ללא הפסק על השקר, שמדינת ישראל היא התוקף פנית והם, שליטי ערב, המה שוחרי השלום. כל זה לפי הכלל הבדוק, שככל שהשקר הוא גדול יותר, הוא מתקבל יותר על דעתן של הבריות, וככל שחוזרים עליו יותר, הוא נקלט וחוחרד עמוק יותר לתודעתו של השומע. תעמולתה הרעשנית של התנועה, שהיסממתה היא „אף לא שעל אדמה“, וגאומים קדרים אשר הושמעו בארצנו על דאווהה הבלתי-נמנעת של המלחמה, סייעו לדבר. אכן, גם לא מעטים מבין ידידינו נתפסו להלך-רוח זה והתחילו לראות בנו את הכוח הנוקשה, המכשיל את סיכויי השלום. שר החוץ הצליח, בנאומו בעצרת האו"ם המאוחדת, להפוך את הקצרה על פיה ולהחזיר לזמן-מה את האמת על כנה.

העתונות בעולם קיבלה את נאומו זה מתוך הערכה

— הדעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (חזון, לנדאו, אבנרי, מאיר) —

ואל נזלול בכך. דבר זה יקבע באיו מידה ובאיוה צבא תוגש לנו אז — ואף לפניכן — העזרה. נזכור שגם נשיא ארצות-הברית, עמדותיו מושפעות על-ידי דעת-הקהל בארצו. זה ישפיע גם על כך באיו מידה ירוסנו אלה אשר ירצו אולי לשתף עצמם, בצורה זו או אחרת, במלחמה נגדנו.

דאי, דעת-קהל אוהדת זו לא תובטח לנו בכל תנאי ומעצמה. היא תעמיק ותגבר סביבנו אם נחזור ונוכיח לעולם, במעשינו ובגיבושן של עמדותינו המדיניות, שאכן הננו שואפים לשלום צודק, שלום שאין עמו מגמות כיבושיות לשמן, כי אם רק מגמות בטחוניות-מדיניות, ברורות ומוגדרות.

חברי הכנסת, נאם פה חבר-הכנסת סרלין. התמונה שהוא תיאר לפנינו היא תמונה טרגית — טרגדיה יוונית קודרת. לפי זה אין לנו עתיד; אין עתיד לאזור הזה, זולת עתיד אחד — מלחמה בלתי-פוסקת בינינו ובין הערבים.

חיים לנדאו (גח"ל):
מאין לקחת זאת?

יעקב חזן (מפ"ם):
מהנאום. כל שביב של תקווה היה חסר בתמונה הזאת. ובסופו של דבר כדי להבליט את עמדתו אפילו אמר: את הדאגה לבטחונה של המדינה אנחנו לוקחים על עצמנו; את הדאגה לשלום — אנחנו משאירים לחבר-הכנסת אבנרי. אוי ואבוי לשלום אשר חבר-הכנסת אבנרי יהיה הלוחם למענו.

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
אני מוכן להשאיר את התפקיד הזה לכם — שתעשו משהו.

יעקב חזן (מפ"ם):
בהחלט. אמרת באחת מהופעותיך, שחלק גדול מחברי הכנסת הם דביליים.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
מה הם?

יעקב חזן (מפ"ם):
זקנים ודביליים. כמוכן, אתה לא יכול לסמוך על חברי כנסת דביליים, אבל תניח לי להניח ולהאמין שזה לא כך, ושחזן ממך יש פה רבים אשר מגינים יחד בתבונה ובאומץ על בטחונה של מדינת ישראל ועל השלום, ובאופן הרבה יותר טוב מאשר אתה עושה זאת.

ובכן, זה נכון, חבר-הכנסת סרלין, חלמנו על שלמותה של הארץ, רצינו בשלמותה של הארץ. תכונן מדברת אל לבי כפי שמדברת אל לב כל יהודי. לא צריך להיות דתי כדי שתכונן תרעיד ימי הנפש. אנחנו נמצאים כאן ולא בבירוגי'אן, מפני שפה זורם הירדן ולא ביר, הנהר הזורם שם.

האמנו שאפשר להגיע לשלמות הזאת ולקיימה אף לאחר שמצאנו פה עם אחר. האמנו שאפשר להגיע לכך בדרכי שלום. והנה נחסמה הדרך. לא הגענו לכך בדרכי שלום. ואין אנו מאמינים שאפשר לקיים את השלמות הזאת בדרכי מלחמה.

יש כאן גם עם שני. ואין טעם בהתפלספות הריקה מתוכן, השואלת: אם טוב הדבר או רע. זוהי מציאות.

ולאחר חתימת הסכמי השלום. היא חזרה והדגישה שהיא מוכנה לנהל משא-ומתן על גבולות בטחון, שלא יהיו חופפים לא את גבולות ה-4 ביוני ולא את גבולות הפסקת-האש. ושר החוץ רק חזר בצורה אחרת על עמדתו זו של הממשלה באחת מתשע הנקודות המסכמות של נאומו בעצרת האומות המאוחדות.

זכאי כל אדם במדינתנו לומר שהדרך הבטוחה ביותר המובילה לשלום עם מדינות ערב ולהבטחת קיומה של ישראל כמדינה יהודית היא סיפוחם של כל השטחים שאנו מחזיקים בהם כעת. זהו אמנם היפוכו של השכל הישר, אבל במדינה דמוקרטית אין השכל הישר מחייב לפי החוק. גם שכל הפוך הוא שכל, ששמורות לו בה כל הזכויות. אך עובדה היא — וזה העיקר — שהממשלה לא סיללה לעצמה את השכל הזה. היא נשארה נאמנה לעמדתה האומרת שאנו לא יצאנו למלחמה למען כיבושם של שטחים, כי אם למען הבטחת קיומנו וכיבושו של השלום. והשלום הוא חשוב מהשטח.

הממשלה נשארה נאמנה לעמדתה, שהמשא-ומתן הישר הוא תנאי בל יעבור לכינונו של שלום אמתי. אך היא קיבלה, לשמחתה, את ההנחה, שאת המשא-ומתן הזה יש להכין, שאליו מותר, צריך וחובה לנסות להגיע גם בעזרתם של מגעים שונים, בין היתר גם תוך כדי ביורום של דברים מהותיים-ממשיים עם שליחו המיוחד של האו"ם, הד"ר יארינג.

בממשלה יושבים נציגי מפלגה שאינה שלמה עם העמדות הללו של הממשלה. הם חולקים על עמדתה אלה של הממשלה ואף ממשיכים להיאבק נגדן. זאת זכותם. כל זה בתנאי שלא יכוונו את חיצו ביקורתם לעברו של שר אחד, שר החוץ, לא יתכחשו לעובדה שאלו הן עמדות הממשלה, וישאו באחריות להן קבל עם ועדה.

מאבקה המדיני של ישראל, שהוא היום מערכתה על בטחונה ושלומה, חייב לשאוף להשגתם של כמה יעדים:

א. חיזוקו המתמיד והמזורז של כוחה הבטחוני של המדינה. המשא ומתן על השגתם המהירה של אווירונים, פאנטום" הוא אחד ההישגים החשובים בתחום זה, הישג, אשר ראשיתו בביקורו של ראש הממשלה בארצות-הברית ופגישתו עם נשיאה. בלעדי זאת גם לא נזכה לשלום. אך יש שמגיעים אצלנו לפשטנות לגבי סיסמתם הנוקשה-המחמירה של הרומאים, שאמרו: ברצותך בשלום — היכון למלחמה. אך כדי למצות את כל האמת, האמת — שלנו לגבי המצב בו אנו נתונים, יש להוסיף לכך את היפוכו של הפתגם הזה: היכון למלחמה, אך ברצותך בשלום עשה הכל למען השיגו, כדי שלא תצטרך להגיע למלחמה.

ב. ריכוזו של העם היהודי, על כל התפוצות שאליה הן ניתן לנו להגיע, ככוח לאומי פוליטי פעיל סביב מאבקה של מדינת ישראל על בטחונה ושלומה — הוא היעד השני. זהו השותף הקשור אתנו ללא כל תנאי וחשבון. חייו קשורים בחיינו כפי שחינו תלויים בו.

ג. עליו להגביר את מאבקו על גיבושה של דעת-קהל אוהדת סביב מאבקנו. ודאי, בעת מבחן יעמוד לנו רק כוחנו. ורק אם הוא יעמוד לנו — נתקיים. אבל יהיה זה דבר מכריע אם נצטרך לעמוד על נפשנו מבדדים או כאשר דעת-הקהל העולמית אהדתה תהיה נתונה לנו.

ושלא הכל אבוד כאן. אכן, הלוחמים והמאמינים בשלום לא היו בין הלוחמים הגרועים בימי מלחמת ששת הימים.

אדוני ראש הממשלה, אף פעם לא היה נחוץ לנו קו מדיני ברור ומחייב את כל שרי הממשלה כמו בימים אלה. הממשלה סמכה ידה על תשע הנקודות שבנאומי של שר החוץ כעל קו המבטא את מדיניותה כעת. כל נאומך היה ביטוי נאמן למדיניות זו, שאתה, כראש הממשלה, אחראי לה.

תשומת לבנו רוכזה בימים האחרונים לזיכוכ הסו-ער והחמור בין שר הבטחון והשר פנחס ספיר. זהו זיכוכ רציני מאוד, אך למעשה הננו עדים זה זמן לזיכוכ הרבה יותר חמור, זהו הזיכוכ ההולך ומתגבר, דווקא בשעות קשות למדיניותנו, בין שר הבטחון ושר החוץ.

שר החוץ מופיע בעצרת האומות המאוחדות במת-קפת השלום המרשימה שלו; שר הבטחון נואם בתל-אביב ומוכיח שאין למעשה תקווה לשלום והמלחמה היא בלתי-נמנעת. שר החוץ יוצא שוב להמשך מאבקו בני-יורק; שר הבטחון נואם בבאר-שבע ומציע, "לעשות את הכל כדי להפוך את כל האזור הזה: ירושלים-חברון-באר-שבע ליחידה כלכלית ארגונית אחת, תוך שילוב מלא של התושבים הערבים".

והנה אתה, אדוני ראש הממשלה, אמרת שהודענו לד"ר יארינג, שאין בכוננתנו למסור למצרים מה הן הצעותינו הטריטוריאליז, כל עוד לא תודיע ממשלת מצרים שהיא מוכנה למשא-ומתן על שלום אתנו, — והצדק בהחלט אתך.

ובכן, האם עלי להבין, על סמך הודעתו של שר הבטחון, שהמלך חוסיין כבר הודיע לנו שהוא מוכן להגל אתנו משא-ומתן על שלום, ושהצעתו של שר הבטחון, משה דיין, היא תרומתו הראשונה לשרטוט המפה החדשה וקידומו של השלום?

הזכאי כל שר לקום ולהכריז על התכנית הבטחונית שלו? האם אין הדבר חותך תחת עצם מאבקנו המדיני והבין-לאומי? האם אין הוא מעמיד בסימן-שאלה את מהימנותו של מאבקנו זה ופוגע קשה במעמדו הבין-לאומי?

אכן, מעולם לא היינו חייבים כל כך לדקדק עם עצמנו ולחשב כל צעד שאנו עושים ואת תוצאותיו המדיניות. אני חושב שחברת-הכנסת גולדה מאיר תובעת קצת יותר מדי מהשרים כשהיא מבקשת שהם ישתקו. אני מסתפק בפחות, שידברו מתוך אחריות ותבונה, ומעט. גם בזה קשה לעמוד.

גולדה מאיר (מפלגת העבודה הישראלית):
כצעד ראשון אני מסתפקת בזה.

יעקב חזן (מפ"ם):

הנה אני פותח בשבת את הרדיו ושומע, כי שר האוצר, המסחר והתעשייה, מכריז שהחלטנו לעודד השקעות הון של משקיעים יהודים בהקמת מפעלים תעשייתיים בגדה המערבית, או כדברי השר: "למשל, בשכם". העידוד המובטח הוא מרחיק לכת. הן בהקלותו הכלכליות והן בערבות הכוללת לבטחונו של ההון המושקע במקרה של שינוי המצב הפוליטי, אשר יסכן את הבעלות של ההון המושקע.

זוהי מולדת שלנו; זוהי מולדת שלו. הוא חי כאן. כאשר באנו היינו מעטים; גם הם היו מעטים. היום אנחנו רבים; גם הם התרבו. אנחנו עומדים עכשיו לפני מיליון וחצי ערבים.

השאלה שאנחנו שואלים את עצמנו היא: איך אפשר לקיים את השלמות של הארץ במציאות הזאת, איך אפשר לקיים מדינה יהודית בשלמות הזאת? כן, היינו בשעתו בעד מדינה דו-לאומית. היתה זאת עמדתנו, כאשר האמנו שאפשר בדרכי שלום, הבנה והסכם להגיע לחיים משותפים. למדנו שזה לא ניתן, וכרגע לא חשוב מה היו הסיבות. היינו בתברה מוכוונת מאוד — חיים ויצימן, דוד בן-גוריון, ברל כצנלסון. אנחנו האמנו יותר מאשר אחרים בחזון הזה, לחמנו עליו, אבל כאשר התברר לנו, שנסתם הגולל של החזון הזה, הגענו למסקנה שמוכרחים לחפש דרכים אחרות לבניין חיינו, ושיתפנו עצמנו במערכה על הקמתה של מדינה יהודית בחלקה של ארץ-ישראל.

הקימונו מדינה יהודית בחלקה של ארץ-ישראל. וכאשר אנחנו שואלים את עצמנו היום: איך אפשר לקיים את השלמות של הארץ הגדולה הזאת, שהיא מולדת של העם היהודי החורו לארצו ושל המוני העם הערבי אשר חיים כאן? נראה לנו היום — אם כי המציאות עוללה למד אותנו, במשך השנים, לקחים חדשים — שהיום האפשרות היחידה היא להגיע לשלום עם מדינה ערבית שעל-דינה, להגיע לידי כך שבינינו יהיו גבולות בטוחים, מוסכמים ופתוחים. הם יוכלו להגיע לכל מקום קדוש להם, ואנו נוכל להגיע לכל מקום קדוש לנו, וגשת-דל לבנות את חיינו במשותף. תרצו-תקראו לכך פדרציה או ארגון אחר, אבל תישאר מדינה יהודית עצמאית ולצדה מדינה ערבית. איננו מאמינים שאפשר היום לבנות מדינה דו-לאומית כאשר בינינו נשפך כל כך הרבה דם. אילו היינו דמוגים, יכולנו לומר: הנה סוף כל סוף התגשם חזוננו. אבל דם נשפך, השנאה העממית, ויחלפו שנים, ואולי לא דור אחד, עד שנתגבר על כל זה. יכול להיות שלא נגיע לשלום כזה, ואז נעמוד ונשאל את עצמנו איך לחיות את החיים שלנו. אני בכל לבי עם חברת-הכנסת גולדה מאיר — נחיה את החיים שלנו בכל תנאי, ונחפש תשובה לשאלות חיינו בתוך המציאות המשתנית. אבל העיקר הוא שנדע מה אנו רוצים. — אנו רוצים להבטיח קיומה של מדינה יהודית; אנו רוצים להבטיח את שלמותה של הארץ שבה חיים שני עמים. וכאן שום דבר לא יעזור. אין דרך אחרת — זולת הדרך של ההסכם והשלום, והגנה על קיומנו כל עוד לא הגענו לשלום. זוהי המציאות שצריך לחיות בה ואי-אפשר לחיות בה אחרת.

אני חושב שהחזון של חברת-הכנסת סרלין הוא חזון חמור, קודר וקשה מנשוא, אפילו לגבי עם כעמנו, ואכן, זהו עם נפלא. כאשר אני מסתכל בהתנהגותו של עמנו בימים אלה, כאשר אנו חיים יום-יום על סף מלחמה, יום יום וקרבותיו, ואני רואה את התנהגותו השקטה והאמצה, את יחסו לעם השני בתוך כל המצב הזה — אני מלא גאווה. אבל יש גבול לכוחות נפש, ואינך יכול לקיים את העם הזה כאשר אתה מעמיד לפניו תמונה כל כך קודרת וגוראה, חסרת כל עתיד, תמונה שיש בה רק מלחמה ועוד מלחמה. העם הזה יעמוד בכל המבחנים במלחמות אם יידע כי עשינו את הכל כדי להגיע לשלום.

יכנסו לסחטנות. יש חשיבות עליונה לכך שהעולם החפשי יראה בבטחונו אינטרס ראשון במעלה גם לגביו.

שמענו מפי סגן ראש הממשלה לא מזמן הודעה, שאם ישראל תותקף על-ידי כוח שמחוץ לאזור, לא נעמוד לבדנו. אינני מפקפק לרגע במהימנות הודעתו של סגן ראש הממשלה, וחשיבותה רבה לישראל. אך מבחינת כושר ההרתעה של תוכן הודעה כזאת, תהיה נודעת חשיבות עוד יותר גדולה אם תבוא מפי ראשי אותן מדינות העשויות לחסום את ההתערבות הזרה. הודעה כזאת כשלעצמה עשויה להבטיח כי לא יהיה צורך להפעילה. אין אנו זקוקים לברית צבאית ואין אנו מבקשים שמישהו ילחם למעננו. אך דרוש לנו כי תינתן הבטחה חד-משמעית וגלויה, מעין זו שניתנה כנראה בצינעה על-ידי נשיא ארצות-הברית לראש ממשלת ברית-המועצות בפרוס מלחמת ששת הימים, שמשמעה בפשטות היה: אסוף ידך.

בפני הממשל החדש בארצות-הברית תהיה הודמת נות להעלות את ענייננו זה, תוך הצבעה על כך שיש זהות אינטרסים בין העולם החפשי ובין הבטחה בטחונית. יהיה זה הישג ראשון במעלה למדיניות החוץ שלנו אם נצליח להשיג הצהרה נגד התערבות זרה.

בדואי שיש לנו עניין בקיום שליחות השלום של יארינג. אך נראה שהקשיים אשר שליחות זו נתקלת בהם נובעים מעיקרו של הסכסוך. כשאנו מדברים על מגע ישיר וחוזר דו-צדדי, כדברי ראש הממשלה היום, כוונתנו לכך שהפעם צריך לבוא שלום אמתי. לכן אנו עומדים על מגע ישיר, שנראה למסתכל מבחוץ כעניין משני. בעניינו זהו המבחן לכוונות אויבנו. ואילו כשהם מסרבים לכך, מלבים את אש המלחמה מבפנים ומדרבנים את פעולות החבלה מבחוץ, הרי פירושו של דבר שאינם חפצים בהסדר, גם אם הם מדקלמים ללא הרף שהם מקבלים את החלטות מועצת הבטחון מנובמבר. מספיק לראות לאן הם מובילים את דעת הקהל שלהם, על מה הם מחנכים את הציבור שלהם. מספיק להאזין להכרזות הנקס וגירוי היצרים שלהם כדי לעמוד על מלוא ההבדל בינינו.

לכן מוטב שנהיה מוכנים לכך מבחינה נפשית ומעשית, ללא אשליות, כי לדאבון הלב לא ייכון שלום במהרה.

פירושו של דבר שהחוקתנו בשטחים תישאר, גם כאשר מאבקנו המדיני לשלום יימשך, וגם אם משהו יראה בכך שיבוש דמותה של ישראל כמדינה יהודית. דבר זה יהיה קיים, כי הוא מחוייב המציאות.

ייתכן שתהיינה פעולות חבלה והסתננות. זה לא הפחיד אותנו במשך כל השנים ולא יפחיד אותנו הלאה. בינתיים הצלחנו במלחמה בטרור ובחבלה, וגם הוכחנו למדינות ערב שלא כדאי להן להתגרות בנו.

בהקשר זה מן ההכרח לומר מלה למדינת ירדן. ראש הממשלה הודיע בשבוע שעבר, כי גרר ירדן יהיה גבולה הבטחוני של ישראל בכל מקרה. אך כאשר בינתיים נמשכים מעשי החבלה, המיקוש וההסתננות, מן ההכרח להקים רשת ישובים יהודיים לאורך הגדה, שיגנו על הגבול הבטחוני הזה. זה נראה הכרחי כעת לבטחון הגדה והמדינה גם יחד.

יכול להיות שזו תכנית מצויינת. הזמן חולף ואי-אפשר להקפיא את החיים בגדה, — וכאן אני סומך בהחלט על שר האוצר, המסחר והתעשייה, שהוא בירר את כל המסקנות הכלכליות הנובעות מהחלטה זו לגבי התפתחותו של המשק הישראלי. אך הרי ברור, שהחלטה זו חורגת הרחק מתחומיהן של בעיות כלכליות גרידא.

עד כמה שאני יודע, לא קיימה הממשלה כל דיון בעניין זה, שהוא מרחיק לכת בתוצאותיו. עניין זה לא הובא לדיון בשום ועדה מוועדות הכנסת. לדוגמה: האם הכוונה היא למפעלים יהודיים-ערביים משותפים, או למפגש ההון היהודי עם הפועל הערבי, דבר שמבטיח לנו העמקת האחוזה היהודית-הערבית? והאם ייעשה, למשל, נסיון לקשור את הדבר הזה בנסיגות הראשונות של פתרון שאלת הפליטים? שהרי אין ספק בכך, שאם אכן יקומו מפעלים כאלה, יהיו בין עובדיהם לא מעט מבני הפליטים.

ואכן, מעולם לא היה נחוץ לנו קו מדיני ברור ומחייב את כל שרי הממשלה כמו בימים אלה, ותפקידך, אדוני ראש הממשלה, לדאוג לכך בעוד מועד.

הי"ר מ. סרדינס :

רשות הדיבור לחבר-הכנסת האוזנר.

גדעון האוזנר (המפלגה הליברלית העצמאית) :

אדוני היושב-ראש, כנסת וכבדה. נראה לי שאנו עומדים לפני מפנה בשלושה תחומים עיקריים: ראשית — כאשר יקום מינהל חדש בארצות-הברית שיקבע קו למדיניותה של מעצמה אדירה זו במכלול ענייני העולם, לרבות ענייני המזרח הקרוב; שנית — שליחות השלום של נציגי האומות המאוחדות נכנסת, לדאבון הלב, כנראה למבוי סתום, כי מה שהערכים רוצים, איננו יכולים לתת, ומה שאנחנו יכולים לתת, זה לא מה שהם רוצים. ולפיכך, שלישית — כיוון שלא יהיה כנראה, לצערנו, שלום במהרה, הרי אחיותנו בשטחים תימשך לגבי שלושה תחומים אלה והמשתמע מהם צריך לנקוט עמדה בדיון המדיני. מוטב שבמקום להתווכח על ביצה שלא נולדה, נדון בכל הרצינות על מה שאנו מחוייבים ויכולים לעשות במציאות הקיימת. האבחנה בין הציפורים, בין היונים והנצים, היא חסרת שחר. היונים שלנו אינם מוכנים לוותר על בטחון הקן, והנצים אינם רוצים להסתער על הקרבן. למה נעביר לעניין שלנו מונחים שנוצרו למציאות אחרת ושכוחם יפה לנסיבות אחרות? בכך נוכל לכל היותר ליצור נקודות מחלוקת.

השלום אינו בידיו כיום, כשם שלא היה כל השנים, כי דרושים לו שני צדדים. זה עשרים שנה אנו עומדים וידנו מושטת קדימה לשלום. מדי פעם בפעם צריכה יד זו לאחוז במהרה בנשק. אך אין יד שלוחה לצדנו מהעבר השני לשלום. לכן כולנו נציים וכולנו יונים. כולנו חפצים בשלום וכולנו נאלצים מדי פעם להילחם.

כלפי ארצות-הברית ונשיאה החדש, שאנו מברכים אותו מעל במה זו, ניתן כעת לגולל ענייננו מחדש בכל היקפו. ישראל היא עמדה קדומנית של העולם החפשי. לדאבוננו נעשינו מטרה ראשית של ברית-המועצות למסע הפחדה, לחימוש ולחיוק אויבנו. לא רצינו בכך, אך לא נוכל להתעלם מהמציאות. גם לא

הוגן, מתקדם ככל האפשר, בקרב אוכלוסיה אויבת מאתמול, מן הדין שתקסום לרבים וטובים מהם. תהיה דרושה הקפדה נחושה על שמירת השקט, מתן חופש לקיום קשרים תרבותיים עם ארצות אחרות, הבנה כנה לצרכי חינוך ותרבות, וגילוי עניין של אמת בקידומה של האוכלוסיה, תוך חיפוש דרכים, יחד עם אוכלוסיה זו, לפיתוח והעלאת רמת החיים. יצירת הווי יהודי-ערבי תחת דגלנו תקל לאין שיעור על חיי שני העמים בעתיד. פעולה ישראלית, שתקרב את שני העמים, תציב את הבסיס לפתרונות של הסכסוך לטווח ארוך, בין שיהיה זה במסגרת פדרלית או במסגרת של שוק ערבי-ישראלי משותף, או סתם בתיאום השלום והשכנות הטובה ביניהם לביניהם. להשגת כל אחד מהם תסייע פעולה של קירוב לבבות, להרחקת מקור האויב, שחלחל עמוק לתוך לב העם הערבי.

זאת נוכל לבצע כשאנו מצויים בשטחים, מתנהגים בתבונה, שולטים בצדק. זו ההזדמנות שההיסטוריה הביאה לידנו. אסור להתביצה. ויתכן כי מעו ייצא מתוך. העם היהודי כולו יסייע לנו בכך.

חברי הכנסת, בסיום דברי קשה לי לעבור על תאריך מסויים שחל אתמול והיום. מלאו שלוש שנה לנקודת מפנה קודרת בתולדות ישראל. לפני שלוש שנה היה "ליל הבדולח" בגרמניה הנאצית, הלילה ההוא, הידוע לשמצה, שבתי כנסת שלנו עלו באש, שמאות יהודים נרצחו, שהוכח כמה בדד ישבנו בקרב העמים. זו היתה ראשית השואה, אשר ליקחה מלואה אותנו כל הימים. עניינה העליון של מדינת ישראל להבטיח כי שואה כזו לא תחזור. זאת נוכל לעשות אם נבטיח לעצמנו שלטון של תבונה, אם נודיין באורך רוח ובסבלנות, ואם תהיה לנו שהות לבצע משימותינו. במשך הזמן יבינו עמי ערב שאין טעם להתגרות בנו מלחמה; במשך הזמן ילמדו שיש ברכה בשכנות טובה; במשך הזמן ייווכח העולם כולו כי פגינו לשלום, ואכן ישדרו כאן שלום.

היו"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברי הכנסת וילנר, ואחריו — לחברי הכנסת שוסטק.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. נאומי של ראש הממשלה היום בכנסת היה נאום מאכזב ביותר, המוכיח כי הממשלה החליטה להמשיך בקו הגנוקשה, כי ממשלת הליכוד הלאומי עומדת בסירובה ואינה מוכנה להסכים לביצוע החלטת מועצת הבטחון מ-22 בנובמבר 1967 ולפתוח על-ידי כך דרך אל הסדר מדיני בדרכי שלום.

אי-נכונותה של הממשלה להסכים ולקבל במלואה ולבצע את החלטת מועצת הבטחון, יחד עם המדיניות הערביות, היא הסיבה הראשית להמשך המשבר, לסכנה הגוברת להתלקחות מלחמתית חדשה. ראש הממשלה הביא בעצם לכנסת את סיכום דיוני הממשלה מסוף חודש אוקטובר, כאשר הוחלט לשלוח את שר החוץ, מר אבא אבן, חזרה לניו-יורק בידיים ריקות. מנסים ליצור את הרושם כי החלטת מועצת הבטחון בשלימותה אינה תואמת את האינטרס הלאומי שלנו, את אינטרס הבטחון של מדינת ישראל. לדעתנו ההיפך מזה הוא הנכון. ביצוע החלטת מועצת הבטחון במלואה תואם

חברי הכנסת, המשך נוכחותנו בשטחים שאנו מחזיקים בהם יש בו גם אתגר וסיכוי גדול. יש בו גם כדי לרפא לאורך ימים פצע אנושי. לא הרי סכסוך ישראלי-ערבי כסכסוכים אחרים המוכרים מדברי הימים. היי-חוד היהודי גור שגם כאן נהיה שונים מאחרים. אין כאן עניין של סכסוך גבולות נוסח ההוד ופקיסטן, שניתן להכריע בו באופן צבאי. אין זה סכסוך אדיאולוגי כמלחמת קוריאה בשעתה, שניתן לעצור אותה משני הצדדים של קו רוחב מוסכם. הערבים טוענים בדרך כלל שהכריזו עלינו מלחמת חרמה עד הסוף ושללם ישלימו עם קיומה של מדינת ישראל.

נוכח מציאות מיוחדת זו לא ייכנו הפתרונות המקובלים בעולם ליישוב סכסוכים. אם רוצים לאתר שריפה כזאת, צריך לחפש אמצעי כיבוי מיוחדים ויעילים. בראשית ההתיישבות היהודית בארץ נוצרו מפלסי מגע מבטיחים בין שני העמים, תוך הסתכלות והסתגלות הדדית. אולם אלה הושמו לאל מדי פעם על-ידי הנהגה פוליטית ערבית מסיתה. גלים חוזרים של מאור-עות דמים שיבשו כל מגע מעשי שהבטיח צמיחה של הווי יהודי-ערבי משותף. לאחר מכן אימצו ארצות ערב את העניין של ערביי פלשתינה, ליבו את אש האויב, הציגו את הישראלי כשטן בדרכה של האחדות הערבית, סיגלו לעצמם את הטיעון הדמונוגוגי הנאצי, שראה ביהודי את שורש כל הרע בעולם. מחסומי גבולות סגורים הרמטית סיכלו כל אפשרות למגע ולראיית הישראלי כמו שהוא. הנוער הערבי חונך על חלאת הספרות הנאצית וגדל על ברכי ההכרה שעקירת היהודים ממשורש היא גם מצווה אנושית, נוסף להיותה הישג לאומי.

הזדמנות ליצירת דו-קיום בין שני העמים באה לנו עם קום המדינה, כאשר ערביי ישראל באו במגע עם שלטון יהודי. לא כאן המקום לגסם את כל הנסיון שלנו עם האוכלוסיה הערבית בארץ. גם אם רבים מהם עדיין שסועים בלבם בלואיות, הרי מכל מקום לא קמה תנועת מחתרת גדולה נגד המדינה. לעומת זאת נוצרה שכבה של אוכלוסיה ערבית נאמנה, הקשורה קשרי תרבות ולשון עם עמי ערב מצד אחד, אך חיה בישראל, תלויה בפרנסתה, בתעסוקתה ובכל ענייני יום-יום במדינה זו. חלקים גדולים מאוכלוסיה זו שמרו על השקט במלחמת ששת הימים. רמת חייהם עלתה. אינטרסים רבים קושרים אותה אל המציאות הישראלית. אבל רק עכשיו יש לנו הזדמנות ליצירת אי-גשך של ממש בינינו לבין עמי ערב. היא באה לנו ביהודה, בשומרון ובעזה, כשאין אנו מבקשים לפתח מאומה מלבד שמירת השקט, כשאין אנו תובעים מאומה מלבד הימנעות מהטרור, כשאנו מוכנים להעניק שלטון-בית לעיריות ולמסגרות אוזריות. נוצר לראשונה אתגר רציני של נוכחות שלום ישראלי בקרב העם הערבי; הזדמנות להצמחת שלום מן השורש, שהיא חשובה ובת-קיימא לאורך ימים, הרבה יותר מכל הסכם כתוב.

כשאנו מדברים על שילוב אוכלוסיה זו בחיינו, אין הדבר זהה עם סיפוח שטחים, שאנו נמנעים ממנו. פירוש של דבר יצירת מפלסי מגע קובעים ומכריעים.

בודאי לא קל הדבר. בודאי יפריעו לנו פעולות הטרור. אך נעשו כבר התחלות ויש סימנים מבטיחים. מתגלים גם הכוחות לכך. השליחות של קיום ממשל

תחת לחץ של כיבוש צבאי. ולכן באה החלטת מועצת הבטחון ונותנת ערובות לשני הצדדים לסכסוך. בהתאם להחלטת מועצת הבטחון אין מדינות ערב — על-ידי דובריהן הרשמיים — תובעות את נסיגת צה"ל מהשטחים הערביים הכבושים כצעד יחיד, מנותק, הן מוכנות, בהתאם להחלטת מועצת הבטחון, לכרוך את הנסיגה יחד עם ביטול מצב המלחמה, עם ההכרה בזכותה של ישראל לקיום ולבטחון, גבולות מוכרים ובטוחים — אותה זכות שישאל צריכה להכיר בה לגבי יתר מדינות האזור. בהתאם להחלטת מועצת הבטחון יובטח לישראל שיט חפשי גם בתעלת סואץ יחד עם פתרון שאלת הפליטים הערביים, לפי החלטות האו"ם.

בזירה הבינ-לאומית הועלו הצעות לביצוע החלטת מועצת הבטחון כשלמות אחת, לפי לוח זמנים. אלו הן הצעות ריאליזטיות וגבולות. מה מעכב איפוא פתרון, אם לא השאיפה לסיפוחים טריטוריאליים, והשתתפות בביצוע מטרות גלובליות של שליטי ארצות-הברית באזורנו?

שר-הבטחון, מר משה דיין, מדבר בגלוי על סיפוחים מרחיקי לכת ועל שילובם של מיליון התושבים הערביים של השטחים הכבושים בחיי הכלכלה הישראלית ובמדינת ישראל. אפילו עתונים של מפלגות קואליציה הגדירו זאת כדרשה לסיפוח שטחים. והופיעו הרשעים פנחס ספיר נגד שילוב האוכלוסיה הערבית של השטחים הכבושים בכלכלה הישראלית, מתוך חשש שהמדינה תיפחך למדינה דו-לאומית. אך גם הוא בעד סיפוח. למשל, סיפוח הרצועה ושטחים אחרים.

ביתניים, תוך כדי ויכוח בין, סיפוחיסטים גדולים וסיפוחיסטים קטנים, מתבצעים מעשי התנחלות וסיפוח. כן גובר הדיכוי בשטחים הכבושים. מעשי החנויות בירושלים וההגליות של תושבים ממולדתם הם מעשים קולוניאליסטיים מובהקים. הם רק מוכיחים מהי המדיניות, ועד כמה היא תלושה ועצבנית. אנו רואים בזה גירוש תושבים מהמולדת שבה נולדו. נכשלה התכנית למצוא משתפי פעולה ולהקים נציגות פלשתינאיות. נכשלה התכנית ביחס לירדן. צריך לחשוב איפוא במושגים ריאליים יותר. אך במקום זה משליכים יתבנו על ארצות-הברית, על נשיא זה או אחר.

אופייני להלכני-הרוחות הפוליטיים הקובעים את מדיניות הממשלה הוא החיבור של חיים חפר, שפורסם ביום שישי ב"ידיעות אחרונות". כאשר אנו אומרים לפעמים דברים כאלה בכנסת — אומנם בלי חרוזים — יש מישהו המערער על עצם נכונות הדברים, אבל כאשר אומר אותם אדם התומך בהתלהבות בממשלה, אולי יתקבלו הדברים אחרת. הוא מדבר בחיבורו זה על בחירתו של נשיא ארצות-הברית, על ההבטחות שהבטיח לישראל, ואומר — בדרשו השמטן:

"ומה עוד שאנחנו קשורים זה לזה בטבור/ ואנחנו לארצות-הברית מין ידועה בציבור/ ומפורסמת העובדה אשר הפכה כבר למסורת/ שכאשר אצלכם אין גשם — יש בצורת.

אבל, אדוני הנשיא, כשתיכנס קצת לעניינים/ תראה שאנו לא רק לוקחים, אלא הרבה מאוד נותנים/ ושמידת ישראל, אדוני, זה מין קליינט/ ששווה כל דולר שמוציאים עליו וכל סנט/ ושבלעדינו, אדוני, ותחת שזה נכון / לא היה לכם כבר זכר במזרח התיכון/ לא

את האינטרסים הלאומיים, הבטחוניים והפוליטיים של מדינת ישראל, כשם שתואם את האינטרסים של העמים הערביים.

מה היא האלטרנטיבה? האלטרנטיבה היא המשך המשבר, המשך שפיכות הדמים, המפילה כמעט יום-יום קרבנות בקרב בחורינו ובקרב העמים הערביים, והמאיימת בסכנה של התלקחות מלחמתית חדשה.

ההנחה של ראש הממשלה בגאומה היום, כי העמים הערביים אינם שואפים אלא לחיסול ישראל ואינם מתכוונים, לדבר, אלא לסטטוס-קוו-אנטה של ה-2 בנובמבר 1917, כלומר, לחיסול מדינת ישראל ולסילוק היהודים מן הארץ, — זוהי הנחה שכל עובדות המציאות מפריכות אותה, ושום ציטטה שהביא אינה יכולה ליצור מציאות פוליטית אחרת משהיא קיימת עכשיו באזורנו.

אם עדיין נשמעים פה ושם דיבורים אנטי-ישראלים בארצות ערב, הרי כולנו דוחים אותם, ולא רק כולנו בישראל. אין מעצמה בעולם שתתמוך בחיסול ישראל. אין כיום כוח בעולם שיוכל להביא לחיסול מדינות חב-רות האו"ם. למעשה, השאלה היא אחרת לגמרי. דווקא כאשר מדינות ערביות, כמצרים, ירדן ואחרות, מכירות השכם והערב הן מכירות הן בעובדת קיומה של ישראל ותומכות בהחלטת מועצת הבטחון, הכוללת ביטול מצב הלוחמה עם ישראל והכרה בזכותן של כל המדינות באזורנו, לרבות ישראל, לקיום ולבטחון בגבולות מוכרים ובטוחים, דווקא בזמן כזה שואפת הממשלה ומתעקשת לחסל את זכויות הלאומיות של העם הערבי הפלשתינאי על-ידי מדיניות של סיפוחים טריטוריאליים.

אין זה סוד כי בחוגי הממשלה קיים ויכוח, — והוויכוח בא לידי ביטוי גם היום בכנסת. הוויכוח הוא — אומרים — בין נצים ויונים. ייתכן שאפשר להגדיר זאת כך. אני הייתי אומר: בין נצים גדולים ובין נצים קטנים יותר, המתווכחים עם הנצים הגדולים ואומרים להם כי הם בעלי דמיונות ובלתי-ריאליים. אנחנו אומרים לכל דורשי הסיפוחים, שמדיניותם אינה נכונה ואינה ריאליזטית. מובן שאנחנו קודם כל מתנגדים לקיצוניים, לבעלי התיאבון הגדול לסיפוחים טריטוריאליים, אך גם דורשי הסיפוחים החלקיים ועמדתה הרשמית של הממשלה היא בעד עקרון הסיפוחים הטריטוריאליים, וזה מה שמונע הסדר מדיני, פתרון המשבר בדרכי השלום.

מה בעצם רוצה הממשלה? מה בעצם מכשיל את שליחותו של הדי"ר גונאר יארינג? מה בעצם מונע הסדר מדיני עם מדינות ערב, אשר ישמש שלב חשוב של השלום? הגורם הראשי המונע הסדר הוא — שאיפת הממשלה לסיפוחים טריטוריאליים, רצונה לכפות חוזה שלום סופי ולפתור את כל השאלות השנויות במחלוקת התלויות ועומדות זה עשרים שנה, מעמדות של כוח וכיבוש צבאי, על-ידי תכתוב, על-ידי כפייה מתוך עמדות של כיבוש צבאי. בתנאים כאלה כלום אפשר להתייחס בכובד-ראש למה שאמר היום ראש הממשלה בכנסת? הוא אמר שהממשלה מתנגדת לפתרון כפוי. אבל הלא זהו בדיוק מה שרוצה הממשלה: לכפות פתרון. כלום אנו היינו מסכימים לחתום על חוזה שלום שיסדיר סופית את כל העניינים באזור בתנאים של כיבוש? חוזה שלום יכול להיחתם באזורנו רק בין שווים, ולא

מדינת ישראל. ברית-המועצות תמיד הגנה ומגינה על עמים שנפלים קרבן לתוקפנות ולכיבושים.

שלמה כהן-צידון:
צ'כיה, למשל.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
צ'כוסלובקיה תהיה עכשיו עצמאית, ושום קיוונגר לא יאיים עליה.

ברית-המועצות מעולם לא ניהלה ואינה מנהלת מדיניות אנטי-ישראלית. גם היום מכריזים בפומבי דובריה המוסמכים ביותר של ברית-המועצות, כי ברית-המועצות עומדת על בסיס זכות קיומה וריבונותה של מדינת ישראל, אך מתנגדת כמובן לכיבושים ולסיפוחים טריטוריאליים.

רצוני להדגיש, כי הסדר מדיני אינו סותר חוזה שלום. הסדר מדיני בהתאם להחלטת מועצת הבטחון יסלול את הדרך לחוזה שלום. אך מי שאומר: שום הסדר מדיני, אלא חוזה שלום סופי בלבד, בתנאים של כיבוש — הרי זה בעצם אומר שאיננו רוצה לא בחוזה שלום ולא בהסדר מדיני, אלא בהמשך הכיבוש ובסיפוח שטחים.

עניין חמור הוא סירובה של הממשלה לחתום על האמנה למניעת הפצתו של הנשק הגרעיני. הפרופ' ברגמן, מי שהיה יושב-ראש הוועדה לאנרגיה אטומית, אמר בימים אלה, לפי "דבר", 10 בנובמבר 1968: "אין ישראל צריכה לחתום על האמנה. כל מדינה, המטפלת בפיתוח האנרגיה הגרעינית לצרכי שלום, מגיעה ממילא גם לפיתוח הכוח הגרעיני הצבאי שלה."

בכנסת דיבר היום דובר גח"ל, חבר-הכנסת סרלין, בפירוש בזכות יצירת נשק אטומי מרתיע. זוהי מדיניות מסוכנת קודם כל לישראל. אם אנו נהיה אלה המכניסים נשק אטומי לאזורנו, לתחום הסכסוך הישראלי-ערבי, אנו טומנים במו ידינו מוקש מתחת לכל עתידנו. אנו תובעים מהממשלה לחתום על האמנה הבין-לאומית למניעת הפצתו של הנשק הגרעיני לטובת ישראל ובטחונו.

הממשלה מנהלת מדיניות שלילית כזאת בזמן שב-אופק היו, ועדיין קיימים, סיכויים רציניים להסדר בינו לבין מדינות ערב על בסיס צדק, העשוי לפתור דף חדש ביחסים הישראליים-ערביים תוך הגשמת החלטת מועצת הבטחון.

ראש הממשלה סיים היום את נאומו בכנסת בחזות קודרת: "אנו צפויים למבחנים מדיניים ובטחוניים גם יחד, ואפשר שהמבחנים הבטחוניים יהיו קשים מכל אשר ידענו זה שנה וחצי".

בידנו הדבר במידה מכרעת למנוע התדרדרות כזאת. היום מנסים בכל שופרות התעמולה להשמיץ את עמדתנו העקבית על יסודות השלום והידידות בין העמים, על יסודות היראליסם המדיני והמדיניות המפור-כחת של אחריות לגורלה של ישראל. אנו משוכנעים כי בהתנגדות למדיניות הממשלה מגינים אנו על עצמי-אותה, בטחונו ועתידה של מדינת ישראל כמדינה ריבונית במזרח התיכון, מגינים אנו על חיי בנינו ובנותינו מפני מדיניות הרפתקנית; פועלים אנו למניעת ההתלקחות מלחמתית חדשה. המדיניות של הממשלה לא הביאה אלא מלחמה, קרבנות רבים וחוסר פרספקטיבה. אנו מציעים דרך המובילה אל השלום ואל הבטחון.

לנפט של סעודיה וכוויית ולוב/ או לכסאו של חוסיין שלכם העלוב/ ובנאט"ו, נדמה לי, היו מרגישים אחרת/ לולא ידעו שישאל על האגף הזה שומרת/...

בקיצור, אדוני, אף כי לא תודה בכך רשמית/ הלא ברור לך שאנחנו בעצם העמדה הקדמית/ ואיזו עמדה? לא פחד ולא מורד/ עמדה שאפשר לסמוך עליה בשעת הצורך..."

אורי אבנרי (העולם הזה—כוח חדש):
זה כתוב ב"פראבדה"?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
זה כתוב ב"ידיעות אחרונות" מ-8 בנובמבר 1968, זה מאשר את האמת על אופיה של המדיניות הנקוטה בידי הממשלה.

במקום ליטול קורה מבין עיניך, התקפת שוב, אדוני ראש הממשלה, את ברית-המועצות. ולפניך עשה זאת בכנסת סגן ראש הממשלה, מר יגאל אלון. שניכם מנסים להכשיר את הקרקע פוליטית ופסיכולוגית לאפשרות של מלחמה חדשה, של מלחמה אף עם ברית-המועצות. זה רק מוכיח עד כמה כושלת המדיניות שלכם ועד כמה היא מסתאבת והולכת.

השר אלון דיבר כאן, בכנסת, כאשר ענה להצעה לסדר-היום של חבר-הכנסת אבנרי, והדגיש כי ארצות-הברית תתייצב לצד ישראל נגד ברית-המועצות. מעניין שנמדד הצי השישי האמריקאי, המסתובב כבר שנים בים התיכון, עשרות אלפי קילומטרים הרחק מארצות-הברית, לא הרימה הממשלה קול מחאה. אך אם כבר דוברי הממשלה מופיעים כפי שהם מופיעים ומסתובבים יותר ויותר, כדאי להזכיר משהו לשד אלון. הוא היה בברית-המועצות ערב מלחמת יו"ש — ושם — ידוע לי יפה מאוד — דיבר עד הרבה אנשים —

שלמה כהן-צידון:
גם שם יש האנזה?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
— אנשים רשמיים ולא רשמיים. שם שר אלון שירים אחרים. בברית-המועצות אמר אלון, שהוא איש השמאל, שהוא איש השמאל שבתנועות הפועלים, ישראלי ידיד ברית-המועצות. והוא תובע — והוא הדגיש את הנקודה הזאת — גייטריזציה של המזרח התיכון, שבתנאים אלה פירושה היה הוצאת הצי השישי מהמזרח התיכון, צי המאיים על השלום ועל עצמאות העמים. אילו כזאת היתה מדיניות הממשלה כיום, כפי שדיבר אנו סגן ראש הממשלה, כל מצבנו היה משתנה לטובה. עכשיו אין הממשלה מוכנה למדיניות כזאת, שעליה דיבר סגן ראש הממשלה.

(חבר-הכנסת ח. לנדאו קורא קריאת-ביניים)

חבר-הכנסת לנדאו, אז לא היו ציים.

שלמה כהן-צידון:

מה היה גורלך אילו היו הסובייטים כאן?

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):
אך הממשלה אינה מוכנה לכך, כי עמדת הכוח שעליה מדברים בנויה קודם כל על הכוח האמריקאי. ומה שנוגע לברית-המועצות, כל הנסיון של המדינה מוכיח, שברית-המועצות לא איימה ואינה מאיימת על

היו"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחבר הכנסת שוסטק, ואחריו לחבר הכנסת הררי.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

אדוני היושב-ראש, חברי כנסת נכבדים. אולי טוב שהוויכוח המדיני נדחה לשבועיים—שלושה. כי אילו היה מתקיים לפני שלושה שבועות, אין ספק שהטונים בוויכוח, מצדם של ראש הממשלה, של יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון וגם של חברת הכנסת גולדה מאיר, היו הרבה יותר גבוהים. היום — לאחר מה שקרה בניו יורק, לפני כמה ימים, לאחר ששרי החוץ של מצרים וירדן עזבו את יארינג ואת התזכירים שלנו, עזבו את הצעותינו, — היום נפתחו קצת העיניים גם בממשלה. מי איננו זוכר את האטמוספירה שהיתה בארץ לפני שלושה שבועות. מי שחם ושלום התנגד למדיניות הממשלתית, הוכתם כמתנגד לשלום. הממשלה, כך אמרו, עומדת להביא עכשיו שלום למדינה. הנה יגיע אבא אבן, הנה הגיע אבא אבן, צריך להחליט מהר בממשלה, צריך לתת לו סמכויות, אחרת אנחנו מאחרים את השלום. זאת היתה האטמוספירה בארץ לפני שבויעים—שלושה.

בתוך הממשלה היתה הצבעה של 19 נגד 2 בעד הצעות אבן. אבא אבן נאם את נאומו בעצרת האו"ם עוד לפני שהתייעץ עם הממשלה — והממשלה מאשרת את ההודעות של מר תקוע על קבלת החלטת מועצת הבטחון — הממשלה מאשרת. צריך לאשר ככל האפשר יותר מהר, פן נכשיל חס ושלום את אבן, את תקוע או את הד"ר יארינג, כי השלום עומד ממש על הסף, הוא נמצא מאחורי הדלת. אי-אפשר היה לפצות פה בארץ בדעה אפיקורסית בשטח זה.

היום הטונים קצת יותר גמורים. אפילו יושב-ראש ועדת החוץ והבטחון דיבר מן הכתב ואמר שהשלום איננו בפתח, והוא איננו רואה אותו אפילו באיזשהו תאריך הנראה לעין. ואני שמח שהיום הגמכו הטונים. על מה הוויכוח? האם יש בארץ אדם אחד המעלה על דעתו שמלחמה היא דבר טוב? האם יש בארץ אדם אחד שאינו רוצה בשלום? הוויכוח היסודי — אף-על-פי שאנשי הממשלה אינם פה ואין עם מי להתווכח — הוא שהממשלה חושבת שבמשך 17 החודשים קירבו מאמצי ציה את השלום למדינת ישראל, ואילו המתנגדים לממשלה חושבים שכל מה שהיא עשתה — בכוננות טובות וברצון להביא את השלום — הרחיקה את השלום.

מאיר וילנר (הרשימה הקומוניסטית החדשה):

אני מסכים אתך.

אליעזר שוסטק (המרכז החופשי):

לכך הגיעה עכשיו ממשלת ישראל למבוי סתום. היא הגיעה לכך בגלל המדיניות שלה, בגלל המהלכים שלה במשך כל 17 החודשים. לא הד"ר יארינג נמצא במבוי סתום. ממשלת ישראל נמצאת היום במבוי סתום בגלל המלכה. בומ הקצר העומד לרשותי אוכח זאת. המהלך היסודי היה לפייס את אויבינו בנפש על-ידי איזושהי תמורה. נדמה היה לממשלה שיש לה תמורה, שיש לה „בנק“ גדול של שטחים להתמקח עם האויב, כי היא תגיש לו תמורה ואפשר יהיה לפייס אותו. כל המהלכים היו בכיוון זה.

את הטיעון בדבר הזכויות ההיסטוריות על כל השטחים, את הטיעון הזה קיפלו. הממשלה אמרה: אין אונן קשבת לנימוק הזה. במו עיני קראתי את מאמריו של השר אלון בראיון ב„למרחב“ שם נאמר בין השאר: „האונן הקשבת בעולם היא למצבנו הבטחוני, אבל לא לעניין הזכויות ההיסטוריות שלנו. זאת אומרים. לא אומרים: שום שטח זר לא כבשנו, אלא החורנו לנו מה שהיה שלנו. זאת איננה סחורה העוברת לסוחר בעיני הממשלה. רק על הנימוק הבטחוני עומדים כל הזמן. ואם כך, אם העמדתם כך את העניין, שהעניין הוא רק בטחוני ונחוצים לכם גבולות בטחוניים, ואתם עצמכם מודים שלא גבולות הפסקת האש דרושים לנו לבטחון, ובאים דלא הממשלה, מר אבן וכל שר ומנהיג ואומרים שהגבול הוא בין הגבולות של ה-4 ביוני ובין הגבולות של הפסקת האש, וכולכם מודים קבל עם ועדה שלא נחוצים לכם גבולות הפסקת האש כגבול בטחוני, — אם כך, הבעיה היא רק איך לחתוך, איך לגזור את השטחים. ואם כך, כאשר התחלתם לסגת, תוסיפו לסגת. אם הסכמתם ואמרתם שהגבול הזה לא נחוץ לכם לבטחון, תשלמו. תשלמו בעד הבטחון. אם אלה באמת שטחים כבושים, מוחזקים זורים, עליכם להחזיר אותם כתמורה בעד הבטחון.“

אבל גם בתחום זה פיתח הכשיל אתכם. אפילו לפי שיטתכם, אם תשבתם שיש לכם תמורה, שיש לכם בנק, והואיל וזה לוחץ על אותו צד שני, שלקחתם ממנו שטחים והוא זקוק להם מאוד והוא מוכרח להתמקח אתכם, — הרי פיתח הכשיל אתכם על כל צעד ושעל. האם לפי דבריהם השטחים הללו לוחצים על מצרים, על ירדן? הרי דווקא אתם מתהלכים כאבילים וזורעים בתוך העם אימה ופחד מפני השטחים. והשר פנחס ספיר אינו יכול השבוע לישון בלילות, שמא חס-וחלילה יישארו השטחים במדינת ישראל, כי לא נוכל לחיות כאן. כי זו ערימת תומר-נפץ, והילודה של הערביים — זה אסון, ולא נוכל לחיות פה עם כלי-כך הרבה ערבים. אם כך אתם מדברים, הרי אתם אומרים לכל האויבים שזה לוחץ עליכם, ולא עליהם — שאתם נחנקים בשטחים הללו. או למה צריך האויב למהר? אדרבה, הוא מעוניין דווקא שזה ילחץ ושניחנק. אני חושש לה: גיד: אתם במו פיתח גורמים למצב, שעוד יגיע יום שלא יתנו לערבי להיכנס לארץ ערבית, אם ירצה להגר מהארץ הזאת, למען ילחץ על מדינת ישראל. על כן אני שואל: למה זרעתם פחד ואימה בעם מפני השטחים? למה אתם אומרים ליהודים, כפי שאמרה חברת הכנסת גולדה מאיר, שכל עתידנו בסכנה? „אני באתי לארץ“ — כך אמרה — „כחלוצה; רציתי במדינה יהודית; אבל עכשיו, עם השטחים, קיימת סכנה שזאת לא תהיה מדינה יהודית.“ וכשדיין אומר משהו רציני וחשוב, שאנו צריכים לחיות במדינה הזאת עם הערבים וצריך לשלבם וצריך למצוא דרכים של רקמת חיים משותפת — איזו התנפלות עליו, מצד ספיר ומצד אחרים. ואני חושב שצריך לפחות לברך את ספיר, שאמר פעם בגלוי מה שהממשלה חושבת וחוששת להגיד. וכשהאויב שׁו-מע שאתה חושש, שאתה במחנק, שאתה במיצר, ולא הוא, הרי הוא יכול לחכות בשקט.

אני אומר איפוא: שאתם במדיניותכם הרחקתם את השלום. וביחוד שיש לנו עסק עם מדינות כאלה, שלא מחשבותינו מחשבותיהן, ולא הגיונונו הגיון. כי

שהו מאמין עדיין ל"עמידה התקיפה" שתעמוד בה ממשלת ישראל?

אני אומר איפוא: כשרואים במשא-ומתן צד אחד שהוא כל-כך להוט, שהוא מתרוצץ סביב יארינג כמו הזבוב מסביב לאותו נייד דבק ממוחק וגם מורעל, — ועוד אתמול רץ אבא אבן לאו-תאנט להתחנן בודאי על נפשו של יארינג, שיואל להאריך את השליחות — הרי הצד השני יגיד לעצמו, בצדק: לי יש זמן. היש-ראליים יוזזו גם מהעמדה הזאת. קודם לא קיבלו את הצהרת מועצת הבטחון — שהסעיף הראשון שלה מת-חיל בנסיגה — אחר-כך קיבלו. היום הם אומרים שלא יקבלו את הנוסחה של "ביצוע ההחלטה" אבל הם "ית-רככו" ויקבלו. לכן אני אומר: לא קירבתם את השלום במהלכים אלה, אלא הרחקתם את השלום.

ובארץ? עם האוכלוסיה הערבית? אני מבקש את הקומוניסטים, בייחוד מסוגו של וולר, שיקראו את נאומי של גרומיקו כשדובר באו"ם למען מדינה יהו-דית, בשנת 1947. אם לא תהיה מדינה דו-לאומית אחת, אמר גרומיקו, צריכות לקום שתי מדינות: מדינה יהו-דית של העם היהודי, כי העם היהודי זכאי להקים את מדינתו בפלשתינא, אבל לא לולל בזכויות של האוכלו-סיה הערבית שבתוך המדינה; וכן צריכה לקום גם מדינה ערבית.

גרומיקו לא השתמש במונח "העם הערבי" שבתוך המדינה היהודית, כי אם במונח "האוכלוסיה הערבית". ואני מאשים את ממשלת ישראל, שבהתנהגותה הרחיקה את השלום גם עם האוכלוסיה הערבית בישראל.

אתלה באילן גדול או יותר נכון, באלון חזק, ואס-תמך על דברי השיר אלון, סגן ראש הממשלה, במאמרו ב"מעריב" מערב יום-כיפור, ואלה דבריו: "אילו ידעו הערבים ביהודה ושומרון, כי מגוי וגמור עם ישראל שלא למסור שטחים מסויימים למדינה ערבית כלשהי, היו בודאי נכונים לשאת ולתת עם ממשלת ישראל על פתרון של שלום". רק לפני חודש נכתבו הדברים האלה.

והרי זאת אנחנו אומרים במשך שנה וחצי. ואם זוהי באמת הדעה גם אצל שרי הממשלה, הרי הרחקתם את השלום גם פה, עם האוכלוסיה הערבית, בגלל זה שהחזקתם אותם במצב של אי-בהירות.

אני זוכר את הביקור שלנו באל-עריש ואת פגיש-תנו עם המושל הצבאי. יש פה חברי כנסת שהיו נוכחים באותה פגישה. הוא סיפר לנו אז, כי הוא הזמין את הנכבדים כדי לברר כמה עניינים, ענייני בריאות, עבודה ועניינים סוציאליים, אך הם לא באו, והוא שלח את המשטרה הצבאית כדי להביא אותם. כאשר באו, שאל אותם: למה אתם צריכים להטריח אותי להביא אתכם על-ידי המשטרה הצבאית? הם השיבו: אנחנו לא נבוא עד שלא נקבל פקודה מפורשת להתייצב, והפקודה הזאת בכתב צריכה להישאר אצלנו, כי מי ידע, מחר אתם תעזבו, ואז יתלו אותנו. אנחנו רוצים להוכיח שאף פעם לא הלכנו מרצונו הטוב.

האם קירבתם את השלום בכל אותה התנהגות בל-תי-ברורה? אנחנו טוענים כל הזמן, כי שלום אולי לא יעשו אתנו, אבל תהיה השלמה, הערבים ישלימו עם

אם אתם הראיתם להם שאתם מפחדים מהנצחון שלכם ושאינכם יכולים לעמוד בנצחונכם, אז למה לא יהיה להם זמן?

ונוסף לכך, הרחקתם את השלום גם במהלכים שלכם בזירה הבינ-לאומית. היום אמרה חברת-הכנסת גולדה מאיר כל-כך יפה: אולי נבוא לידי הסכם על שתוקה. נכון, הלוואי והיינו כולנו שותקים. אנו, סיעת המרכז החופשי, היינו הראשונים בכנסת, אחרי מלחמת ששת הימים, שהצענו הצעה לסדר-היום בדבר הצהרות שרים המזיקות למדינה. כי שבוע אחרי המלחמה התחילו שרים להצהיר הצהרות. ברזילי בחוץ-לארץ, ואשכול בקוגיטרה — כולם התחילו להצהיר הצהרות. ומי לא הצהיר הצהרות, שאנו לא חושבים להישאר בכל הש-טחים האלה; ודאי שהיתה זו טעות בדינו. אבל יש דברים חמורים מזה. הראיתם לעולם, שאינכם עומדים כל-כך איתנים על תנאיכם. רק פה אתם מדברים בשפה כל-כך תקיפה, ובעתונותכם משתמשים בביטוי "עמי-דתנו האיתנה". פה היא איתנה. אבל האם גם בזירה הבינ-לאומית גילתה ממשלת ישראל תקיפות או עמ-דה איתנה? אמרתם: "לא ניכנס לשום משא-ומתן מהו-תי עם יארינג; תפקידו רק להפגיש את הצדדים. זאת עמדתנו וממנה לא נוז" — וזוהם. ונכנסתם למשא-ומתן מהותי עם יארינג; "לא נגלה כל תכניות עד שלא נשב במשא-ומתן" אמרתם — וגיליתם, ומגלים שני-יום. רק אתמול גיליתם שגם על סיני אינכם עומ-דים. אתם רוצים איזה שביל, איזה פרוזדור, שיהיה לכם רצף עם המים הטריטוריאליים של מצרי טיראן, והגבול — בשטחים, אתם אומרים, יהיה באמצע. אמנם לא הזכרתם את טול-כרם או את ג'נין, אבל גיליתם התכ-ניות.

"יארינג רק יפגיש את הצדדים ויגיד שלום", אמר-תם, אבל אחר-כך הסכמתם ל"שיתות ורדוס". והרי ברו-דוס ישב רלף באנץ' במשך כל זמן המשא-ומתן. וזה לא היה משא-ומתן של שני צדדים, אלא של שלושה צד-דים. ממה לא זוהתם?

עכשיו אתם אומרים: "רק חווה שלום, אחרת לא נלך". מי מאמין לממשלת ישראל היום, שהיא תעמוד רק על חווה שלום ולא תסכים לשום צורה אחרת, או נוסחה אחרת? הרי היום רואים הכל שאתם מוותרים, שאתם כל-כך "להוטים אחרי פיוס האויבים, אף-על-פי שאתם יודעים בדיוק שהם אינם מתכוונים לשלום, אלא מתכוונים להרוויח זמן. ובכל זאת נתתם לעולם את התמונה שישאר, המנצחת הגדולה הזאת, אף כי עוד לא נסוגה מהשטחים, היא נסוגה ומוותרת יום-יום, ועל שום דבר, שהכריזה קודם שהיא תעמוד עליו, אינה עומדת. האם בעולם האכזרי הזה נוכה לחמלה, לרח-מים? והאם יעזרו לכם משהו ברחמים? ואפילו האמרי-קאים הידידים יבואו ויגדו מחר: מה זאת אומרת חווה שלום? הרי אתם מעוניינים בשקט, אתם מעוניינים באי-מלחמה. אם הערבים אומרים "אי-מלחמה", ואם הערבים אומרים "הסדר", אם הם מבטיחים שלא יילחמו בכם — אז בשלב הראשון זהו הישג גדול, ואתם צרי-כים לקבל את הדבר בשתי ידיים. ולא לעמוד דווקא על חווה חתום. והראיה: היה לכם כבר פעם משהו כתוב וחתום ב-1949. נו, אז מה? האם אז היה הנייר יותר חזק? היום תסתפקו בהסדר לא-לוחמה. האם מי-

להם, ואנחנו ערבים להם. והרי אמר אבא אבן לכתב „לה מונד“, שגבולות של שלום אינם נחוצים לאותם הדברים שנחוצים להם גבולות מלחמה. אז יבוא העולם ומתוך דאגה כביכול לישראל, ולטובת ישראל ולמען הסדרת היחסים נוכח הסכנה הרוסית, ויחתוך על חשבון ישראל, וזאת תהיה תוצאה של מדיניות ממשלת ישראל.

לכן — ובזה אני מסכים עם מה שאמרה חברת הכנסת גולדה מאיר — אנחנו צריכים לפנות אל העם ולהחזיר בתוכו את ההכרה, שכך אנחנו צריכים לחיות. אף כי לפני שבועיים היא לא אמרה זאת.

נכון שיש מצב של לא-שלום ולא-מלחמה. לערבים יכול להיות רק החלק השני — לא-שלום. אך בשבילנו תיזה אחת חשובה וקובעת — לא-מלחמה. פירוש הדבר — ריבונות ישראל ושלטון ישראל על אותם השטחים ואותה אוכלוסיה שאתה אנו צריכים לחיות. קביעת עובדות מדיניות וטריטוריאליות. רק בארץ ישראל גדולה, עם צבא כל-כך טוב ומוכשר כמו שלנו, יכולים אנחנו באמת לבוא ולהגיד גם היום לעולם המערבי: קיימת סכנה משותפת. הם רוצים להשמיד אותנו, ואולי מחר ירצו להשמיד גם אתכם. זהו האינטרס המשותף. אנחנו מחוסים; אנחנו מבצרים, בתנאי שאנחנו חזקים וגדולים, לכן אתם צריכים לעזור לנו, ולזה, בטוח אני, תהיה אוזן יותר קשבת מאשר הופעותיו באו"ם, המכוונות לעורר רחמנות כלפיו בשל מסכנותו.

היו"ר מ. סרדינס:

רשות הדיבור לחברת הכנסת הררי.

יונה הררי (מפלגת העבודה הישראלית):

כבוד היושב-ראש, כנסת נכבדה. נדמה לי, שזה שלושה חודשים לפחות, שלא היה דיון מדיני בכנסת, והימים שחלפו מילאו כל לב בארץ חרדה לבאות. היו דיעות שגרמו דאגות, מה תחילת הממשלה, וסוף סוף הגענו לדיון המדיני. לא אביע הערכות לדיון, אגיד רק זאת, שבסופו של דבר, לאחר ששמעתי את נאומו של ראש הממשלה, יכול אני לחזור על כל מלה בדבריו ולהסכים לכל מה שאמר. השאלה, כמובן, היא איך הגענו לתוצאות האלה, שברגע זה הן מספקות אותי וכיצד עלינו לבחון ולשקול שוב את המצב בו אנחנו נמצאים.

המדיניות שלנו במשך התקופה שחלפה היתה, שאיננו זזים, — בניגוד גמור למה שעשינו בשנת 1957 אחרי מבצע קדש — שאיננו זזים כל זמן שלא יהיה שלום בינינו לבין מדינות ערב, והאפשרות היחידה להיווצר מאוהה נבול שהוא הנקרא „נבול הפסקת-האש“ — אגב אינני יודע למה הוא נקרא כך, שהרי האש מכל עברינו — היא לחתום אתנו על חוזה שלום.

אם נראה את תוצאות פעולת הממשלה במשך שבעה-עשר החודשים האחרונים, עם כל העליות והירידות, עם כל הדאגות וכל הנאומים של השרים, שלפני עמים סותרים את זה — ניווכח כי הביצוע של המדיניות, על כל פנים, היה מוצלח. במשך שבעה-עשר חודשים לא זזנו משום מקום, והייתי אומר גם שמדיניות זו נתקבלה בעולם, אמנם לא על-ידי הכל, אבל על-ידי רבים. כי רבים הסכימו שאיננו יכולים לנהוג אחרת.

מדינת ישראל. אני מאמין שהאוכלוסיה הערבית ביהודה, בשומרון ועזה אולי לא תרצה תחילה להשלים, כפי שהאוכלוסיה הערבית הקודמת לא השלימה כל-כך בנקל, אבל לבסוף ישלימו.

ועכשיו הדבר האחרון, ובזה אני רוצה לסיים. אני חושב שאתם מרחיקים גם היום את השלום, כי אתם מתחנקים מעניינים חשובים. אילו פטפוטים, אילו חוסר אחריות, אילו סתירות ותעתועים מתגלים יום-יום. קיימת בעיה אחת חשובה ביותר לא רק לנו, כי אם לכל העולם המערבי — זוהי הפעם הראשונה של חדירת הרוסים לאזור זה. זו אולי הפעם הראשונה, לאחר שנים רבות, שיש לנו אינטרסים משותפים של התנגדות משותפת, ולא יהיה צורך לבסס את תביעותינו על חמלה ועל רחמים, על העם היהודי שנשחט באירופה ושצריך לתת לו לחיות כאן. זוהי הפעם הראשונה שיש לנו „קייס“ מדיני ואינטרסים משותפים חשובים, ותשמעו אילו פטפוטים. שר אחד מודיע שאין כלל סכנה כזאת, שלא נחזק לדון בזה. הוא הודיע זאת בארצות-הברית. הוא לא מצא שהסכנה קיימת. וכאשר אני דורש לקיים בכל זאת דיון לפחות בוועדה, כי אני חושב שזהו „אישיו“ חשוב ביותר, חיוני ביותר לכל העולם עכשיו, — וב-וודאי שכל המגמות של רוסיה לחדור למזרח התיכון מקורן לא במלחמת השחרור; נכון, אבל הם הצליחו לחדור רק בגלל היחסים בין ישראל וערב, והרי מה חשוב למדינאי ארצות-הברית, כי יכולים הם להסיק מסקנה איומה נגדנו, נגד ישראל בגלל תמיכתם בישראל בא עליהם כל האסון הזה — וכאשר אני מציע לדון בעניין זה בוועדת חוץ ובטחון, מציע השר אלון שלא לדון, מפני שהוא מסר הצהרה, „שלא נהיה בו-דיים“. על יסוד מה מסר השר אלון הצהרה כזאת? השר פנחס ספיר כבר אמר לו גם בשמי, שהוא דיבר מתוך רגשותיו ולא מתוך ידיעותיו, אבל איש הסטייט דפרטמנט, שבידו את ההודעה, הודיע באופן פומבי ועוקצני כל כך: השר אלון רצה ליצור בכנסת את הרושם, שזאת קיבל בישיבות לא-רשמיות, וזה לא נכון; כי הוא לא קיבל התחייבויות כאלו. לאן הגענו?

אינני רואה בתוך הממשלה אפילו חרדה, התמסרות דיון רציני בשאלה זו. והרי זוהי הסיבה החשובה ביותר המרחיקה את השלום. הנה נבחר עכשיו נשיא חדש, ואולי שום דבר אחר לא יעניין אותו כל-כך כמו הנקודה הזאת, אולם הברירה העומדת לפנינו הרי היא איננה. אמנם קיימת אפשרות שמאריקה לא תשנה דבר, תעמוד תמיד לימינו ולא תתחשב במדינות ערב ובאינטרסים שלהם שם. זוהי אפשרות שכולנו מתפללים לקיומה, אולם למה לא יכולה להיות אפשרות אחרת, לא חס-ושלום התייצבות נגדנו, אלא קבלת הצעת הרוסים בדבר ערובה של המעצמות? אנגליה היא בעד זה; דה-גול הוא בעד זה; והרי גם השר אלון, כאשר הוא בא מארצות-הברית, הודיע במפורש בראיון, כי בחוגים האמריקאיים יש אוזן קשבת להצעה זו בדבר ערובה. ואז מה תגיד ישראל — שהיא לא מקבלת את ההצעה, שהיא רוצה רק חוזה שלום? האם מישהו ישמע לה? זוהי האפשרות החמורה ביותר המסכנת את קיומנו ואת שלומנו. אנחנו חייבים להשתחרר מהדעה שהגבולות האלה אינם נחוצים לנו לבטחוננו ושאונו מוכנים להסתפק בגבולות אחרים. כי אז יגיד העולם: אם כך, נקבע עכשיו את גבולות הבטחון שאתם זקוקים

אתנו משא-ומתן ובלי לחתום אתנו על חוזה שלום. אינני יודע על מה כל הדיבורים האלה. לשם מה בכלל מסתובב שליח האו"ם, יארינג? מדי פעם מוכירים את החלטת ועידת חארטום. האם אנחנו כל כך מזולזלים בהחלטות מדינות ערב? האם הן מזולזלות בהחלטותיהן? האם פעם אמרו שהן מסתייגות מהחלטות אלה? יש לי רושם שאנחנו נתפסים יותר ויותר לתעמולה המקיפה או־תנו מכל צד ממקורות שונים, ותעמולה זו בכל פעם מוסיפה דברים. הפעם נאמר, שבנאומי של שר החוץ ובהצהרות ישראל לא היה חידוש. האם תפקידנו כל פעם לחדש דברים? האם יש דבר ברור יותר ושקוף יותר מהרצון לשלום ומהרצון למשא-ומתן? האם יש עוד לחדש בעניין זה? הצהרנו לא פעם, שלמען השלום, שאנחנו כל־כך רוצים בו, נהיה מוכנים לוותר גם על שטחים. אנחנו מוכנים לסגת משטחים מסויימים, אבל כל זה צריך להיות תוך משא-ומתן בינינו לבין מדינות ערב, — ומשא-ומתן כזה איננו בא. כאן אני רוצה לזכור את דברי חברת-הכנסת גולדה מאיר, שרת החוץ לשעבר, שצורת המשא-ומתן יש לה חשיבות ממדרגה ראשונה.

אין אני בוטח בערובות של מדינות אדירות, כי קיומן תלוי במדיניותן, שחלות בהן תמורות שהזמן גורמן. צרפת תוכיח, וגם מדינות אחרות מוכיחות זאת.

אני תולה תקוות רבות בצורת המשא-ומתן, של־פיה אדע אם יש רצון כן במדינות השכנות האלה וב־עמים השכנים האלה לעשות אתנו שלום, או שאלה רק ויכוחים כלפי חוץ. אם המשא-ומתן לא יהיה גלוי, חפ־שי, ידוע לכל, שכל ערביי המדינות האלה יידעו שהם מנהלים עכשיו משא-ומתן — אין ערך למשא-ומתן כזה. ובעניין זה ויתרנו כמה ויתורים. האמת היא, שתחילה לא רצינו בכלל שיהיה מתווך בינינו ובין מדינות ערב. מאז ה־22 בנובמבר 1967 ויתרנו והס־כמו שמישהו, הפעם זה השגריר יארינג — וגדמה לי שאין לישראל כל טענות כלפיו במלוי תפקידו — ינסה להביא את הצדדים לידי הסכם. ובכן, זה היה ויתור.

אחר־כך נאמר שהוא יהיה נוכח במשא-ומתן. גם לזה הסכמו. אחר־כך התחילו לדבר על פגישות במת־כונת רודוס. כאן אני כבר מתנגד לחלוטין. מדינת ישראל ב־1968, עשרים שנה לאחר הקמתה, שעה שהיא ניצחה ומוכנה לויתורים — ינהל אותה משא-ומתן במתכונת של 1949, כאשר הגבולות עוד לא היו ברורים ואיש עוד לא הכיר בה, וזה היה תקופה קצרה לאחר שהיא גולדה? זה מה שמגיע לנו ב־1968? האם המת־כונת היא כזאת מפני שמחבישים לקיים פגישות, אתנו, מחבישים לזכות אותנו ליד שולחן אחד ובחדר אחד? אם כך — מוטב שלא תתקיימנה שום פגישות, כי הרי אין ערך לפגישות.

התנגדותי, במידה שיש התנגדות, לתיווכו או לנוכ־חותו של יארינג, איננה גובעת מזה שהשגריר יארינג יכול לגרום לנו קשיים במשא-ומתן, אלא מפני שזה מעמיד אותנו מיד כאריבטר, כמכריע וכפוסק אחרון, מי מאתנו אשם כביכול, מי מבין שני הצדדים אשם בכך שלא הגיעו לידי שלום או לידי פשרה כלשהי. ואני אינני מוכן למסור את האינטרסים של ישראל, את האינטרסים של בטחוננו וקיומנו, בידי אדם, אף אם הוא מכובד ביותר ונבון ביותר, אף אם הוא שליח של האו"ם, על מנת שהוא יפסוק ויחליט אם אנחנו צדקנו

אשר לנאומי של שר החוץ בעצרת האומות המ־אוחדות ב־8 באוקטובר — כאן, אגב, עלי להעיר, שלעתים הוא נתקף באופן אישי בצורה חריפה מאוד; אני חושב, שבדמוקרטיה נאורה אין מקום להתקפות אישיות כאלה; התקפות אלה גם גורמות שאי־אפשר לבקר אותו כאשר רוצים לבקר אותו, כי אז מיד משיי־כים אותוך למקהלת אלה התוקפים אותו אישית. יש לבקר את שר החוץ או את מדיניות הממשלה בשעה שאין מסכימים לה, אבל בוודאי שאין לבקר את שר החוץ באופן אישי, כפי שזה נעשה בהודמגויות שונות. אלה שאינם מסכימים לפעמים למדיניות שר החוץ, יהיה להם הרבה יותר נוח לבקר אותו אם לא תהיה הביקורת האישית עליו, שאין לה קשר עם מדיניות הממשלה ועם המדיניות שהוא מבצע.

ובכן, אשר לנאומי בעצרת האומות המאוחדות — לא היה כל פרסום למלים שהיו בסוף נאומי; אלה היו המלים החשובות ביותר שאמר. הוא אמר שהמזרח־התיכון אינו איזור חסות, אינו פרוטקטורט, ולא עצרת האו"ם ולא המדינות הגדולות יכולות לכפות את רצונן על מדינות המזרח־התיכון; אלה מדינות ריבוניות וכל אחת מהן יכולה לעשות את אשר לבה חפץ. אני מקווה שלא נשכח דבר זה ולא ניתן לכפות עלינו מדיניות שאחרים רוצים בה.

אשר להצעות בדבר ערובה של ארבע מדינות, שכנראה שר החוץ הרצפת, מר דברה, מאוד נלהב להן — כנראה הוא נלהב כי צרפת היא בין הארבע — אני חושב שהמדיניות הישראלית היתה מיטיבה לעשות אילו היתה מודיעה, שגם אם אי־פעם נקבל ערובה כזאת, לא נרצה לשבץ בה את צרפת. אז היתה פוחתת ה־להבות של השר דברה. בכל אופן, אנחנו חיים כל הזמן על בסיס החלטת מועצת הבטחון מ־22 בנובמבר. השתדלנו להוציא מהחלטה זו מתוך מען. אין לשכוח, שבהחלטה זו יש גם לא מעט עו, אבל תהיה האמונה בהחלטה מ־22 בנובמבר אתה תהיה, איש לא פילל, בשעה שנתקבלה — הייתי נוכח אז באו"ם — ששנה לאחר שנתקבלה עוד ידשדשו בפרטיה ובפירושיה. היה לה ערך, והלוואי והיתה אפשרות לבצעה או ולהגיע לידי מסקנות. היתה אפשרות כזאת, לו היו מתחילים מיד במשא-ומתן על הסכם ובפתרונות כלשהם. שנה תמימה לאחר מכן עדיין מנסים למצוא פירושים שונים לנוסחאות שלה, והשליח של מזכיר האו"ם, הנוכר בהחלטה, עדיין מסתובב במדינות השונות. החלטה זו לא יכולה בשנת 1968 להיות שווה למה שחשבו אלה שהאמינו בה ב־1967, — ולא כולם האמינו בה.

במשך כל הזמן דגלו מדינות ערב במה שקראו, "שלוש לאויות". אינני יודע למה אין אומרים במפורש, שההחלטה שנתקבלה בוועידת חארטום, התלה על כל מדינות ערב — אף אחת מהן עדיין לא הסתייגה ממנה עד עכשיו — אמרה במפורש שאין להכיר במדינת ישראל, אף לנהל עמה משא-ומתן ואין לחתום על חוזה שלום עם מדינת ישראל. היחיד שידע לי שויתר על החלטת ועידת חארטום עד עכשיו הוא חבר־הכנסת וילגר. מדינות ערב עדיין לא ויתרו עליה. לא די שלא ויתרו, אלא נאצר הוסיף, בנאומי ב־23 ביולי, תנאי נוסף, שלא תהיה פגישה בזכויות ערביי פלשתיין.

אומרים שרוצים להחיל עלינו את ההחלטה מ־22 בנובמבר 1967 ורוצים להגיע אתנו להסכם בלי לנהל

יודע גם מה היא עושה ומה תפקידיה. אך בגלל זה שמדינות אחרות לוחצות עלינו או משמיעות את דעוֹתיהן, שאותו שגריר, אותו שליח האו"ם, עלול להתפרט, ובגלל זה עלינו לוותר על העמדות היסודיות שלנו — בשום פנים ואופן אל לנו לעשות זאת; ההיסטוריה לא תסלח לנו, אין כל הצדקה לכך, ואינני מקבל זאת.

דומני שאיננו שוקלים במידה מספקת את גורם הזמן. יכולים להתווכח רבות בשאלה אם הזמן פועל לטובתנו או לרעתנו. אבל בשנים הקרובות, בטווח הקצר, אין כל ספק כי הזמן פועל לטובתנו. לכן אנו צריכים להשתמש בגורם הזמן. נוצר מצב מנוח, לפיו אנו מוכנים לסגת, אנו מוכנים לויתורים, אנו רודפים אחרי מדינות ערב כדי שהן תסכמנה לנסיגה ולויתורים מצדנו, אבל הן מפנות את הגב ואומרות: איננו מוכנות לכך, איננו מוכנות לנהל משא-ומתן. מסכים אני כי רצוי שנגלה אורך רוח וסבלנות, נעשה כל מה שאנו יכולים לעשות כדי להגיע לשלום, אבל אם נראה שהשמי-חוק הזה נמשך עד אין סוף, ומדינות ערב שום דבר אינו לוחץ עליהן, והן ינסו קודם הפגזות ואחר-כך חבלות, ואם כל זה לא יועיל, וינסו ללכת בדרך של משא-ומתן — נלך בדרך אחרת.

וכאן אני יכול רק לחזור על אותם הדברים שאמרתי בבית זה ב-25 במרס: „הייתי מוסיף רק זאת: אנו מוכנים לשלום. אנו מוכנים לשלום בכל רגע. אבל דינו, המושתת לשלום, אינה מושתת לעולמי עד. תמדי הטפתי לשיטה של זמן. עוד לא הגיע הזמן לקחת את דינו בחזרה. עתה מושתת לשלום. אבל כל יחשבו שהיא תהיה מושתת לשלום לעולמי עד. כל יחשבו מדינות ערב שאין להן מה להפסיד, שהן יכולות לעשות אתנו שלום תמיד, בכל עת שהדבר ייראה להן, אך תחילה ינסו כל השיטות האחרות. הייתי מיעץ איפוא שכעבור תקופה מסוימת — ותהי ארוכה ככל שתהיה — נודיע למדינות ערב: אם אינכם עושים אתנו שלום עכשיו, אין אנו מוכנים עוד לשלום. אין לנו מה להפסיד. הגבולות הם גבולות טובים, ואנו יכולים להחזיק בהם בקלות.“

אני רוצה שביום מן הימים — אינני אומר שהגיע הזמן לכך — תאמר ממשלת ישראל: עד מתי נרוץ אחרי מדינות ערב, עד מתי תוכלנה לשלוח חבלנים פנימה ולהפגין את ישובינו מהחוק, ובאותו זמן לנהל משא-ומתן עם שליח או נציג של האומות המאוחדות? עד מתי תוכלנה באותו זמן לנהל משא-ומתן מבלי להפסיד בכך ולהיות כל-יך בטוחות שישאל תמיד תתן את הסכמתה, תמיד תהיה נוחה ומוכנה אי-פעם למשא-ומתן לשלום?

ממש כשם שברגע זה משתמש השגריר יארינג בגורם הזמן ומפחיד את כולם שבסוף נובמבר יעזוב את תפקידו, כך יגיע הרגע שבו תאמר מדינת ישראל: עד כאן אני מוכנה ללכת ולא יותר; ראיתי שכל נסיונותי עלו בתוהו, אחכה לשעת כושר, ועד לאותו זמן אחזיק בקלות בקיים.

חברי הכנסת שוסטק אמר, שרק היום כביכול נאמר הדברים. הם נאמרו מכבר ואינני רוצה לחזור ולצטט דברים. אני מצטרף להגיד שעלינו להכין את העם והמדינה לימים קשים. כשם שעמדנו בעבר בימים יותר קשים ובמצבים עוד יותר קשים, בטוחני שנעמוד גם

או כביכול מישהו אחר צדק. לכן אינני רוצה שהוא יוכל, בסופו של המשא-ומתן, לפסוק גם מי היה הצודק לפי הבנתו.

יש לי רושם שמאז החלטת ה-22 בנובמבר ומאז התרוצצותו של השגריר יארינג, אין מדינות ערב מנהלות אתנו משא-ומתן על נסיון לשלום, כי אם הן מנהלות אתנו משא-ומתן על השאלה — על מי תחול האשמה בכך שאין שלום. ונשאלת השאלה: עד מתי חייבים אנו להמשיך במשחק הזה, למסור את עצמנו למשחק הזה ולגרור לכך שביום מן הימים יתפסו אותנו פתאום בתופסת הזאת, בגלל איוז איגרת או משהו אחר, או שאנחנו נתפסו אותם כאשמים לכשלוש המשא-ומתן בינינו?

בדרך כלל חושב אני, שההחלטה מה-22 בנובמבר גורמת ליותר סיבוכים וליותר אי-שקט ומלחמה באזור מאשר אילו ההחלטה הזאת לא היתה קיימת. למעשה אנחנו תמיד מכריזים גבולות השלום הצפויים יהיו בין אלה של ה-4 ביוני לבין אלה של הפסקת האש דהיום. אין שום דבר אשר יוכל לפסוק, מבחינת גבולות בטחון, מבחינת גבולות מוכרים ובטוחים של ישראל, שאלה לא יהיו הגבולות של היום. אני מסופק גם אם מבחינה ישראלית יימצאו גבולות בטחוניים יותר וטובים יותר מאשר הגבולות של היום.

אם מדינות ערב אינן מנהלות אתנו משא-ומתן, אינן נפגשות אתנו, הרי הן חייבות להוכיח כל הזמן שהגבולות הקיימים אינם גבולות בטחוניים, והן חייבות לגרום לכך שתימשך האש בגבולות הפסקת-האש; כי אם יפסיקו את הפעולות הצבאיות, עולמים, חלילה, גבולות אלה יהפך לגבולות בטחוניים, מפני שאין משא-ומתן. ויוצא שאנחנו נמצאים במצב המזר, שדווקא ההחלטה משנת 1967, שמטרתה היתה להביא לידי הסדר וקירוב בין הצדדים, גורמת לדעתי, בשנת 1968, לכך שהיא מלהיבה את השכנים שלנו להפגין אותנו כמה פעמים ביום מצד ירדן, וכן הפגזות רציניות מצד מצרים, וכל זה כדי להוכיח שהגבולות הבטחוניים האלה אינם גבולות בכלל.

ועוד לגבי התעמולה שסביבנו. ישנו לפעמים הרוע, שם, שהפחד הוא גדול, שמה יתפטר השגריר יארינג משליחותו. מתקבל הרושם שמדינת ישראל ועם ישראל קיימים למען שליחותו של השגריר יארינג, בה בשעה שהשגריר יארינג קיים למען הביא שלום למדינת ישראל. ואם איננו יכול להביא את השלום הזה, אם איננו מצליח בכך, במקדם או במאוחר יצטרך לפנות את מקומו. אנחנו צריכים להיות מוכנים לרגע הזה. אנחנו צריכים להמשיך עד כמה שאפשר, אנחנו צריכים להמשיך לעזור לו עד כמה שאפשר, אנו אנחנו מעוניינים בשליחותו, אבל אל לנו לפחד כל כך, שמה חלילה לא ירצה להמשיך בשליחותו. משום שאנחנו נמצאים בגבולות הקיימים ויש לנו זמן לחכות. עם כל רצוננו ועם כל השתקקותנו הבלתי-פוסקת, כאשר כל אבן זעקת וכל לב מתפלל לשלום, מסופקני אם אנחנו יכוֹלים למצוא גבולות טובים מאלה.

לכן, לדעתי, עלינו להיות מוכנים ביום מן הימים — במקדם או במאוחר — שהשליחות הזאת תיכשל, חוץ מאשר אם היא תימשך כמו ועדת הפיוס, הקיימת עד היום, שאיש עוד לא ביטל אותה, אך איש איננו

— הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (הררי, סרדינס, מיקוניס, דגני) —

זו מדינה ערבית-יהודית. לאחר מכן או שהיהודים יס- כימו להשתלב בעולם הערבי, או שהם יפליגו לאירופה באניות. אלה שבאו מארצות ערב, יברחו מכאן לארצות-יהודה. זוהי הפרוגרמה הכתובה, החתומה והברורה. ועל כך נאמר: "פה ושם נשמעים דיבורים אנטי-ישראליים". ואתה לך וחפש פה את האמת. "מדינות ערב מכירות בעובדת קיומה של ישראל", הן יודעות שכאן ישראל, זוהי "נחמה גדולה... הן מוכנות להכריז על ביטול הלוחמות. ממש יוצא מן הכלל...".

ומה בעצם מכשיל את יארינג, לפי דעתו של חבר-הכנסת וילנר? — המדיניות של מדינת ישראל. היותו של הירדנים, היותו ברמת הגולן והיותו בתעלת סואץ — כל זה לא מכשיל את יארינג? הפעולות של הטרור-ריסטים, הפרת החלטת מועצת הבטחון והפרת הסכמי הפסקת האש והמלחמה הנמשכת — כל זה לא מכשיל את יארינג? לפי דבריו, ממשלת ישראל מכשילה את יארינג. הממשלה, שאני עומד באופוזיציה לה, פחות מכולם הכשילה את יארינג. כל אחד מבין שלממשלת ישראל, זו או אחרת, אין כל אינטרס פוליטי להפר את קווי הפסקת האש; אין לה כל אינטרס פוליטי להפר את הסכמי הפסקת האש.

לכן, המסקנה שלו היא לסגת. כך החליטו במוס-קבה, כך החליטו בקהיר, כיוון שאי-אפשר — כפי שהם אומרים — לכפות שלום בתנאים של כיבוש. יראה לי מישוה במוסקבה, בקהיר וברק"ח דוגמה כזאת, שמי-שהו כבש שטחים ויצא מהם לפני שכרתו שלום, אני רוצה לראות דוגמה אחת כזאת בהיסטוריה של היחסים הבין-לאומיים.

עמוס דגני (מפלגת העבודה הישראלית):
הרוסים בפראג. הם יצאו לפני זה.

שמואל מיקוניס (מק"י):
כן.

חבר-הכנסת וילנר גמר בזה, שעמידת רק"ח היא עקבית... זה נכון: רק"ח עומדת באופן עקבי לצד האי-בה הערבית האנטי-ישראלית, לצד החזית הפאן-ערבית, שמכריזה בגלוי על רצונה לחסל את מדינת ישראל. מבחינה זו עומדת רק"ח באופן עקבי ביותר. וחבר-הכנסת וילנר "מצפצף" על החיים שלנו, על הקיום שלנו, על העתיד שלנו, על השאיפות שלנו, כמו ש"מצפצפים" גם אדוניו במקום זה או במקום אחר. וכמו שאומרים: "אוי לנו מממנים כאלה על השלום, על השלום הישראלי-ערבי. — בדבריו של חבר-הכנסת וילנר אין אף מלה של אמת, הכל בנוי על שקר, והוא עצמו יודע זאת.

בפיו של חבר-הכנסת שוסטק יש מעט מאוד מלים של אחריות לאומית בכל הגישה שלו. דבריו הם ביטוי של אשליה, הרפתקנות ואי-התחשבות במציאות. אינני אומר שצריך להיכנע לכל מציאות, אבל צריך להביא בחשבון יחסי כוחות, כוחות אזוריים, בין-לאומיים ויש-ראליים. והדברים אינם כל-כך פשוטים כפי שמציגים אותם אלה האומרים: הבה ונהפוך את קווי הפסקת האש לגבולות קבע של ישראל. זה מצלצל יפה מאוד, אך זה מסוקן מאוד.

אני חושב שההודעה המדינית של ראש הממשלה לא היתה בבחינת חיזוש לגבי הכנסת ולגבי הציבוריות הישראלית. היא נתנה תשובה חד-משמעית על כמה

במצבים כאלה, ובל נחשוב שהגענו אל המנוחה ואל הנחלה. והיא כל אחד מוכן בלבד ובמעשיו לשמור על המדינה ועל עתידה.

הי"ר מ. סרדינס:
רשות הדיבור לחבר-הכנסת מיקוניס.

שמואל מיקוניס (מק"י):

אדוני היושב-ראש, כנסת נכבדה. למרות השעה המאוחרת אני מוכרח לאכזב את חבר-הכנסת הררי: הוא לא הצליח להדביק אותי ב"מרה השחורה" שלו לגבי הסיכויים לפתרון המשבר הישראלי-ערבי.

רצוני להשמיע כמה הערות גם בעקבות דברי חבר-הכנסת וילנר. אין אף מלה של אמת בדבריו של חבר-הכנסת וילנר שנאמר כאן. אני לפחות יודע, שהוא יודע שהוא משקר מאל"ף ועד ת"ו. בכל מה שאמר אין אף מלה של אמת, כיוון שלא ממשלת ישראל, אלא מי שמכריז על דבריו בארבעת הלאומים של ועי-דת הטרור: לא שלום, לא משא-ומתן, לא הכרה, לא פתרון הבעיה הפלשתינאית, אפילו כשהוא מדעיק שהוא מקבל את החלטת מועצת הבטחון — הוא זה שאינו מקבל את החלטת מועצת הבטחון. וכאשר אין ישראל מקבלת את "תרמית הביצוע" לפני ההסכמה לשלום, אין דבר יותר קל מאשר להעליל, כי ישראל איננה מוכנה לביצוע החלטת מועצת הבטחון. היא צריכה לבצע, הצד הערבי צריך לבצע מה שהחלט, — אך קודם יש להחליט: מה אפשר "לבצע" בקלות כזו? נסיגה מקווי הפסקת האש אל קווי ה-4 ביוני, למרות שלא פורש דבר כזה בהחלטה, אבל אפשר לפרש זאת כך. אחר-כך — לפי הרצוי לצד הערבי — תבוא הכרזה על ביטול הלוחמות. סיכוי נפלא ממש. או כמו שאומרים: "איין-בטון". על כך אפשר לבנות עולם ומלואו, על הכרזה כזו חבר-הכנסת וילנר אומר, כי ממשלת יש-ראל איננה מוכנה לבצע את החלטת מועצת הבטחון, וזוהי הסיבה הראשית להמשך המצב. ומי האשם בכך? — ישראל היא האשמה, זה "ברור"... ואין בדבריו אף מלה אחת של ביקורת כלפי הצד הערבי. הכל שם בסדר גמור. ממשלת ישראל, אומר הוא, איננה רוצה לבצע; אני, מיקוניס, אינני רוצה לבצע זאת, אם זה לא קשור בשלום. אני הייתי מוכן לבצע, כאשר תהיה ההסכמה של הצד שכנגד איך לבצע, מה לבצע, וזאת במסגרת של הסכם שלום, במסגרת של הסדרי בטחון. כך צריכים לחשוב אנשים גורמליים, ללא כל שייכות למפלגה זו או אחרת. כך צריך לחשוב כל מי ששכל בראשו, שאחריות לו, מי שאינו מועמד ללכת לבית-חולים לחולי-רוח.

ומוסיף ואומר חבר-הכנסת וילנר: "פה ושם נש-מעו דיבורים אנטי-ישראליים"... נוסח זה של דברים שמעתי בהרבה מקומות באירופה המזרחית, שנים לפני שפרצה מלחמת ששת הימים. שמעתי דיבורים בנו-סח: מה אתם מתרגשים, מתפעלים ומתחזקים בריאות לדיבורים כאלה, לפטופטים כאלה? "פה ושם נשמעים דיבורים כאלה", — איפה? בבית מרוחו? נשיא מצרים אומר זאת, נשיא סוריה, מלך ירדן, מלך סעודיה, הא-מיר מכוויית — כולם אומרים זאת, הם אומרים שצריך לחסל את מדינת ישראל. הם אפילו קבעו לכך שלבים: קודם כל נסיגה לקווי ה-4 ביוני, אחר-כך לקווי ה-1947, נובמבר 1947, אחר-כך יש להכניס לפי אותה פרופור-ציה 45% ערבים למדינת ישראל המקוצצת, ואז תהיה

— הדעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (מיקונים) —

עפי אותה החלטה יכול להיעשות בכל צורה שהיא, כאשר תתגלה גבולות משני הצדדים להבטיח כיוון שלום צודק ובר-קיימא. מצרים, למשל, רשאית לדרוש הב- הרות מישראל לגבי המהות של גבולות מוכרים ובטו- חים, אך זה מותנה בכך שגם ישראל רשאית לדעת האם פני מצרים לשלום ולחיסול הסכסוך הישראלי- ערבי על בסיס החלטות מועצת הבטחון.

אפשר כמובן להחריש אזניים על-ידי אמצעי תקשו- רת המוניניים, בתעמולה, בהפלה, בעיוות המצב האמיתי. אך אנו עוסקים בדיני נפשות, והיא הנותנת שיש להג- דיר במדויק את צרכי השלום והבטחון של ישראל, מבלי לקפח את צרכי השלום והבטחון של הצד הערבי, כי השלום והבטחון ייכוו רק על בסיס צודק, על בסיס של הדדיות. החלטת מועצת הבטחון כשלמות נותנת בסיס נאות לפתרונו החיובי והצודק של הבעיה הישרא- לית-ערבית.

ההודעה של שר-החוץ מר אבא אבן בעצרת האו"ם ב-8 באוקטובר, כי "ישראל מוכנה להחליף את קווי הפסקת האש, במסגרת של שלום, בגבולות קבועים, מוכרים ובטוחים בין ישראל לבין כל אחת מן המדינות הערביות השכנות ולבצע את ההיערכות בהתאם לגבו- לות שיוסכמו בסעיפי השלום" — הודעה זו היא הבעת נכונות לסגת משטחים מוחזקים בהיכון השלום. החולשה של המערכה המדינית הישראלית היא — גם לדעת ידידי ישראל, ולא רק במערב — שאין הממשלה מופיעה בגלוי נגד קו הסיפוחים, תוך הצהרתה על קו השלום; שאין היא מצהירה מראש כי במשא-ומתן תהיה מודר- כת לא על-ידי רדיפת רווחים טריטוריאליים, אלא על-ידי רדיפת הסכמי שלום והסדרי בטחון. גישה כזאת היתה יכולה לחזק אף את הקוטב המתון והריאליסטי במחנה הערבי, שעליו דיבר גם ראש הממשלה. לגישה חיונית ורבתי-חשיבות כזו לישראל נאבקת מק"י, תוך הכרתו הברורה כי כל עוד לא הובטח השלום, חייבת ישראל בכוננות הגנתית יעילה מפני כל אפשרות של התנקשות בישראל מאיזה צד שהוא.

חברי הכנסת, אין לקבל את טענת ראש הממשלה, כי ממשלת הליכוד לא נמנעה מכל הכרעה. ידועים היטב הבלמים והמכשולים הנערמים על דרכם של אלה בממש- לה המעדיפים את קו השלום על קו הסיפוחים הטריטור- יאליים. ידועה היטב הפעילות הרבה של אותם שרים בממשלה הרוצים להפוך את קווי הפסקת האש לגבו- לות הקבע של ישראל, המסתיעים ב-תנועת ארץ- ישראל השלמה". רק בימים אלה התקיים דו-קרב פולי- טי בין השר ומזכיר מפלגת "העבודה" פנחס ספיר לבין שר-הבטחון משה דיין. מה משמעותו של דו-ספר זה? משמעותו היא, כי פקעה סבלנותו של הרוב בממשלה לנוכח הפעילות המדינית של המיעוט בתוכה, הנוגדת את המדיניות הישראלית המוצהרת למשא-ומתן ולש- לום.

יש לברך על כך שהשר פנחס ספיר הופיע בעוז, בבהירות ובהחלטיות נגד הכרזת הסיפוח למעשה של הר חברון ורצועת עזה לישראל מצד שר הבטחון בבאר- שבע. מדיניות של סיפוח ומדיניות של שלום הן תרחי דסטר. ישראל אינה מעוניינת להנציח מצב של כובשים ונכבשים ביחסיה עם העם הערבי הפלשתינאי בשטחים המוחזקים, על כל השלכותיו המזיקות והמסוכנות. זה לא יקטין, אלא אף יגביר את כשלון המדיניות הסתירית

בעיות, העמידה כמה דברים על דיוקם והשאירה גם כמה סימני-שאלה באשר למהלכים העתידיים של המע- רכה המדינית הישראלית-ערבית. זו היתה הודעה בשם ממשלה אשר רב בה הפירוד על הליכוד, ואשר בלחץ תאבי הסיפוח מבפנים ומבחוץ אף לא הביאה את מג- מות הרוב בממשלה לידי ביטוי מלא.

ברור למדי כי המערכה המדינית לאחר מלחמת ששת הימים היא מערכה כבדה, רבת-אחריות ואף גו- רלית. בכיוונה, ובתוצאות של המערכה הזאת, תלוי הדבר אם נתקרב אל השלום או אל המלחמה, אל פתרון צודק של הסכסוך הישראלי-ערבי או אל החמרתו, אפי- לו במצב-ביניים של "לא שלום ולא מלחמה". זהו וי- כוח נוקב לא רק בין ישראל לבין הצד הערבי ותומכיו; זהו ויכוח נוקב לא פחות בישראל גופא. אם לא להת- בצר בעמדות של פטליסם או של היות ואשלויות היס- טוריות ודתיות, אם לצאת מנקודת השקפה מציאותית, מצרכי השעה וצרכי העתיד של ארצנו — הרי אפשר יהיה לקבוע בהחלט, כי גורל השלום אינו תלוי רק בישראל, אך הוא תלוי גם בישראל.

ידוע הדבר כי המערכה המדינית על השלום, המ- בוססת על החלטת מועצת הבטחון מה-22 בנובמבר 1967, עוברת בשדה-מוקשים מפותל ביותר. את המע- רכה הזאת מטפד הצד הערבי, הן על-ידי ההפרות החמורות של הסכמי הפסקת האש והן על-ידי הפעולות החבלניות של ארגוני הטרור; הן על-ידי הדבקות ב"לא- וויס" של ועידת חארטום, והן על-ידי הפירושים השרי- רותיים של החלטת מועצת הבטחון. התכסיסים והניסו- חים משתנים מדי פעם בפעם, אך התוכן היסודי של סדרנות שליטי ערב לשלום עם ישראל נשאר עדיין בתקפו.

מצד שני, עם כל הגישות הסבירות של שר-החוץ, מר אבא אבן, למשבר הישראלי-הערבי, שבאו לידי ביטוי בנאומו בעצרת האו"ם ב-8 באוקטובר 1968, אין ישראל יוצאת נשכרת במידה נאותה מהמערכה המ- דינית, לרגל המצב בממשלת הליכוד הלאומי. הממ- שלה בכלל אינה מנהלת למעשה ואף אינה מסוגלת לנהל מדיניות שלום יוזמת, עקבית ומשכונת, מחמת היענותה ללחץ של תאבי הסיפוחים בתוך הממשלה ומחוצה לה. נכונות ההנחה כי עניין השלום תלוי גם בישראל מחייבת לנתח את מעשיה ומחדליה של ממ- שלת הליכוד, לקבוע מה ומי בולם גממות אחראיות, מה ומי עשוי לקדם גממות כאלה לטובת ישראל וה- שלום.

חברי הכנסת, השלב הנוכחי במערכה המדינית, כפי שמסתבר גם מדברי ראש הממשלה, מתאפיין על- ידי הצהרות חוזרות ונשנות של ישראל על שאיפה לשלום עם מדינות ערב, מצד אחד, ועל-ידי הצהרות חוזרות ונשנות של שליטי ערב על סירוב לעשות שלום עם ישראל, מצד שני. שליטי ערב מוכנים למה שמכונה "הסדר מדיני", שאין עמו שלום, אלא נסיגה מכל הש- טחים אל קווי ה-4 ביוני, כתנאי מוקדם או כסעיף רא- שון בלוח הזמנים לביצוע. קווי ה-4 ביוני לא היו מעולם גבולות ולא היו גבולות מוכרים ובטוחים. נסיגה מן השטחים המוחזקים כרוכה בשובה בכיוון גבולות קבע מוכרים ובטוחים, מוסכמים על ישראל וערב גם יחד, כדבר החלטת מועצת הבטחון. הטיפול הקונקרטי בס-

תוברת ד', ישיבה שלי"ד, כ' חשוון תשנ"ט (11 נובמבר 1968)
 – הודעת ראש הממשלה על המצב המדיני והבטחוני (דיון) (מיקונים, סרדינס) –

אנו עומדים על דעתנו, מאז גמר המלחמה, כי לטו"ב ישראל והשלום צריכה הממשלה לגשת בכל הרצי"נות למתן אפשרות לעם הפלשתינאי בשטחים המוחזקים להקים נציגות לאומית דמוקרטית ושוחרת שלום, אשר עמה תיכנס הממשלה במשא"ומתן על יסוד עקרונות ההגדרה העצמית וזו קיום בשלום – לשם פתרון מוסכם של הבעיה הטריטוריאלית, של בעיית הפליטים, בעיית הכלכלה, התחבורה והפיתוח, בעיית הבטחון, בעיית השלטון העצמי, עד אשר יחליט העם הפלשתינאי על העתיד המדיני של שטחו בהתאם לרצונו.

רצויים ומבורכים יהיו המאמצים בכיוון זה, שיסייעו אף לקידום השלום בינינו לבין המדינות הערביות השכנות. זו תהא הכרה הדדית אמיתית ושונה לגמרי מזו שעליה דיבר ראש הממשלה. ויפה שעה אחת קודם.

ככל שניאבק נגד כוחות ספחניים והרפתקניים פנימיים; ככל שנסרב לקבל עצות זרים שאינן מתיישבות עם האינטרסים הלאומיים שלנו; ככל שנעמדם איתנים על זכויותינו מבלי לקפח את זכויות הצד הערבי; ככל שנשלב כוונות הגנתית בפעילות מדינית של שלום – כן נקרב את בוא השלום והבטחון.

היו"ר מ. סרדינס :

המשך הדיון מחר בשעה 16.00. ישיבה זו נעולה.

של שר הבטחון, של שילוב מקל-נועם ומקל-חובלין. זה אף יכשיר את התנאים למלחמת נקם ערבית בישראל. מדיניות כזאת היא בבחינת ויתור מראש על מציאת אפשרויות ומיצוי אפשרויות של השגת שלום, אפילו הן נראות כיום בלתי-מבטיחות ביותר. האין מצב כזה, הנמשך זמן רב מדי, מעיד על הצורך בפירוק „הליכוד הלאומי“ המזיק, ובהקמת ממשלת שלום שתתבסס על רוב יציב בכנסת?

חברי הכנסת, ראש הממשלה ציין בדבריו, כי מאז גמר מלחמת ששת הימים ניתנה אפשרות של היכרות הדדית עם מיליון ערבים פלשתינאים, כפי שלא היה כך בעבר. אין ספק: ניתנו הקלות וחירויות מסויימות למיליון זה של הערבים בשטחים המוחזקים בתחום האזרחי, הכלכלי והמוניציפלי; אך ניתנו גם פיצוץ בתים, גם ענשים קולקטיביים במקרה של הפרת בטחון על-ידי יחידים.

אנו רואים הכרח הגנתי בפעולות צה"ל וכוחות הבטחון נגד ארגוני הטרור הערביים, אך שוללים בתכ"לית השלילה נקיטת ענשים קולקטיביים, באשר אלה פוגעים בחפים מפשע ויוצרים אווירת אהדה והוקרה לטרוריסטים, תחת לבוודם ולהפרידם מכלל האוכלוסיה השלווה.

הישיבה ננעלה בשעה 21.25.